

З.С. | Зовнішні справи

*Заснований у 1991 році
Випускається 6 разів на рік*

**Том 34, № 2
2024**

ISSN: 2663-2675
E-ISSN: 2663-2683

**Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації**
Серія: KB № 24816-14756 ПР від 31.03.2021 р.

Журнал включено до
Переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б»)
з історичних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України
№ 1188 від 24 вересня 2020 р.)

Журнал представлено
у таких наукометричних базах:
Google Scholar, НБУ ім. В. І. Вернадського,
Фахові видання України, Directory of Open Access Journals (DOAJ),
Polska Bibliografia Naukowa, Dimensions, Zeitschriften Datebank

Зовнішні справи / Ред. кол.: Т. В. Сидорук та ін. – Київ: Громадська спілка «Редакція журналу «Зовнішні справи», 2024. – Том 34, № 2. – 99 с.

Засновник і видавець:
Громадська спілка «Редакція журналу «Зовнішні справи»
01001, пров. Рильський, 6, м. Київ, Україна
E-mail: info@uaforeignaffairs.com
<https://uaforeignaffairs.com/uk>

F.A. | **Foreign Affairs**

*Founded in 1991
Published six times per year*

**Volume 34, No. 2
2024**

ISSN: 2663-2675
E-ISSN: 2663-2683

**Certificate of state registration
of the print media**

Series: KV No. 24816-14756 PR dated 31.03.2021

Journal included in List of scientific professional publications of Ukraine (Category “B”)
in Historical Sciences (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine
No. 1188 of September 24, 2020)

**Journal is presented
in the following scientometric databases:**

Google Scholar, VNLU, Professional publications of Ukraine,
Directory of Open Access Journals (DOAJ),
Polska Bibliografia Naukowa, Dimensions, Zeitschriften Datebank

Foreign Affairs / Ed. col.: T. V. Sydoruk et al. – Kyiv: Public Union Editorial Board of the Journal
“Foreign Affairs”, 2024. – Volume 34, No. 2. – 99 p.

Founder and publisher:

Public Union Editorial Board of the Journal “Foreign Affairs”
01001, 6 Rylskyi Ln., Kyiv, Ukraine
E-mail: info@uaforeignaffairs.com
<https://uaforeignaffairs.com/en>

Редакційна колегія

Головний редактор

Тетяна Віталіївна Сидорук Доктор політичних наук, професор, Національний університет «Острозька академія», Україна

Національні члени редколегії

Валерій Власенко Кандидат історичних наук, доцент, Сумський державний університет, Україна

Валерій Грицюк Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Україна

Ірина Тимейчук Кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет «Острозька академія», Україна

Володимир Трофимович Доктор політичних наук, професор, Національний університет «Острозька академія», Україна

Міжнародні члени редколегії

Канат Єнсенов Доктор історичних наук, доцент, Інститут історії держави Комітету науки МОН Республіки Казахстан, Республіка Казахстан

Автанділ Сілагадзе Доктор економічних наук, професор, Тбіліський державний університет ім. Івана Джавахішвілі, Грузія

Єрмек Бурібаєв Доктор юридичних наук, професор, Казахський Національний педагогічний університет ім. Абая, Республіка Казахстан

Жанна Хамзіна Доктор юридичних наук, професор, Казахський Національний педагогічний університет ім. Абая, Республіка Казахстан

Артур Атанесян Доктор політичних наук, професор, Єреванський державний університет, Республіки Армєнія

Наталія Чабан Доктор філософії, професор, Кентерберійський університет, Нова Зеландія

Нагіма Кала Доктор філософії, доцент, Євразійський національний університет імені Гумільова, Республіка Казахстан

Аліма Аунасова Доктор історичних наук, професор, Інститут історії держави Міністерства науки і вищої освіти Республіки Казахстан, Республіка Казахстан

Пауль Луїф Доктор політичних наук, лектор, Віденський університет, Австрія

Бойка Стефанова Доктор політичних наук, доцент, Техаський університет у Сан-Антоніо, США

Editorial Board**Editor-in-Chief**

Tetiana Sydoruk Doctor of Political Sciences, Professor, National University of Ostroh Academy, Ukraine

National Members of the Editorial Board

Valeriy Vlasenko PhD in Historical Sciences, Associate Professor, Sumy State University, Ukraine

Valerii Hrytsiuk PhD in Historical Sciences, Senior Researcher, National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Ukraine

Iryna Tymeichuk PhD in Philological Sciences, Associate Professor, National University of Ostroh Academy, Ukraine

Volodymyr Trofymovych Doctor of Political Sciences, Professor, National University of Ostroh Academy, Ukraine

International Members of the Editorial Board

Kanat Yensenov Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Institute of the State History Ministry of Education and Science of Kazakhstan, Republic of Kazakhstan

Avtandil Silagadze Doctor of Economic Sciences, Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Yermek Buribayev Doctor of Law, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan

Zhanna Khamzina Doctor of Law, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan

Arthur Atanesyan Doctor of Political Sciences, Professor, Yerevan State University, Republic of Armenia

Natalia Chaban Doctor of Philosophy, Professor, University of Canterbury, New Zealand

Kala Nagima Doctor of Philosophy, Associate Professor, Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan

Alima Auanasova Doctor of Historical Sciences, Professor, Institute of State History of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Republic of Kazakhstan

Paul Luif Doctor of Political Science, Lecturer, University of Vienna, Austria

Boyka Stefanova PhD in Political Science, Associate Professor, University of Texas at San Antonio, USA

ЗМІСТ/CONTENTS

Г. Бялковська Чи хворий одужує?.....	8
Н. Bialkowska Is the patient recovering?.....	11
Т. Стоян Нафта та глобальна політика після 24 лютого 2022 року.....	14
T. Stoian Oil and global politics after 24 February 2022.....	21
Т. Мелешенко Трансформація Європейської системи безпеки в світлі приєднання Швеції та Фінляндії до НАТО.....	29
T. Meleshchenko Transformation of the European security system in the light of Sweden and Finland’s accession to NATO.....	36
О. Дмитренко Регіональні особливості сучасного євроскептицизму: порівняльний аналіз.....	43
O. Dmytrenko Specific regional features of modern euroscepticism: A comparative analysis.....	52
Т. Барпибаєв Енергетична дипломатія ЄС: Центральноазійський вектор.....	62
T. Vargubaev EU energy diplomacy: The Central Asian vector.....	71
В. Цибух Зелена політика у Східній та Південно-Східній Європі в XXI ст.....	81
V. Tsybukh Green policy in Eastern and South-Eastern Europe in the 21 st century.....	89

DOI: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.11

Ганна Бялковська

Здобувач ступеню магістра

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

04119, вул. Юрія Ілленка, 36/1, м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0001-2702-6361>

Чи хворий одужує?

Таке запитання постало 7 лютого на експертному круглому столі, організованому Медіацентром Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв, «Українська оборонна промисловість та її спроможності в забезпеченні потреб фронту» (2024).

Як зазначили учасники дискусії, Україна знаходиться у фазі комбінованої війни, адже це вже не стара війна, але й ще не нова. Виникла критична ситуація з постачанням озброєння, позаяк війна перейшла в довготривалу стадію. В умовах комбінованої війни вкрай важливо визначити стратегічні кроки для розвитку та підтримки оборонного сектору. Війна між Україною та Росією набула глобального виміру, тому для перемоги у цій війні необхідна розробка нових стратегій та підходів, спрямованих на розвиток оборонно-промислового комплексу (ОПК).

Росія змінила стратегію ведення війни, а саме розпочала активне нанесення ударів по українським військовим підприємствам. Ця проблема вимагає негайного вирішення. Водночас, спостерігається брак кваліфікованих кадрів. Українські підприємства змушені відновлювати зв'язки з підрядниками, більшість з яких або зупинила свої виробництва, або знаходяться на теренах колишнього СРСР.

Чому ми опинились у такій скрутній ситуації? Україна ігнорувала кооперацію з західним оборонно-промисловим комплексом та модернізацію свого власного, в той час як Росія навпаки працювала над модернізацією свого ОПК. Це призвело до деградації технічного потенціалу Збройних сил України (ЗСУ). Станом на 2024 р. 90% необхідного озброєння постачається Заходом. Проте, існує вірогідність припинення або скорочення військової допомоги від західних партнерів. Таким чином, є два шляхи вирішення проблеми з озброєнням – продовження активної співпраці з країнами Заходу у сфері постачання озброєння та перехід до власного повного забезпечення. Для того, щоб розпочати власне виробництво, країні потрібні

комплектуючі, які вона має замовляти у західних виробників, що підвищуватиме кінцеву вартість її продукції. Нарощування випуску власних озброєнь може відбуватись двома шляхами – впровадження нових технологій, отриманих на тих чи інших умовах від провідних західних компаній або використання залишків старої радянської техніки.

Керівники державних та приватних підприємств розуміють, що для перемоги українським військовим потрібні нові, сучасні види озброєнь та техніки. Вистояти та перемогти можна лише маючи технологічну перевагу, позаяк Україна не здатна отримати перевагу в кількості військових. «Ця війна буде виграна виключно завдяки технологічній перевазі. Ця технологічна перевага означає не тільки нові способи ведення бойових дій, а й також систему озброєнь зовсім іншого покоління, яке Росія неспроможна буде забезпечити в потрібних масштабах», – вважає заступник міністра оборони України 2022-2023 рр. Володимир Гаврилов. Україні потрібно перейти до сучасних технологій та впровадження новітніх інструментів бойових дій. Це допоможе уникнути ряду негативних явищ, пов'язаних з виробництвом старих, складних і дорогих систем попередніх зразків. «Нам треба відкинути всю радянщину... це вікно можливостей», – переконаний заступник міністра з питань стратегічних галузей промисловості 2020-2021 рр. Віталій Немілоустивий.

Приватні підприємства є рушійною силою українського технологічного розвитку. Починаючи з 2018 року, більшість оборонної продукції постачають приватні підприємства, які більш активні та креативні. Саме тому, держава не повинна застосовувати складні процедури задля перевірки підприємств. Це впливає на темп вироблення продукції та на довіру виробників до держави. Разом з цим, процедури контролю мають бути врегульовані в залежності від продукції, яку виробляє підприємство. Однак деякі види продукції має регулювати виключно державний апарат, позаяк

Отримано: 18.02.2024, Перевірено: 02.04.2024, Прийнято: 26.04.2024

Suggested Citation:

Bialkowska, H. (2024). Is the patient recovering? *Foreign Affairs*, 34(2), 11-13. doi: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.11.

*Corresponding author

без цього держава не зможе керувати складними науково-технічними процесами.

В сучасних умовах спостерігається збільшення кількості саме приватних підприємств, які активно впроваджують технологічні інновації в процеси виробництва та продукцію. Співпраця держави з цими підприємствами має вирішити проблему забезпечення озброєнням. Шляхом такої співпраці, у короткостроковій перспективі треба налагодити використання промислових потужностей для забезпечення здатності ЗСУ виконувати завдання на полі бою.

Середньострокові та довгострокові задачі мають ґрунтуватися на створенні гарантій безпеки України. Вірогідно, допомога від західних партнерів буде надходити лише певний період часу, тому завданням для України, на думку експертів, є посилення державно-приватного партнерства, що забезпечить систему гарантування якості продукції оборонно-промислового комплексу. Управління якістю – прерогатива самого підприємства, але контроль якості – відповідальність міністерства. Контроль якості буде незмінний, але держава здатна спростити бюрократичну процедуру прийому продукції і прискорити цей процес. Це можна реалізувати за допомогою «сертифікатів доброчесності», які використовує НАТО, надаючи їх перевіреним підприємствам.

Не менш важливим завданням є встановлення постійної та сталої комунікації між військовими та оборонною промисловістю. Це має бути єдиний організм, де всі розуміють конкретні потреби та способи їх задоволення. Це викликає необхідність вчасного і чіткого формування бюджету, адже підприємства мають бути впевненими в розмірах інвестицій та у виконанні всіх зазначених умов реалізації готової продукції.

Ще один серйозний виклик, перед яким опинився українськи військово-промисловий комплекс – брак фахівців, без яких нереально досягти перемоги. Загальна освіченість українських громадян і їхнє бажання зробити свій внесок у перемогу дає їм можливість долучатися до співпраці як у виробництві безпілотників, так й іншої техніки. Це і є наша перевага у цій війні. Директор ТОВ НВЦ «Інфозахист» Ярослав Калінін зазначив, що на оперативно-стратегічному рівні держава повинна взяти на себе інформування фахової громадськості про кадрові потреби військово-промислового комплексу, робота на підприємствах якого може розглядатись як альтернатива служби в армії. Кваліфіковані спеціалісти мають розуміти, де і який внесок вони здатні зробити заради перемоги.

На державному рівні міністерства повинні вирішити питання стосовно захисту інформації про місця розташування підприємств оборонного комплексу та переліку отриманих ними замовлень. Вся інформація потрапляє в єдиний реєстр, який стає мішенню для кібератак ворога та джерелом важливої секретної інформації. «Прозоро нас згубило» не лише в сфері відкритості інформації, а й в питаннях специфікації й обсягів державних оборонних замовлень. «Можливо, варто повернутись до паперового формату документообігу» – висловив ідею В. Неміловський.

Дерегуляція імпорту боєприпасів та військової техніки призвела до того, що наприкінці 2022 року

держава не мала можливості активного ведення наступальних бойових дій. Час надходження військової техніки уповільнюється через певні закони, що діють у країнах-партнерах. Пришвидшити рух отримання військової техніки можливо за допомогою міжнародної комунікації. Для отримання спрощених режимів завезення техніки мають бути прозорі правила ведення гри. Держава на стратегічному рівні, застосовуючи всі дипломатичні зусилля та політику регулювання, має звернути увагу на процеси кооперації між західним оборонним бізнесом та українськими державними чи приватними компаніями. Якщо Україна не зможе залучити іноземний капітал і не домовиться з локальним бізнесом, то після перемоги країну очікує колапс військово-промислового комплексу та втрата інтересу до відбудови країни. У зв'язку з цим потрібні профільні комітети та міністерства із передачі та формування залишків оборонно-промислового комплексу часів Радянського Союзу. Існують приватні компанії, які можуть інвестувати гроші в закинуті цехи оборонно-промислового комплексу, але це не дозволяє зробити ряд правил, які не дозволяють пришвидшити залучення інвестицій. За роки повномасштабної війни кількість оборонних підприємств значно збільшилась, однак державі необхідно масштабувати виробництво «малого» озброєння, зокрема безпілотних літальних апаратів. Україна вже має змогу запустити роботу підприємств, але з урахуванням того, що вартість шкоди від ракети, що потенційно влучить в його окремі підрозділи, мусить бути в рази менше, ніж вартість самої ракети ворога.

Є декілька моделей побудови або розбудови оборони України. Одна з них ґрунтується на оцінці ризиків та загроз. Ефективний метод – оцінка спроможностей на основі цільових завдань за стандартами НАТО. Держава має переглянути співпрацю з Альянсом, адже єдині встановлені цільові завдання визначались співпрацею у миротворчих місіях, які продовжують діяти, але ще не скореговані відповідно до умов війни. «Україна унікальна, оскільки жодна країна НАТО не має досвіду реформування в умовах війни» – зазначив заступник глави Місії України при НАТО з оборонних питань 2016-2023 рр. Сергій Мукусій.

«Антизахідний блок зараз переграє блок Західний. Зверніть увагу не тільки на Росію, зверніть увагу на Китай», – звернувся до учасників обговорення директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння Валентин Бадрак. Новітні протикорабельні ракети китайського виробництва, випробування яких відбулося на початку цього року, здатні повністю прострілювати Жовте море. На думку фахівця, це доказ того, що КНР демонструє світові готовність впливати на розклад сил не тільки на Далекому Сході, а й у планетарному масштабі.

Очевидно, що Україні потрібні нові рішення, які дозволять випереджати антизахідний блок, скерований на постачання озброєння Росії. Захід може допомогти Україні опанувати виробництво власних ракет або сприяти їх закупівлі за межами ЄС і НАТО. Отримавши необхідне озброєння та техніку, українські військові стануть спроможними провести надзвичайно результативний контрнаступ у середньостроковій перспективі.

Безумовно, найнадійніший варіант, з яким погодилися усі учасники дискусії, – це ставка на власні потужності і сили. Саме тому експерти запропонували започаткувати спільне виробництво озброєння для України за межами України. Це дозволить уберегти від цільових ворожих ударів і висококваліфікованих співробітників оборонних підприємств, і виробничі потужності. На заваді таких планів є лише діючі незмінні правила інших країн, які вимагають дотримуватись надзвичайно тривалих процедур різноманітних узгоджень. Цю проблему реально вирішити завдяки дипломатичним зусиллям, спрямованим на пом'якшення урядами країн-партнерів їхніх процедурних вимог для розвитку

військово-технічного співробітництва з Україною.

Обговорення на круглому столі дозволило ідентифікувати ключові проблеми та можливості української оборонної промисловості в умовах війни у 2024 році. Досягнення успіху в цій галузі вимагатиме комплексного підходу та активного співробітництва з різними зацікавленими сторонами, як на національному, так міжнародному рівнях. Впровадження нових стратегій, спрямованих на модернізацію оборонної промисловості, залучення міжнародної підтримки та доєднання до цих процесів інтелектуальних ресурсів українських громадян та підприємств різної форми власності є критичним для успіху у процесі «одужання».

DOI: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.11

Hanna Bialkowska

Master's Student

Educational and Scientific Institute of International Relations

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

04119, 36/1 Yuriy Illienko Str., Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0001-2702-6361>

Is the patient recovering?

This question was raised on 7 February at an expert roundtable discussion on “Ukrainian defence industry and its capabilities to meet the needs of the frontline” (2024), organised by the Media Centre of the Directorate General for Servicing Foreign Missions.

According to the panelists, Ukraine is in a phase of combined warfare, as it is no longer an old war, but not yet a new one. There was a critical situation with the supply of weapons, as the war had entered a long-term stage. In the context of a combined war, it is crucial to identify strategic steps to develop and support the defence sector. The war between Ukraine and Russia has acquired a global dimension, and therefore to win this war, it is necessary to develop new strategies and approaches aimed at developing the defence industry.

Russia has changed its war strategy, namely, it has begun actively targeting Ukrainian military enterprises. This problem needs to be addressed immediately. At the same time, there is a shortage of qualified personnel. Ukrainian companies are forced to re-establish ties with contractors, most of whom have either stopped production or are located in the former Soviet Union.

Why are we in such a difficult situation? Ukraine ignored cooperation with the Western defence industry and the modernisation of its own, while Russia, on the contrary, worked to modernise its own defence industry. This has led to the degradation of the technical capacity of the Armed Forces of Ukraine (AFU). As of 2024, 90% of the required weapons are supplied by the West. However, there is a possibility that military aid from Western partners will be suspended or reduced. Thus, there are two ways to solve the arms problem: to continue active cooperation with Western countries in the field of arms supply and to transition to full self-sufficiency. To start its own production, Ukraine needs components that it must order from Western manufacturers, which will increase the final cost of its products. There are two ways to increase the production of domestic weapons: the introduction of new technologies received on certain conditions from leading Western

companies or the use of remnants of old Soviet equipment.

Leaders of public and private enterprises understand that the Ukrainian military needs new, modern types of weapons and equipment to win. It is possible to withstand and win only with technological superiority, as Ukraine cannot gain an advantage in the number of troops. “This war will be won solely through technological superiority. This technological superiority means not only new ways of fighting, but also a completely different generation of weapons that Russia will be unable to provide on the required scale”, said Volodymyr Havrylov, Deputy Minister of Defence of Ukraine for 2022-2023. Ukraine needs to transition to modern technologies and introduce the latest tools of warfare. This will help to avoid a range of negative phenomena associated with the production of old, complex, and expensive systems of previous designs. “We need to reject all things Soviet... this is a window of opportunity”, says Vitalii Nemilostyvyi, Deputy Minister for Strategic Industries 2020-2021.

Private enterprises are the driving force behind Ukraine’s technological development. Since 2018, the majority of defence products have been supplied by private enterprises, which are more active and creative. That is why the state should not apply complex procedures to inspect companies. This affects the rate of production and the trust of producers in the state. Therewith, the control procedures should be regulated depending on the products manufactured by the company. However, some types of products should be regulated exclusively by the state apparatus, as without this, the state will be unable to manage complex scientific and technological processes.

In modern environment, there is an increase in the number of private enterprises that are actively introducing technological innovations into production processes and products. The state’s cooperation with these enterprises should solve the problem of arms supply. Through such cooperation, in the short term, it is necessary to establish the use of industrial capacities to ensure the ability of the Armed Forces to perform tasks on the battlefield.

Received: 18.02.2024, Revised: 02.04.2024, Accepted: 26.04.2024

Suggested Citation:

Bialkowska, H. (2024). Is the patient recovering? *Foreign Affairs*, 34(2), 11-13. doi: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.11.

*Corresponding author

Medium- and long-term tasks should be based on creating guarantees for Ukraine's security. It is likely that assistance from Western partners will only come for a certain period of time, and therefore the task for Ukraine, according to experts, is to strengthen public-private partnerships that will provide a system of quality assurance for defence industry products. Quality management is the prerogative of the enterprise itself, but quality control is the responsibility of the ministry. Quality control will stay unchanged, but the state can simplify the bureaucratic procedure for accepting products and accelerate this process. This can be achieved through "integrity certificates", which NATO uses to provide to vetted businesses.

An equally important task is to establish permanent and sustainable communication between the military and the defence industry. It should be a single organism where everyone understands the concrete needs and how to meet them. This necessitates prompt and accurate budgeting, as companies need to be confident in the amount of investment and in meeting all the conditions for selling their products.

Another serious challenge facing the Ukrainian military-industrial complex is the lack of specialists, without whom it is impossible to achieve victory. The general education of Ukrainian citizens and their desire to contribute to the victory enables them to engage in cooperation in the production of drones and other equipment. This is the Ukrainian advantage in this war. Yaroslav Kalinin, Director of the LLC Infozahyst Research and Production Centre, noted that at the operational and strategic level, the state should take on the task of informing the professional community about the personnel needs of the military-industrial complex, whose enterprises can be considered as an alternative to military service. Qualified specialists need to understand where and how they can contribute to the victory.

At the state level, ministries should address the issue of protecting information on the location of defence companies and the list of orders they have received. All information is entered into a unified register, which becomes a target for enemy cyberattacks and a source of important classified information. "Prozorro ruined us" not only in the area of openness of information, but also in the specification and volume of state defence contracts. "Perhaps we should return to the paper format of document management", suggested Nemilostyvyi.

The deregulation of imports of ammunition and military equipment led to the fact that at the end of 2022, the state was unable to actively conduct offensive military operations. The delivery of military equipment is slowed down by certain laws in place in partner countries. International communication can help accelerate the delivery of military equipment. To obtain simplified regimes for the import of equipment, there must be transparent rules of the game. At the strategic level, the state, using all diplomatic efforts and regulatory policies, should pay attention to the processes of cooperation between Western defence businesses and Ukrainian state-owned or private companies. If Ukraine fails to attract foreign capital and fails to reach an agreement with local businesses, the country will face a collapse of the military-industrial complex and a loss of interest in rebuilding the country after the victory. In this regard, specialised committees and ministries

are needed to transfer and format the remnants of the Soviet-era military-industrial complex. There are private companies that can invest in abandoned workshops of the defence industry, but a range of rules prevent them from doing so, which do not allow them to accelerate investment. During the years of full-scale war, the number of defence enterprises has increased considerably, but the state needs to scale up the production of "small" weapons, including unmanned aerial vehicles. Ukraine already has the capacity to launch the enterprises, but with the understanding that the cost of damage from a missile potentially hitting its individual units should be several times less than the cost of the enemy missile itself.

There are several models for building or developing Ukraine's defence. One of them is based on an assessment of risks and threats. An effective method is to assess capabilities based on targets according to NATO standards. The state should reconsider its cooperation with the Alliance, since the only targets set were determined by cooperation in peacekeeping missions that are still in place but have not yet been adjusted to the conditions of war. "Ukraine is unique, as no other NATO country has experience in reforming in a time of war", said Deputy Head of the Mission of Ukraine to NATO for Defence Affairs 2016-2023 Serhii Mukusii.

"The anti-Western bloc is now outplaying the Western bloc. Pay attention not only to Russia, pay attention to China", Valentyn Badrak, Director of the Centre for Army, Conversion and Disarmament Studies, addressed the participants of the discussion. The latest Chinese-made anti-ship missiles, which were tested earlier this year, can completely cover the Yellow Sea. According to the expert, this is proof that China is demonstrating to the world its readiness to influence the balance of power not only in the Far East but also on a global scale.

Clearly, Ukraine needs new solutions that will allow it to stay ahead of the anti-Western bloc aimed at supplying Russia with weapons. The West can help Ukraine master the production of its own missiles or facilitate their purchase outside the EU and NATO. With the necessary weapons and equipment, the Ukrainian military will be able to launch an extremely effective counter-offensive in the medium term.

By far the most reliable option, as all the panelists agreed, is to rely on Ukraine's own capabilities and strength. That is why the experts suggested launching joint arms production for Ukraine outside Ukraine. This will help protect both highly skilled employees of defence companies and production facilities from targeted enemy attacks. The only obstacles to such plans are the existing unchanging rules of other countries, which require extremely lengthy procedures for various approvals. This problem can be solved through diplomatic efforts aimed at easing the procedural requirements for the development of military-technical cooperation with Ukraine by the governments of partner countries.

The roundtable discussion helped identify the key challenges and opportunities for the Ukrainian defence industry in the context of war in 2024. Achieving success in this area will require a comprehensive approach and active cooperation with various stakeholders, both nationally and internationally. Implementation of new strategies aimed

at modernising the defence industry, attracting international support and engaging the intellectual resources of

Ukrainian citizens and enterprises of various forms of ownership is critical to the success of the “recovery” process.

References

- [1] Roundtable “Ukrainian defence industry and its capabilities to meet the needs of the frontline”. (2024). Retrieved from https://gdip.com.ua/pages/view/krugliy_stl_ukranska_oboronna_promislovst_ta_spromozhnost_v_zabezpechenn_potreb_frontu.

УДК 327.5+327.7:339.5
DOI: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.21

Тетяна Стоян

Доктор історичних наук, професор

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

02000, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-6047-166X>

Нафта та глобальна політика після 24 лютого 2022 року

Анотація. Проведення дослідження впливу нафти на глобальну політику у цей час необхідне для розуміння взаємозв'язку між енергетичною безпекою, геополітичними конфліктами та економічними відносинами, що може суттєво вплинути на майбутнє світового ландшафту енергетики та міжнародних відносин. Метою даного дослідження є аналіз впливу нафтового ринку на геополітичні відносини та розробка стратегій для забезпечення енергетичної безпеки та стабільності на міжнародній арені. Серед використаних методів слід зазначити аналітичний метод, метод класифікації, функціональний метод, статистичний метод, метод синтезу. У ході дослідження встановлено, що підвищення цін на нафту та інші енергетичні товари після початку геополітичних конфліктів призвело до значного зростання економічного тиску на країни-імпортери. Наголошено, що розвиток альтернативних джерел енергії став важливим стратегічним кроком для зменшення залежності від нафти. Наприклад, розширення використання сонячної та вітрової енергії може допомогти збалансувати енергетичний мікс та знизити ризики від геополітичних турбулентностей. Проведено аналіз можливостей міжнародної співпраці у сфері енергетики для забезпечення енергетичної безпеки та стабільності на світовому ринку. Виявлено, що синергія дій між країнами може допомогти зменшити вплив геополітичних конфліктів на енергетичний ринок та забезпечити стабільне постачання енергоресурсів. Встановлено, що перехід до альтернативних джерел енергії та розробка ефективних стратегій енергетичної безпеки є ключовими факторами для підтримки сталого розвитку національних економік у змінних геополітичних умовах. Висновок полягає в необхідності активізації зусиль для розвитку та впровадження комплексного підходу до регулювання енергетичних ресурсів з метою забезпечення енергетичної стабільності та підтримки міжнародного миру і безпеки. Результати дослідження можуть бути використані органами влади, бізнесом та іншим зацікавленими сторонами для прийняття стратегічних рішень у сфері енергетики та глобальних економічних відносин

Ключові слова: енергетична безпека; геополітичні конфлікти; економічні відносини; альтернативні джерела енергії; дипломатичні зусилля

Вступ

Нафта залишається одним з найважливіших енергетичних ресурсів, що визначає розвиток економік та геополітичні відносини в багатьох країнах. Розуміння її впливу на міжнародні стосунки та безпеку є вирішальним для розробки ефективних стратегій енергетичної політики та міжнародного співробітництва. Зростаюча нестабільність у світі, зокрема внаслідок війни Росії з Україною, ставить питання енергетичної безпеки та стабільності нафтових ринків на порядок денний. Крім того, супровідні екологічні та економічні виклики, які виникають внаслідок цього конфлікту, роблять дослідження впливу війни на енергетичні ресурси та клімат невідкладним. Проблематика дослідження полягає у складній взаємодії між нафтовим ринком, геополітичними

конфліктами та економічними відносинами, що створює значні виклики для забезпечення енергетичної безпеки та стабільності у світі. Відсутність ефективних стратегій регулювання нафтових ресурсів може призвести до поглиблення геополітичних напружень, конфліктів та загострення економічних протиріч, що впливають на міжнародну арену. Додатковою складністю є перехід до альтернативних джерел енергії та питання сталого розвитку, які вимагають нових підходів до енергетичної політики та співпраці між країнами.

Згідно з дослідженням N.J. Kuzo & N.S. Kosar (2023) розвиток нафтового ринку вимагає більш гнучких стратегій управління, оскільки він може бути ключовим фактором у геополітичних конфліктах та міжнародних

Отримано: 10.01.2024, Перевірено: 01.04.2024, Прийнято: 26.04.2024

Suggested Citation:

Stoian, T. (2024). Oil and global politics after 24 February 2022. *Foreign Affairs*, 34(2), 21-28. doi: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.21.

*Corresponding author

відносинах. Проте, варто відзначити, що дослідження не розглядає аспект фінансової стабільності та можливості залучення інвестицій у відновлювальні джерела енергії. У роботі T. Kryvomaz & R. Gamotsky (2023) підкреслюється, що диверсифікація енергетичних джерел та розвиток альтернативних джерел енергії можуть сприяти зменшенню геополітичних напружень та забезпеченню стабільності у міжнародних економічних відносинах. Проте, важливо врахувати, що вплив нафтової промисловості на спільноти та соціальний розвиток різних регіонів залишився поза увагою дослідження.

Згідно з дослідженням I. Swinous (2022), перехід до альтернативних джерел енергії є критичним для зменшення викидів парникових газів та збереження природних ресурсів. Однак, важливо врахувати, що дослідження не враховує аспекти ризику експлуатації нафтових родовищ у контексті глобальної політики. Дослідник O.I. Kogut-Ferens & O.S. Morozova (2022) зазначає важливість налагодження співпраці між країнами на основі енергетичних інтересів для забезпечення міжнародної стабільності та запобігання конфліктам. Проте дослідник не враховує вплив нафтової індустрії на психологічний стан населення та відносини між групами в суспільстві.

Дослідження проведене I.P. Taransky & I.S. Rykovanova (2024) наголошує, що нові технології та інновації у галузі нафтовидобутку та обробки можуть зменшити екологічний вплив та забезпечити більш ефективне використання ресурсів. Проте робота не розглядає аспекти підвищення енергоефективності та розробку програм зменшення споживання нафтопродуктів. У роботі V. Latysheva & V. Babina (2022), порушується важливе питання про важливість міжнародного діалогу та співпраці для розв'язання глобальних енергетичних проблем і запобігання міжнародним конфліктам. Однак дослідження не враховує вплив нафтового ринку на економічний розвиток країн з низьким рівнем розвитку та механізми забезпечення їхнього сталого зростання. За результатами останніх досліджень D. Raimi *et al.* (2022), де було вивчено вплив ключових факторів, таких як зміна клімату та технологічні інновації на глобальні тенденції в енергетичному секторі. І тим не менш, не було вивчено можливі стратегії співпраці між державами для покращення енергетичної безпеки та зниження напруженості у цьому секторі. У дослідженні J. Osíčka & F. Černoch (2022), було вивчено вплив геополітичних подій, таких як криза в Україні, на енергетичну політику Європи та стратегію диверсифікації джерел енергії. Проте не було вивчено потенційних наслідків для економічної та політичної стабільності регіону в контексті перспективи енергетичних змін.

Дане дослідження ставить за мету вивчити вплив нафтового ринку на геополітичні відносини після початку війни в Україні і розробити стратегії для забезпечення енергетичної безпеки та стабільності на міжнародному рівні.

Матеріали та методи

Матеріали дослідження включали в себе ретельний аналіз текстів міжнародних угод, у яких визначалися основні положення щодо співпраці в енергетичній сфері між країнами. Ці угоди встановлювали правила

та обов'язки стосовно транзиту енергоносіїв, спільних проєктів з розвитку альтернативних джерел енергії, а також механізми регулювання ринків. Крім того, важливим компонентом були зібрані статистичні дані, надані міжнародними організаціями, такими як Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) (International Energy Agency, n.d.) та Організація країн-експортерів нафти (ОПЕС, n.d.), які надавали інформацію про обсяги виробництва та споживання енергетичних ресурсів.

Аналітичний метод допоміг у обробці великої кількості даних, що стосуються нафтового ринку, таких як цінові показники, обсяги видобутку та споживання, а також геополітичні аспекти, включаючи відносини між країнами-виробниками та споживачами нафти, конфлікти та співпрацю на міжнародному рівні. Вдалося виявити основні тенденції в розвитку ринку, ідентифікувати ключові фактори впливу на його динаміку та взаємозв'язок з геополітичними подіями. За допомогою статистичного методу були проведені глибокі дослідження тенденцій нафтового ринку та його взаємозв'язку з геополітичними факторами. Це дозволило виявити статистично значущі зв'язки між цінними коливаннями нафти та політичними подіями в світі, а також оцінити ризики, пов'язані з економічною нестабільністю в країнах-виробниках. Метод дедукції допоміг у формулюванні загальних принципів та закономірностей, що лежать в основі взаємозв'язку між нафтовим ринком та геополітичними процесами. Цей метод дозволив встановити логічні зв'язки та прогнозувати можливі наслідки прийнятих рішень у сфері енергетичної політики. Застосувавши метод синтезу, були об'єднані різноманітні аспекти нафтового ринку та геополітичних відносин для створення комплексного уявлення про їхню взаємодію та вплив на міжнародну арену. Цей метод дозволив інтегрувати різні знання та перспективи для розробки більш повноцінних стратегій управління енергетичною безпекою та стабільністю у глобальному масштабі. Результатом стала можливість розроблення більш глибоких та ефективних рішень, спрямованих на забезпечення сталого розвитку та міжнародної співпраці в енергетичній сфері.

Метод класифікації допоміг у дослідженні різноманітних аспектів нафтового ринку та геополітичних відносин на основі їхніх спільних характеристик та відмінностей. Цей метод дозволив створити чітку структуру для подальшого дослідження та ідентифікації ключових проблем і можливих рішень у сфері енергетичної безпеки та стабільності на міжнародному ринку. За допомогою методу індукції було виявлено широкий спектр можливих рішень, які можуть бути використані для досягнення цілей управління нафтовими ресурсами та забезпечення стабільності в геополітичному контексті. Цей метод дозволив ідентифікувати ефективні підходи, що базуються на попередніх дослідженнях та практичних прикладах, та визначити напрямки подальших досліджень та розвитку у цій сфері. За допомогою методу узагальнення проведено дослідження існуючих даних та висновків інших досліджень з метою отримання загальної картини та визначення ключових тенденцій. Цей метод дозволив організувати інформацію, виявити повторювані аспекти та встановити зв'язки між різними дослідженнями.

В результаті узагальнення було сформульовано більш об'єктивні та якісні висновки, які можуть слугувати основою для подальших досліджень. Застосувавши функціональний метод, були вивчені функціональні зв'язки між різними аспектами нафтового ринку та його впливом на геополітичну ситуацію. Цей метод дозволив класифікувати різноманітні фактори, визначити їхню важливість та взаємозв'язок між собою. Результатом стало розуміння більш складних динамік розвитку ринку та формування більш глибоких стратегій для забезпечення енергетичної безпеки та стабільності у глобальному контексті.

Результати

Геополітичні конфлікти та відносини між країнами з великими нафтовими ресурсами є ключовим фактором, який визначає стабільність та розвиток світового ринку нафти. Війни та напруга між країнами-виробниками, такими як Росія, Саудівська Аравія, та іншими, можуть мати значний вплив на глобальну економіку та політичну арену. Наприклад, геополітичні протиріччя між Росією та країнами Європи, особливо у контексті війни в Україні, часто призводять до змін у постачанні

нафти та газу в регіоні. Такі конфлікти можуть також спричиняти коливання у цінах на нафту, що впливає на економіку країн-споживачів та має глибокі наслідки для енергетичної безпеки світу. Боротьба за контроль над нафтовими ресурсами часто відображає геополітичні амбіції та стратегії впливових країн (Bricout *et al.*, 2022). Країни з великими нафтовими запасами намагаються максимізувати свій вплив на світовій арені через контроль над видобутком, транспортуванням та експортом нафти та іншої паливної сировини (рис. 1). Це часто призводить до напружених відносин та конфліктів між країнами, а також до формування альянсів та стратегічного партнерства з метою захисту своїх інтересів у сфері енергетики. У сучасному світі, коли питання енергетичної безпеки стає все важливішим, геополітичні конфлікти та відносини між країнами з великими нафтовими ресурсами вимагають ретельного аналізу та ефективного управління. Забезпечення стабільності у цій сфері є важливим завданням для міжнародного співтовариства, і розв'язання геополітичних конфліктів пов'язаних з нафтою може стати ключовим кроком до підтримки мирних та стабільних відносин у світі.

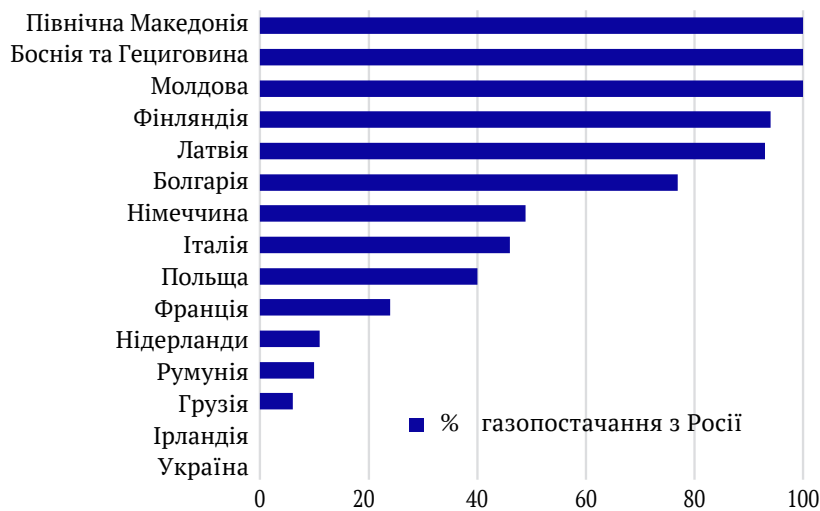

Рисунок 1. Залежність різних країн Європи від російського газу до війни

Джерело: N. Conte (2023)

Військова кампанія Росії стикається з фінансовими труднощами, адже експортні можливості «Газпрому» значно обмежені. Санкції, введені проти Росії (Mahlstein *et al.*, 2022), роблять майже неможливим постачання газу трубопроводами до більшості країн Європи. Винятки становлять лише Австрія та Угорщина. Крім того, Росія втратила доступ до технологій зрідження природного газу. Це призвело до призупинення програми розвитку LNG-терміналів (Paluruan & Azevedo, 2023), що значно ускладнює експорт газу на інші континенти. Навіть експорт до Китаю, який традиційно був одним із ключових ринків для Росії, став складнішим. Обмеження на транспортування роблять неможливим постачання газу за цінами, нижчими за ринкові. Всі ці фактори значно обмежують можливості Росії отримати додаткові доходи для фінансування війни.

Втрата європейського ринку нафти та газу завдає економічних збитків Росії. Європейський Союз впровадив ембарго на російську нафту та газ (McWilliams, 2022). Це позбавило Росію найприбутковішого ринку збуту та можливості використовувати найбільш економічний вид транспортування – трубопровідний. У 2022 році експорт нафти та газу приніс Росії 333 мільярди доларів, що становить 63% від загального експорту товарів. З них 142 мільярди припали на сиру нафту, 83 мільярди – на нафтопродукти, а 108 мільярдів – на природний газ (Babina *et al.*, 2023). Росія намагається перенаправити експорт сирої нафти на інші ринки, але це не так просто. Західні країни докладають значних зусиль, щоб зменшити свою залежність від російської нафти. Хоча високі світові ціни на нафту частково компенсують втрату

європейського ринку, загалом доходи Росії від експорту нафти та газу значно скоротились.

Війна в Україні та санкції проти Росії не зупинили зростання доходів від експорту російської нафти. За період з березня по грудень 2022 року доходи Росії від експорту нафти зросли на 35 мільярдів доларів США у порівнянні з 2021 роком. Цьому сприяло значне підвищення світових цін на нафту (Schott, 2023). Збільшення цін на сирю нафту дало Росії додаткові 19 мільярдів доларів США, а на нафтопродукти – 16 мільярдів. Незважаючи на санкції, Росія змогла майже повністю компенсувати зменшення експорту нафтопродуктів за рахунок збільшення експорту сирової нафти. Ця стратегія Росії змінила динаміку політичних відносин між країнами, особливо у відносинах між Росією та Європейським Союзом. Зменшення обсягів російської нафти, які постачаються до країн ЄС, призвело до зменшення економічної залежності Європи від Росії та стимулювало ЄС до пошуку альтернативних джерел енергопостачання. Крім того, збільшення експорту російської нафти до Китаю та Індії спричинило зміну геополітичних впливів у регіоні Азії (Shakya, 2022; Shakya *et al.*, 2022). Наприклад, відносини між Росією та Китаєм зазнали певного зміцнення, оскільки Китай став одним з найбільших покупців російської нафти. Такі зміни стимулювали інші країни регіону до перегляду своїх стратегій енергетичної безпеки та пошуку нових партнерів для забезпечення своїх потреб у сировині.

Росія втрачає ринки збуту для своїх нафтопродуктів через санкції. Обсяги експорту нафтопродуктів з Росії значно скоротились через зменшення закупівель країнами G7. Ці країни ввели санкції проти Росії, що обмежили їх імпорт російських нафтопродуктів (Schott, 2023). Росія намагається перенаправити експорт нафтопродуктів до країн, таких як Китай, Індія та Туреччина, через відсутність значних додаткових продажів на альтернативні ринки. Однак ці країни мають власні розвинуті нафтопереробні заводи і не потребують значних обсягів російських нафтопродуктів. 5 лютого 2023 року ЄС впровадив ембарго на імпорт російських нафтопродуктів (McWilliams *et al.*, 2023). Це ще більше ускладнить для Росії ситуацію з експортом нафтопродуктів. Країни, які заборонили імпорт

російських нафтопродуктів, тепер купують їх через посередників. Це такі країни, як Індія та Туреччина, які значно збільшили імпорт російської сирової нафти. Важливо зазначити, що це не означає обхід санкцій. Росія все одно втрачає прибутки від нафтопереробної промисловості, адже їй доводиться продавати нафту за нижчими цінами посередникам. У перспективі це може мати негативні наслідки для російської нафтопереробної промисловості. Вона може втратити свою конкурентоспроможність на світовому ринку.

Розуміння того, що виключення Росії з глобалізованого нафтового ринку не лише неможливе, але й може мати негативний ефект на самих ініціаторів санкцій (теоретичне зменшення пропозиції могло призвести до значного зростання ціни або ж і взагалі – колапсу), обумовило пошук інструменту, який би, з одного боку, додатково обмежив можливості країни-агресора отримувати надприбутки від зовнішньої торгівлі, а з іншого, не спричинив би турбулентність на глобальному ринку. Таким інструментом стали цінові ліміти (Johnson *et al.*, 2023). Ціновий ліміт забороняє західним страховикам, фінансистам і вантажовідправникам, які є основою світової торгівлі нафтою, перевозити морську російську нафту, якщо вона не продається нижче встановленої ціни.

Обмеження ціни на російську нафту, встановлене на рівні 60 доларів за барель, не спричинило значних змін на світових ринках з моменту введення в дію 5 грудня. Водночас, воно негативно вплинуло на бюджет Росії. Низькі світові ціни на нафту загалом, а також практика надання знижок новим споживачам, таким як Індія, призвели до того, що ціна на російський еталон Urals коливається в межах 40-50 доларів США за барель, при тому, що світовий орієнтир Brent коштує близько 80 доларів США (Sahin *et al.*, 2023). Іншими словами, санкції не зупинили експорт російської нафти, але значно знизили доходи Росії (рис. 2). Росія змушена шукати нових покупців і надавати їм значні знижки. Це дозволяє вважати нові санкції ефективними. Окремі санкції щодо імпорту технологій ускладнюють виробництво та обслуговування родовищ, крім того, виробництво в Росії може зменшуватися швидше, ніж очікувалося, що створює тиск на ціни.

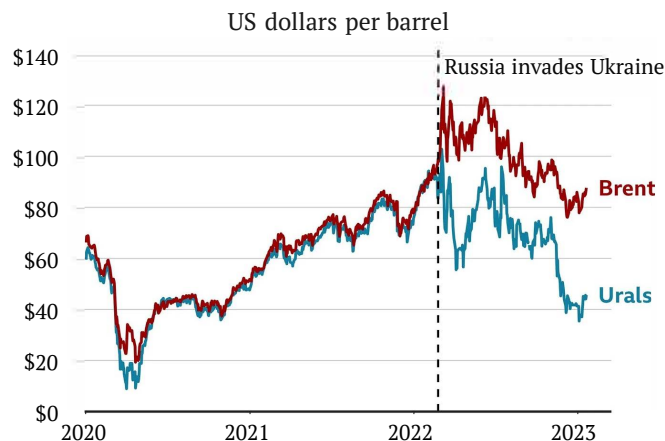

Рисунок 2. Рух цін на основні марки сирової нафти, такі як Brent та Urals

Джерело: J. Horton & D. Palumbo (2023)

Перехід до альтернативних джерел енергії вже став головним питанням у сучасному світі, і це стає все актуальнішим з кожним роком. Зростаюча увага до проблем зовнішнього середовища та зміна клімату посилюють тиск на суспільство та держави для зменшення залежності від нафтових ресурсів та переходу до чистих та відновлюваних джерел енергії. Одним із головних мотивів для переходу до альтернативних джерел енергії є необхідність боротьби зі зміною клімату (Kalair *et al.*, 2023). Споживання великих обсягів нафти та інших вуглеводнів є одним з основних джерел викидів парникових газів, що призводить до глобального потепління та інших негативних екологічних наслідків. Перехід до альтернативних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова та ядерна енергія, може допомогти зменшити цей негативний вплив та сприяти створенню стійкого та екологічно чистого енергетичного майбутнього. Крім того, перехід до альтернативних джерел енергії може мати значний вплив на економіку та геополітику. Залежність від нафти часто призводить до конфліктів між державами та нерівності у світовому розподілі багатства. Перехід до альтернативних джерел енергії може зменшити цю залежність та сприяти створенню більш стабільного та рівноправного світового порядку. Однак, перехід до альтернативних джерел енергії не є простим завданням. Це вимагає значних інвестицій у розвиток нових технологій, побудову інфраструктури та зміну споживчих звичок. Багато країн вже вживають кроки для прискорення цього процесу, але ще багато роботи потрібно зробити для досягнення повного переходу до чистої та стійкої енергетики, зокрема, зниження використання вугілля та інших вуглеводнів, збільшення виробництва енергії з відновлюваних джерел, імплементація енергоефективних технологій та зменшення емісії парникових газів (Kyriakopoulos *et al.*, 2022). Перехід до альтернативних джерел енергії є важливим кроком у напрямку створення більш стійкого, безпечного та екологічного майбутнього. Це вимагає спільних зусиль та визначених дій від усіх країн та суспільства загалом.

Технологічні прориви у сфері видобутку та обробки нафти можуть мати значний вплив на економіку, екологію та геополітику. Нові технології дозволяють отримувати доступ до раніше недосяжних або неефективно використаних нафтових ресурсів. Це може призвести до значного збільшення загального обсягу видобутку нафти, що в свою чергу може мати великий вплив на світовий ринок нафти та енергетичну безпеку країн. Зниження витрат на видобуток є ще одним важливим аспектом технологічного розвитку у цій сфері. Впровадження більш ефективних та інноваційних методів видобутку може допомогти зменшити витрати на виробництво та зробити видобуток нафти більш економічно доцільним (Bhatia *et al.*, 2021). Це може мати позитивний вплив на економічну ситуацію країн, які залежать від нафтових доходів, а також знизити ціни на нафтопродукти для кінцевих споживачів (Aliyev & Aliyeva, 2022). Покращення екологічних характеристик видобутку та обробки нафти є ще одним важливим аспектом технологічного розвитку у цій галузі. Старі методи видобутку та обробки нафти часто призводять до серйозного забруднення довкілля та

шкоди для здоров'я людей. Нові технології дозволяють зменшити негативний вплив на природу та здоров'я, наприклад, шляхом зменшення викидів парникових газів, оптимізації водокористування та покращення систем відновлення післявидобуткових місць. Розвиток технологій у сфері видобутку та обробки нафти є ключовим фактором, який впливає на економіку, екологію та геополітику. Ефективне використання новітніх технологій може сприяти створенню більш стабільного, економічно доцільного та екологічно безпечного енергетичного майбутнього.

Глобальні економічні фактори відіграють ключову роль у формуванні попиту на нафту та визначенні цін на неї. Стан світової економіки, її зростання або спад, безпосередньо впливають на виробництво, споживання та торгівлю нафтою. У періоди економічного зростання попит на енергію, зокрема на нафту, зазвичай зростає. Це пов'язано зі збільшенням виробництва та використання різноманітних товарів і послуг, що потребують енергетичних ресурсів. Країни і підприємства активізують економічну діяльність, що призводить до збільшення використання нафти в промисловості, транспорті, а також у виробництві товарів і послуг (Khan *et al.*, 2021). Це часто веде до зростання цін на нафту на світовому ринку, оскільки попит перевищує пропозицію. Навпаки, під час економічного спаду споживча активність зменшується, що може призвести до зменшення попиту на нафту. Зменшення виробництва та економічної активності в цілому звичайно супроводжується зниженням цін на нафту через недостатній попит. Це може мати вплив на доходи країн-виробників нафти та їх економічну стабільність. Крім того, глобальні економічні фактори можуть також впливати на інвестиції в розвиток нових технологій та альтернативних джерел енергії, що може вплинути на майбутнє використання нафти та співвідношення сил на світовому енергетичному ринку. Вплив глобальних економічних факторів на попит на нафту та ціни на неї є надзвичайно важливим для розуміння динаміки світового енергетичного ринку. Політики та регулювання, спрямовані на збереження економічної стабільності та стимулювання сталого економічного зростання, мають велике значення для забезпечення стійкості та прогнозованості нафтового ринку.

Обговорення

Після 24 лютого 2022 року, коли Росія здійснила вторгнення в Україну, світова політика стала відчутно впливати на глобальний нафтовий ринок. Цей епохальний момент спровокував серію подій, які значно змінили динаміку та характер нафтової торгівлі та співробітництва між країнами. Санкції, що були введені проти Росії, мали великий вплив на міжнародний нафтовий ринок. Багато країн, зокрема країни Європейського союзу та Сполучених Штатів, ввели обмеження на імпорт російської нафти та нафтопродуктів. Це спричинило значне зміцнення позицій альтернативних постачальників на світовому ринку. Криза також викликала занепокоєння щодо стабільності постачання нафти з регіону. Багато країн стали активніше шукати шляхи для диверсифікації своїх джерел енергії та розширення альтернативних джерел, таких як

відновлювана енергія. Виникла потреба в нових стратегіях співробітництва та геополітичної незалежності. Країни шукають шляхи зменшення залежності від нафтових постачальників, що дозволить їм зберегти більшу стабільність у власних енергетичних потребах та геополітичних відносинах. Усі ці аспекти підтверджують, що нафта та глобальна політика після 24 лютого 2022 року стали невід'ємною частиною сучасного світового порядку, вимагаючи нових стратегій та підходів для забезпечення стабільності та безпеки як у сфері енергетики, так і в глобальній політичній арені.

За результатами останніх досліджень О. Adekoуа (2022), під час війни російсько-української війни нафта стала центральним елементом геополітичних та економічних розрахунків. Зв'язок між нафтою та визначними активами в цей період проявився через кілька ключових аспектів. Нафтові ресурси стали об'єктом боротьби між воюючими сторонами, оскільки контроль над ними дозволяє впливати на економіку та фінансову стійкість противника. Наприклад, здатність України зберігати контроль над своїми нафтовими ресурсами або розробляти стратегії для їхнього захисту від російської агресії має велике значення для її національної безпеки та економічного розвитку.

Ці дані відповідають тезам, наведеним у попередньому розділі. Нафтові ціни стали динамічно реагувати на геополітичні та воєнні події у регіоні. Ріст напруженості між Росією та Україною призводив до коливань на світових ринках нафти, що мав вплив на економіку не лише обох країн, а й інших глобальних гравців. Відображенням цього були спекуляції нафтовими компаніями та інвесторами щодо можливих наслідків війни, що призвело до змін в ціновій динаміці та ризикованому інвестуванню. Таким чином, нафта стала ключовим активом, який відображав та відтворював геополітичну нестабільність та напруженість у регіоні.

Звертаючись до визначення Н. Yuan *et al.* (2023), у неспокійному світі, де геополітичні конфлікти та напруженість постійно присутні, питання безпеки сирої нафти стає дійсною дилемою. З одного боку, країни-виробники нафти намагаються забезпечити безпеку свого виробництва та транспортування, оскільки вони розуміють, що будь-які порушення можуть миттєво вплинути на глобальні ціни та економічну стабільність. З іншого боку, країни-імпортери, такі як Китай, стикаються з викликом забезпечення безпеки постачання сирої нафти в умовах зростаючої нестабільності та конфліктів у різних частинах світу. Для Китаю, який є одним з найбільших споживачів нафти у світі, забезпечення безпеки постачання сировини є стратегічно важливим завданням. Китай активно працює над диверсифікацією своїх джерел постачання нафти, шукаючи нові ринки та розвиваючи альтернативні шляхи доставки.

Варто зазначити, що зростаюча напруженість у регіонах, де розташовані основні джерела нафти, може породжувати значні виклики для безпеки та стабільності постачання. Таким чином, для країн важливо активно співпрацювати з іншими гравцями на світовому ринку нафти та приймати стратегічні рішення щодо забезпечення своїх енергетичних потреб у майбутньому.

Дослідники D. Diaconășu *et al.* (2023) визначили, що реакція фінансових ринків на вторгнення Росії в Україну була значною та комплексною. Під час таких глобальних подій інвестори традиційно шукають безпечних активів, що можуть бути захищені від ризику. Одним з таких активів є золото, яке історично вважається «безпечним пристановищем» у періоди нестабільності. Під час кризи ринок золота зазвичай росте, оскільки інвестори шукають захисту від валютних коливань та геополітичної нестабільності. Нафтові ціни, навпаки, зазвичай реагують на геополітичні кризи з певним коливанням. З одного боку, спад виробництва та транспортування нафти може призвести до підвищення цін через спекуляції та страх перед можливим зменшенням постачання. З іншого боку, великі світові виробники можуть збільшити видобуток, щоб компенсувати втрати від війни, що призводить до збільшення запасів на ринку та зниження цін.

Ці результати підтверджують наведене вище дослідження, оскільки реакція фінансових ринків на вторгнення Росії в Україну відображає загальну нестабільність та невизначеність, характерну для геополітичних криз. Кожен актив має свої унікальні особливості та може виявити різну реакцію в залежності від конкретних обставин.

Дослідники M. Nerlinger & S. Utz (2022) показали проведеними роботами, що російсько-українська війна має значний вплив на перехід до зеленої енергетики, особливо з точки зору перспектив ринку капіталу. Зокрема, зростаючий ризик залежності від російських постачань вугілля, газу та нафти може підштовхнути країни до активнішого розвитку альтернативних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова та гідроенергетика. За останні кілька років спостерігалася збільшена увага інвесторів до проектів з виробництва та розподілу альтернативних джерел енергії. Втім, війна між Росією та Україною може викликати зміни в цьому напрямку. З цієї думкою можна погодитися, що високі тарифи на енергію, що часто виникають у зв'язку з кризовими ситуаціями, можуть стимулювати інвесторів до розвитку більш стабільних та екологічно чистих джерел енергії.

Як зазначає E. Orhan (2022), російсько-українська війна має суттєвий вплив на світову торгівлю, зокрема на торгівлю енергетичними ресурсами та супутніми товари. Спочатку вона призвела до значного стресу на енергетичних ринках, особливо в Європі, де Росія є одним з найбільших постачальників газу та нафти. Запобіжні заходи та неспокій стосовно можливого обмеження постачань з Росії призвели до зростання цін на нафту та газ, а також до швидкого пошуку альтернативних джерел енергії. Це також призвело до зміни геополітичних відносин у світі, зокрема до зміцнення співпраці між Європою та іншими постачальниками енергії, такими як США, а також до пошуку нових шляхів диверсифікації енергетичних джерел.

N. Pandey *et al.* (2022) зазначають, що війна відіграє роль у зміні міжнародної торгівлі не лише в енергетичному секторі, але й у інших галузях. Санкції проти Росії і контрсанкції, які відповідають на них, призвели до зміни торговельних відносин між різними країнами та регіонами. Наприклад, виробники та експортери

в Європі шукають нові ринки збуту для своїх товарів, уникаючи російський ринок, а також переоцінюють свої стратегії логістики та постачання, щоб зменшити залежність від російських та українських маршрутів. Таким чином, війна має глибокий і широкомасштабний вплив на глобальну торгівлю, який продовжуватиме відчуватися на протязі тривалого часу.

Дослідник P. Ozili (2022) визначив, що Російське вторгнення в має значні глобальні економічні наслідки, які відчуваються не лише в Україні, але й у всьому світі. Спочатку воно призвело до значного стресу на фінансових ринках, викликаючи нестабільність та невизначеність щодо майбутнього. Зростання геополітичної напруги призвело до падіння біржових індексів та збільшення волатильності на фондових ринках. Крім того, це також призвело до зростання цін на нафту та інші сировинні товари, оскільки інвестори більш обережно реагують на ризики, пов'язані з постачанням та геополітичною нестабільністю.

Крім того, вторгнення також викликало глобальні реакції у вигляді введення санкцій проти Росії, що має подальші економічні наслідки для всього світу. Санкції можуть призвести до зменшення міжнародної торгівлі та інвестицій в Росію, що в свою чергу може вплинути на ринки країн-експортерів, а також на глобальну економічну систему в цілому. Таким чином, російське вторгнення в Україну має далекосяжні наслідки для глобальної економіки, які потребують уважного моніторингу та аналізу.

Висновки

Після російського вторгнення в Україну, світові нафтові ринки стали нестабільними, що призвело до збільшення коливань цін на нафту та інші сировинні товари. Відмічається зміна виробництва та споживання нафти, а також зростання невизначеності у геополітичних відносинах. Ці динамічні зміни впливають на економічну ситуацію в багатьох країнах та вимагають від них адаптації до нових умов. У зв'язку з глобальною нестабільністю, країни посилюють пошуки альтернативних джерел енергії та розробляють стратегії

енергетичної безпеки, включаючи інвестиції у відновлювальні джерела енергії та розвиток альтернативних енергетичних мереж. Ці заходи спрямовані на зменшення залежності від традиційних джерел енергії та забезпечення стійкості енергетичного сектору в умовах геополітичної напруги. Розпалення війни в Україні спричинило не лише перегляд геополітичних відносин, а й примусило країни переглянути свої стратегії інвестування та реорганізувати глобальні виробничі ланцюги. Ця ситуація також викликала значні зміни у міжнародній торгівлі та структурі світової економіки. Російсько-українська війна має великий вплив на глобальну торгівлю, особливо на обсяги та напрямки експорту та імпорту нафти та інших енергетичних товарів. Ця війна призвела до змін у стратегіях та партнерстві країн, які залежать від енергетичних ресурсів, та викликав великі коливання на енергетичних ринках. Дослідження вказують на значний вплив російського вторгнення в Україну на глобальну економіку, особливо на ринки капіталу, фінансові ринки та зовнішню торгівлю. Ці результати мають важливе значення для аналізу та розуміння наслідків конфлікту, що виник унаслідок подій 24 лютого 2022 року, а також для розробки ефективних стратегій реагування на цю складну ситуацію. Дослідження підкреслює загальний вплив конфлікту на політичну та економічну динаміку, яка відчутна як на місцевому, так і на глобальному рівнях.

Після вторгнення Росії в Україну зросла необхідність більш глибокого вивчення впливу глобального енергетичного переходу на зміни в геополітичних відносинах та економіці. Цей конфлікт викликав значні зміни в енергетичній політиці та динаміці ринку нафти та газу, що може мати далекосяжні наслідки як для енергетичної безпеки країн, так і для геополітичного балансу сил у світі.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

UDC: 327.5+327.7:339.5
DOI: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.21

Tetiana Stoiian*

Doctor of Historical Sciences, Professor
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University
02000, 9 Pirogova Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6047-166X>

Oil and global politics after 24 February 2022

Abstract. A study of the impact of oil on global politics at this time is necessary to understand the relationship between energy security, geopolitical conflicts, and economic relations, which could substantially affect the future of the global energy landscape and international relations. The purpose of this study was to analyse the impact of the oil market on geopolitical relations and develop strategies to ensure energy security and stability in the international arena. The methods employed include the analytical method, classification method, functional method, statistical method, and synthesis method. The study found that the rise in oil and other energy prices after the outbreak of geopolitical conflicts led to a considerable increase in economic pressure on importing countries. It was emphasised that the development of alternative energy sources has become a vital strategic step to reduce dependence on oil. For instance, expanding the use of solar and wind power can help to balance the energy mix and reduce risks from geopolitical turbulence. The study analysed the possibilities of international cooperation in the energy sector to ensure energy security and stability in the global market. It was found that synergy between countries can help reduce the impact of geopolitical conflicts on the energy market and ensure sustainable energy supplies. It was established that the transition to alternative energy sources and the development of effective energy security strategies are key factors in supporting the sustainable development of national economies in a changing geopolitical environment. The conclusion is that there is a need to intensify efforts to develop and implement a comprehensive approach to energy regulation to ensure energy stability and maintain international peace and security. The authorities, business, and other stakeholders can use the findings of this study to make strategic decisions in the field of energy and global economic relations

Keywords: energy security; geopolitical conflicts; economic relations; alternative energy sources; diplomatic efforts

Introduction

Oil is still one of the key energy resources that determines the development of economies and geopolitical relations in many countries. Understanding its impact on international relations and security is crucial for developing effective strategies for energy policy and international cooperation. Growing instability in the world, specifically as a result of Russia's war with Ukraine, is putting energy security and the stability of oil markets on the agenda. Furthermore, the accompanying environmental and economic challenges arising from the conflict make research into the war's impact on energy resources and climate urgent. The problematic of this study lies in the complex interaction between the oil market, geopolitical conflicts, and economic relations, which creates considerable challenges for energy security and stability in the world. The absence of effective strategies for regulating oil resources may lead to worsening geopolitical tensions, conflicts, and

exacerbation of economic contradictions affecting the international arena. Another challenge is the transition to alternative energy sources and sustainable development issues, which require new approaches to energy policy and cooperation between countries. According to N.J. Kuzo & N.S. Kosar (2023), the development of the oil market requires more flexible management strategies, as it can be a key factor in geopolitical conflicts and international relations. However, the study does not consider the aspect of financial stability and the possibility of attracting investment in renewable energy sources. T. Kryvomaz & R. Gamotsky (2023) emphasise that diversification of energy sources and development of alternative energy sources can help reduce geopolitical tensions and ensure stability in international economic relations. However, the impact of the oil industry on communities and social development in different regions was not addressed in the study.

Received: 10.01.2024, Revised: 01.04.2024, Accepted: 26.04.2024

Suggested Citation:

Stoiian, T. (2024). Oil and global politics after 24 February 2022. *Foreign Affairs*, 34(2), 21-28. doi: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.21.

*Corresponding author

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

According to I. Swinous (2022), the transition to alternative energy sources is critical to reduce greenhouse gas emissions and conserve natural resources. Notably, the cited study does not factor in the risk aspects of oil field exploitation in the context of global politics. O.I. Kogut-Ferens & O.S. Morozova (2022) note the significance of establishing cooperation between countries based on energy interests to ensure international stability and prevent conflicts. The researchers do not consider the impact of the oil industry on the psychological state of the population and relations between groups in society.

I.P. Taransky & I.S. Rykovanova (2024) emphasise that new technologies and innovations in oil production and processing can reduce environmental impacts and ensure more efficient use of resources. However, the reviewed study does not address the aspects of energy efficiency and the development of programmes to reduce oil consumption. V. Latysheva & V. Babina (2022) raise an important question about the significance of international dialogue and cooperation for solving global energy problems and preventing international conflicts. However, their study does not consider the impact of the oil market on the economic development of low-development countries and the mechanisms for ensuring their sustainable growth. D. Raimi *et al.* (2022) investigated the impact of key factors such as climate change and technological innovation on global trends in the energy sector. Yet, no strategies for cooperation between states to improve energy security and reduce tensions in the sector have been explored. J. Osička & F. Černoč (2022) examined the impact of geopolitical events, such as the crisis in Ukraine, on European energy policy, and energy source diversification strategy. However, the potential implications for the economic and political stability of the region in the context of the energy transition have not been studied.

The purpose of the present study was to examine the impact of the oil market on geopolitical relations after the outbreak of the war in Ukraine and to develop strategies to ensure energy security and stability at the international level.

Materials and methods

The research materials included a thorough analysis of the texts of international agreements that defined the main provisions of cooperation in the energy sector between the countries. These agreements set out rules and obligations for energy transit, joint projects to develop alternative energy sources, and market regulation mechanisms. Furthermore, an essential component was the collection of statistics provided by international organisations, such as the International Energy Agency (IEA) (International Energy Agency, n.d.) and the Organisation of Petroleum Exporting Countries (OPEC, n.d.), which provided information on the production and consumption of energy resources.

The analytical method helped in processing a large amount of data related to the oil market, such as price indicators, production and consumption volumes, as well as geopolitical aspects, including relations between oil producing and consuming countries, conflicts, and cooperation at the international level. The study managed to identify the key trends in the market development and key factors influencing its dynamics and interconnection

with geopolitical events. The study employed the statistical method to conduct in-depth research on oil market trends and its relationship with geopolitical factors. This helped to identify statistically significant links between oil price fluctuations and political events in the world, as well as to assess the risks associated with economic instability in producing countries. The deduction method helped to formulate the general principles and patterns underlying the relationship between the oil market and geopolitical processes. This method helped to establish logical connections and predict the possible consequences of energy policy decisions. Using the synthesis method, various aspects of the oil market and geopolitical relations were combined to create a comprehensive view of their interaction and impact on the international arena. This method allowed for the integration of different knowledge and perspectives to develop more comprehensive strategies for managing energy security and stability on a global scale. The result was the ability to develop more in-depth and effective solutions aimed at ensuring sustainable development and international cooperation in the energy sector.

The classification method helped to investigate various aspects of the oil market and geopolitical relations based on their common characteristics and differences. This method helped to create a clear structure for further research and identification of key problems and possible solutions in the field of energy security and stability in the international market. Using the induction method, a wide range of possible solutions was identified that can be used to achieve the goals of oil resource management and ensure stability in the geopolitical context. This method helped to identify effective approaches based on earlier studies and practical examples, and to identify areas for further research and development in this area. Using the method of synthesis, the existing data and findings of other studies were examined to obtain an overall picture and identify key trends. This method helped to organise information, identify recurring aspects, and establish links between different studies. As a result of the synthesis, more objective and qualitative conclusions were formulated, which can serve as a basis for further research. Using the functional method, the functional links between various aspects of the oil market and its impact on the geopolitical situation were investigated. This method helped to classify various factors, determine their significance and interrelationships. The result was an understanding of more complex market dynamics and the development of more in-depth strategies to ensure energy security and stability in a global context.

Results

Geopolitical conflicts and relations between countries with large oil resources are a key factor determining the stability and development of the global oil market. Wars and tensions between producing countries, such as Russia, Saudi Arabia, etc., can have a considerable impact on the global economy and political arena. For instance, geopolitical tensions between Russia and European countries, especially in the context of the war in Ukraine, often lead to changes in oil and gas supplies in the region. Such conflicts can also cause fluctuations in oil prices, which affects the economies of consumer countries and has

profound implications for the world's energy security. The struggle for control over oil resources often reflects the geopolitical ambitions and strategies of influential countries (Bricout *et al.*, 2022). Countries with large oil reserves are trying to maximise their influence on the global stage by controlling the production, transportation, and export of oil and other fuel raw materials (Fig. 1). This often leads to tense relations and conflicts between countries, as well as the formation of alliances

and strategic partnerships to protect their interests in the energy sector. In modern world, when the issue of energy security is becoming increasingly important, geopolitical conflicts and relations between countries with large oil resources require careful analysis and effective management. Ensuring stability in this area is a crucial task for the international community, and resolving geopolitical conflicts related to oil can be a key step towards maintaining peaceful and stable relations in the world.

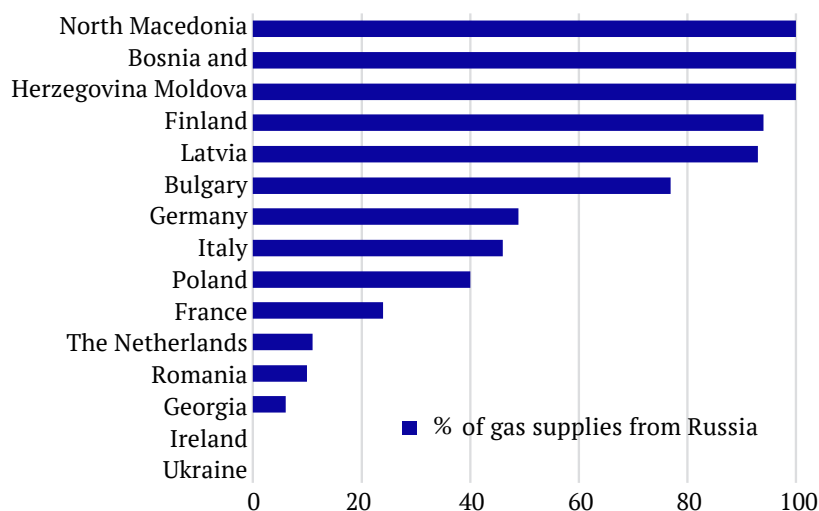

Figure 1. Dependence of European countries on Russian gas before the war

Source: N. Conte (2023)

Russia's military campaign is facing financial difficulties, as Gazprom's export capabilities are considerably limited. The sanctions imposed on Russia (Mahlstein *et al.*, 2022) make it almost impossible to supply gas through pipelines to most European countries. The only exceptions are Austria and Hungary. In addition, Russia has lost access to natural gas liquefaction technologies. This has led to the suspension of the LNG terminal development programme (Paluruan & Azevedo, 2023), which makes it much more difficult to export gas to other continents. Even exports to China, which has conventionally been one of Russia's key markets, have become more difficult. Transportation restrictions make it impossible to supply gas at below-market prices. All these factors considerably limit Russia's ability to generate additional revenue to finance the war.

The loss of the European oil and gas market causes economic damage to Russia. The European Union has imposed an embargo on Russian oil and gas (McWilliams 2022). This deprived Russia of its most lucrative market and the opportunity to use the most economical mode of transportation – pipelines. In 2022, oil and gas exports brought Russia USD 333 bn, accounting for 63% of total merchandise exports. Of these, USD 142 bn were for crude oil, USD 83 bn – for petroleum products, and USD 108 bn – for natural gas (Babina *et al.*, 2023). Russia is trying to redirect its crude oil exports to other markets, but it is not that simple. Western countries are making significant efforts to reduce their dependence on Russian oil. While high global oil prices partially compensate for the loss of the European market, Russia's overall revenues from oil and gas exports have fallen significantly.

The war in Ukraine and sanctions against Russia did not stop the growth of revenues from Russian oil exports. In the period from March to December 2022, Russia's oil export revenues increased by USD 35 bn compared to 2021. This was facilitated by a considerable increase in global oil prices (Schott, 2023). The increase in crude oil prices gave Russia an additional USD 19 bn, while oil products – USD 16 bn. Despite the sanctions, Russia managed to almost completely compensate for the decline in exports of petroleum products by increasing exports of crude oil. This strategy of Russia has changed the dynamics of political relations between the countries, especially between Russia and the European Union. The reduction in the volume of Russian oil supplied to the EU has led to a decrease in Europe's economic dependence on Russia and has encouraged the EU to look for alternative sources of energy supply. Furthermore, the increase in Russian oil exports to China and India has led to a shift in geopolitical influence in Asia (Shakya, 2022; Shakya *et al.*, 2022). For instance, relations between Russia and China have been strengthened as China has become one of the largest buyers of Russian oil. These changes have prompted other countries in the region to revise their energy security strategies and look for new partners to meet their raw material needs.

Russia is losing markets for its oil products due to sanctions. Russia's exports of petroleum products dropped considerably due to a decrease in purchases by the G7 countries. These countries have imposed sanctions on Russia that have restricted their imports of Russian oil products (Schott, 2023). Russia is trying to redirect its oil product exports to countries such as China, India, and

Turkey due to the lack of significant additional sales to alternative markets. However, these countries have their own well-developed refineries and do not need significant volumes of Russian oil products. On 5 February 2023, the EU imposed an embargo on imports of Russian oil products (McWilliams *et al.*, 2023). This will further complicate Russia's situation with oil product exports. Countries that have banned imports of Russian oil products now buy them through intermediaries. These are countries such as India and Turkey, which have considerably increased their imports of Russian crude oil. Notably, this does not mean circumventing sanctions. Russia still loses profits from the oil refining industry, as it has to sell oil at lower prices to intermediaries. In the future, this could have negative consequences for the Russian oil refining industry. It may lose its competitiveness in the global market.

The understanding that Russia's exclusion from the global oil market is not only impossible, but could also have a negative effect on the initiators of the sanctions themselves (a theoretical reduction in supply could lead to a considerable increase in prices or even a collapse), led to the search for an instrument that would, on the one hand, further limit the aggressor country's ability to make excessive

profits from foreign trade, and, on the other hand, not cause turbulence in the global market. Price limits have become such a tool (Johnson *et al.*, 2023). The price limit prohibits Western insurers, financiers, and shippers, which are the backbone of the global oil trade, from transporting Russian marine oil unless it is sold below the set price.

The cap on the price of Russian oil set at USD 60 per barrel has not caused any significant changes in global markets since it came into effect on 5 December. At the same time, it had a negative impact on Russia's budget. Low global oil prices in general, as well as the practice of providing discounts to new consumers such as India, have led to the price of the Russian benchmark Urals fluctuating between USD 40-50 per barrel, while the global benchmark Brent costs around USD 80 (Sahin *et al.*, 2023). In other words, the sanctions did not stop Russian oil exports, but considerably reduced Russia's revenues (Fig. 2). Russia is forced to look for new buyers and offer them significant discounts. This makes the new sanctions effective. Some sanctions on technology imports are making it difficult to produce and maintain fields; moreover, production in Russia may decline faster than expected, putting pressure on prices.

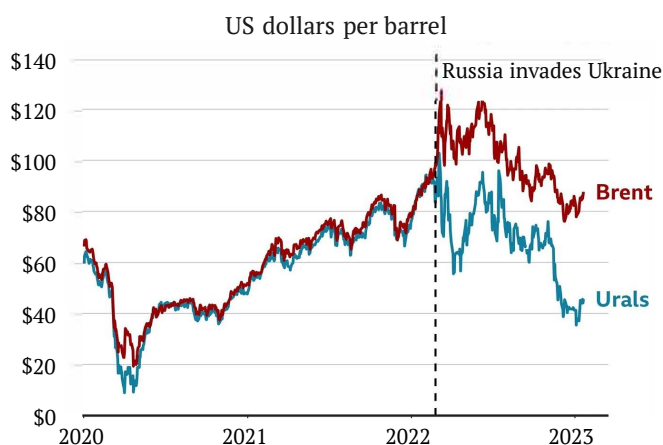

Figure 2. Price movements for major crude oil brands such as Brent and Urals.

Source: J. Horton & D. Palumbo (2023)

The transition to alternative energy sources has already become a major issue in the modern world, and it is becoming increasingly relevant every year. Growing attention to environmental issues and climate change are increasing pressure on societies and governments to reduce their dependence on oil resources and move towards clean and renewable energy sources. One of the main motivations for switching to alternative energy sources is the need to combat climate change (Kalair *et al.*, 2023). Consumption of large volumes of oil and other hydrocarbons is one of the main sources of greenhouse gas emissions, which leads to global warming and other negative environmental impacts. The shift to alternative energy sources such as solar, wind, and nuclear power can help reduce this negative impact and contribute to a sustainable and clean energy future. Furthermore, the transition to alternative energy sources can have a considerable impact on the economy and geopolitics. Dependence on oil often leads to conflicts between states and inequality in the

global distribution of wealth. The transition to alternative energy sources can reduce this dependence and contribute to a more stable and equitable world order. However, the transition to alternative energy sources is not an easy task. This requires considerable investment in the development of new technologies, infrastructure, and changing consumer habits. Many countries are already taking steps to accelerate this process, but much work is still to be done to achieve a full transition to clean and sustainable energy, including reducing the use of coal and other hydrocarbons, increasing energy production from renewable sources, implementing energy-efficient technologies, and reducing greenhouse gas emissions (Kyriakopoulos *et al.*, 2022). The transition to alternative energy sources is a major step towards creating a more sustainable, safe, and environmentally friendly future. This requires joint efforts and certain actions from all countries and society as a whole.

Technological breakthroughs in oil production and processing can have a significant impact on the economy,

environment, and geopolitics. New technologies allow access to previously inaccessible or inefficiently used oil resources. This could lead to a considerable increase in total oil production, which could have a major impact on the global oil market and energy security. Reducing production costs is another vital aspect of technological development in this area. The introduction of more efficient and innovative production methods can help reduce production costs and make oil production more economically viable (Bhatia *et al.*, 2021). This can have a positive impact on the economic situation of countries that depend on oil revenues, as well as reduce the price of oil products for end consumers (Aliyev & Aliyeva 2022). Improving the environmental performance of oil production and refining is another major aspect of technological development in this sector. Old methods of oil extraction and processing often lead to serious environmental pollution and harm to human health. New technologies can reduce negative impacts on the environment and health, for instance, by reducing greenhouse gas emissions, optimising water use, and improving post-mining site remediation systems. The development of technologies in the field of oil production and processing is a key factor that affects the economy, environment, and geopolitics. Effective use of the latest technologies can help create a more stable, economically viable, and environmentally friendly energy future.

Global economic factors play a key role in shaping oil demand and determining oil prices. The state of the global economy, its growth or decline, directly affects oil production, consumption, and trade. During periods of economic growth, demand for energy, particularly oil, usually increases. This is caused by an increase in the production and use of various goods and services that require energy resources. Countries and businesses are intensifying economic activity, which leads to an increase in the use of oil in industry, transport, and the production of goods and services (Khan *et al.*, 2021). This often leads to an increase in oil prices on the global market, as demand exceeds supply. On the contrary, during an economic downturn, consumer activity declines, which can lead to a decrease in oil demand. A decline in production and economic activity in general is usually accompanied by a decline in oil prices due to insufficient demand. This could have an impact on the revenues of oil-producing countries and their economic stability. Furthermore, global economic factors may also affect investment in the development of new technologies and alternative energy sources, which could affect the future use of oil and the balance of power in the global energy market. The impact of global economic factors on oil demand and prices is crucial for understanding the dynamics of the global energy market. Policies and regulations aimed at preserving economic stability and promoting sustainable economic growth are essential to ensure the stability and predictability of the oil market.

Discussion

After 24 February 2022, when Russia invaded Ukraine, world politics began to have a significant impact on the global oil market. This epoch-making moment triggered a series of events that considerably changed the dynamics and nature of oil trade and cooperation between the countries. The sanctions imposed on Russia have had a

major impact on the international oil market. Many countries, including the European Union and the United States, have imposed restrictions on imports of Russian oil and oil products. This has led to a significant strengthening of the position of alternative suppliers in the global market. The crisis has also raised concerns about the stability of oil supplies from the region. Many countries have become more active in seeking ways to diversify their energy sources and expand alternative sources such as renewable energy. New strategies for cooperation and geopolitical independence were needed. Countries are looking for ways to reduce their dependence on oil suppliers, which will allow them to maintain greater stability in their energy needs and geopolitical relations. All these aspects confirm that oil and global politics after 24 February 2022 have become an integral part of the current world order, requiring new strategies and approaches to ensure stability and security in both the energy sector and the global political arena.

According to recent research by O. Adekoya (2022), during the Russian-Ukrainian war, oil became a central element of geopolitical and economic calculations. The link between oil and high-profile assets during this period was manifested through several key aspects. Oil resources have become an object of struggle between warring parties, as control over them allows them to influence the economy and financial stability of the enemy. For instance, Ukraine's ability to maintain control over its oil resources or develop strategies to protect them from Russian aggression is of great importance for its national security and economic development.

These data are consistent with the theses presented in the previous section. Oil prices began to respond dynamically to geopolitical and military events in the region. Rising tensions between Russia and Ukraine led to fluctuations in global oil markets, which affected the economies of not only both countries but also other global players. This was reflected in speculation by oil companies and investors about the possible consequences of the war, which led to changes in price dynamics and risky investments. Thus, oil became a key asset that reflected and reproduced geopolitical instability and tensions in the region.

Referring to the definition proposed by H. Yuan *et al.* (2023), in a turbulent world where geopolitical conflicts and tensions are ever-present, the issue of crude oil security is becoming a real dilemma. On the one hand, oil-producing countries are trying to ensure the security of their production and transportation, as they understand that any disruption could have an immediate impact on global prices and economic stability. On the other hand, importing countries such as China face the challenge of securing crude oil supplies in the face of growing instability and conflict in various parts of the world. For China, which is one of the world's largest oil consumers, ensuring the security of raw material supplies is a strategically important task. China is actively working to diversify its sources of oil supply, looking for new markets and developing alternative delivery routes. Notably, growing tensions in the regions where major oil sources are located may pose considerable challenges to the security and stability of supply. Thus, it is vital for countries to actively cooperate with other players in the global oil market and make strategic decisions to meet their energy needs in the future.

D. Diaconășu *et al.* (2023) found that the financial market reaction to Russia's invasion of Ukraine was significant and complex. During such global events, investors traditionally look for safe assets that can be hedged against risk. One such asset is gold, which has historically been considered a safe haven in times of instability. In times of crisis, the gold market usually grows as investors seek protection from currency fluctuations and geopolitical instability. Oil prices, by contrast, usually react to geopolitical crises with some fluctuation. On the one hand, a decline in oil production and transportation could lead to higher prices due to speculation and fear of a possible reduction in supply. On the other hand, major global producers may increase production to compensate for losses from the war, leading to higher market inventories and lower prices. These results confirm the above research, as the financial market reaction to Russia's invasion of Ukraine reflects the general instability and uncertainty that characterises geopolitical crises. Each asset has its own unique characteristics and may react differently depending on the circumstances.

M. Nerlinger & S. Utz (2022) have shown that the Russian-Ukrainian war has a considerable impact on the transition to green energy, especially in terms of capital market prospects. Specifically, the growing risk of dependence on Russian coal, gas, and oil supplies may push countries to more actively develop alternative energy sources, such as solar, wind, and hydropower. Over the past few years, investors have been increasingly interested in renewable energy generation and distribution projects. However, the war between Russia and Ukraine may cause changes in this area. One can agree with this view that high energy tariffs, which often arise in connection with crisis situations, can encourage investors to develop more stable and environmentally friendly energy sources.

As noted by E. Orhan (2022), the Russian-Ukrainian war has had a substantial impact on world trade, specifically on trade in energy and related products. Initially, it led to considerable stress on energy markets, especially in Europe, where Russia is one of the largest suppliers of gas and oil. Precautionary measures and concerns about possible supply restrictions from Russia have led to higher oil and gas prices and a rapid search for alternative energy sources. This has also led to changes in geopolitical relations in the world, including stronger cooperation between Europe and other energy suppliers, such as the United States, and the search for new ways to diversify energy sources.

N. Pandey *et al.* (2022) note that war plays a role in changing international trade not only in the energy sector but also in other industries. The sanctions against Russia and the counter-sanctions that responded to them have changed trade relations between different countries and regions. For instance, producers and exporters in Europe are looking for new markets for their goods, avoiding the Russian market, and reassessing their logistics and supply chain strategies to reduce dependence on Russian and Ukrainian routes. Thus, the war has had a profound and wide-ranging impact on global trade that will continue to be felt for a long time.

P. Ozili (2022) found that the Russian invasion of Ukraine has considerable global economic consequences

that are felt not only in Ukraine but also around the world. Initially, it led to significant stress on financial markets, causing instability and uncertainty about the future. Rising geopolitical tensions led to a drop in stock market indices and increased volatility in the stock markets. Furthermore, it has also led to higher prices for oil and other commodities as investors become more cautious about supply risks and geopolitical instability.

In addition, the invasion has also triggered global reactions in the form of sanctions against Russia, with further economic consequences for the entire world. The sanctions could lead to a decrease in international trade and investment in Russia, which could affect the markets of exporting countries and the global economic system as a whole. Thus, Russia's invasion of Ukraine has far-reaching implications for the global economy that require close monitoring and analysis.

Conclusions

Following Russia's invasion of Ukraine, global oil markets have become volatile, leading to increased fluctuations in the prices of oil and other commodities. There are changes in oil production and consumption, as well as growing uncertainty in geopolitical relations. These dynamic changes affect the economic situation in many countries and require them to adapt to new conditions. In response to global instability, countries are stepping up their search for alternative energy sources and developing energy security strategies, including investments in renewable energy sources and the development of alternative energy networks. These measures are aimed at reducing dependence on conventional energy sources and ensuring the resilience of the energy sector in the face of geopolitical tensions. The outbreak of the war in Ukraine has not only led to a revision of geopolitical relations, but also forced countries to reconsider their investment strategies and reorganise global production chains. This situation also caused significant changes in international trade and the structure of the global economy. The Russian-Ukrainian war has a major impact on global trade, especially on the volumes and directions of exports and imports of oil and other energy products. This war has led to changes in the strategies and partnerships of countries dependent on energy resources and caused major fluctuations in energy markets. Studies point to the considerable impact of Russia's invasion of Ukraine on the global economy, especially on capital markets, financial markets, and foreign trade. These findings are important for analysing and understanding the consequences of the conflict that arose from the events of 24 February 2022, as well as for developing effective strategies to respond to this challenging situation. The study highlights the overall impact of the conflict on political and economic dynamics, which is felt both locally and globally.

After Russia's invasion of Ukraine, the need for a deeper investigation of the impact of the global energy transition on changes in geopolitical relations and the economy has increased. This conflict has caused considerable changes in energy policy and the dynamics of the oil and gas market, which may have far-reaching consequences for both the energy security of countries and the geopolitical balance of power in the world.

Acknowledgements

None.

Conflict of Interest

None.

References

- [1] Adekoya, O.B., Oliyide, J.A., Yaya, O.S., & Al-Faryan, M.A.S. (2022). Does oil connect differently with prominent assets during war? Analysis of intra-day data during the Russia-Ukraine saga. *Resources Policy*, 77, article number 102728. doi: [10.1016/j.resourpol.2022.102728](https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2022.102728).
- [2] Aliyev, T., & Aliyeva, Sh. (2022). Economic forecast of further development for oil suppliers to world markets against the background of the development of renewable energy sources. *Scientific Horizons*, 25(7), 123-132. doi: [10.48077/scihor.25\(7\).2022.123-132](https://doi.org/10.48077/scihor.25(7).2022.123-132).
- [3] Babina, T., Hilgenstock, B., Itskhoki, O., Mironov, M., & Ribakova, E. (2023). Assessing the impact of international sanctions on Russian oil exports. SSRN. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4366337.
- [4] Bhatia, S.K., Bhatia, R.K., Jeon, J.M., Pugazhendhi, A., Awasthi, M.K., Kumar, D., & Yang, Y.H. (2021). An overview on advancements in biobased transesterification methods for biodiesel production: Oil resources, extraction, biocatalysts, and process intensification technologies. *Fuel*, 285, article number 119117. doi: [10.1016/j.fuel.2020.119117](https://doi.org/10.1016/j.fuel.2020.119117).
- [5] Bricout, A., Slade, R., Staffell, I., & Halttunen, K. (2022). From the geopolitics of oil and gas to the geopolitics of the energy transition: Is there a role for European supermajors? *Energy Research & Social Science*, 88, article number 102634. doi: [10.1016/j.erss.2022.102634](https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102634).
- [6] Conte, N. (2023). *Who's still buying Russian fossil fuels in 2023?* Retrieved from <https://www.visualcapitalist.com/whos-still-buying-russian-fossil-fuels-in-2023/>.
- [7] Diaconășu, D.E., Mehdian, S.M., & Stoica, O. (2023). The reaction of financial markets to Russia's invasion of Ukraine: Evidence from gold, oil, bitcoin, and major stock markets. *Applied Economics Letters*, 30(19), 2792-2796. doi: [10.1080/13504851.2022.2107608](https://doi.org/10.1080/13504851.2022.2107608).
- [8] Horton, J., & Palumbo, D. (2023). Russia sanctions: What impact have they had on its oil and gas exports? *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/58888451>.
- [9] International Energy Agency: IEA. (n.d.). Retrieved from <https://www.iea.org/11>.
- [10] Johnson, S., Rachel, L., & Wolfram, C. (2023). Design and implementation of the price cap on Russian oil exports. *Journal of Comparative Economics*, 51(4), 1244-1252. doi: [10.1016/j.jce.2023.06.001](https://doi.org/10.1016/j.jce.2023.06.001).
- [11] Kalair, A., Abas, N., Saleem, M.S., Kalair, A.R., & Khan, N. (2021). Role of energy storage systems in energy transition from fossil fuels to renewables. *Energy Storage*, 3(1), article number e135. doi: [10.1002/est2.135](https://doi.org/10.1002/est2.135).
- [12] Khan, K., Su, C.W., Tao, R., & Umar, M. (2021). *How do geopolitical risks affect oil prices and freight rates?* *Ocean & Coastal Management*, 215, article number 105955.
- [13] Kogut-Ferens, O.I., & Morozova, O.S. (2022). *Regulatory mechanism of the world energy market*. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, 34, 45-52.
- [14] Kryvomaz, T., & Gamotsky, R. (2023). Diversification of energy risks of residential high-story buildings with the help of alternative energy sources. *Science and Construction*, 38(4). doi: [10.33644/2313-6679-4-2023-9](https://doi.org/10.33644/2313-6679-4-2023-9).
- [15] Kuzo, N.J., & Kosar, N.S. (2023). Trends of the light oil products market of Ukraine and prospects of energy security in this field. *Economics and Law*, 2(69), 60-70. doi: [10.15407/econlaw.2023.02.060](https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.02.060).
- [16] Kyriakopoulos, G.L., Streimikiene, D., & Baležentis, T. (2022). Addressing challenges of low-carbon energy transition. *Energies*, 15(15), article number 5718. doi: [10.3390/en15155718](https://doi.org/10.3390/en15155718).
- [17] Latysheva, V., & Babina, V. (2023). Cooperation of Ukraine with international organizations in the conditions of war: Problems, directions and perspectives. *Philosophy and Political Science in the Context of Modern Culture*, 15(1), 149-157. doi: [10.15421/352317](https://doi.org/10.15421/352317).
- [18] Mahlstein, K., McDaniel, C., Schropp, S., & Tsigas, M. (2022). Estimating the economic effects of sanctions on Russia: An allied trade embargo. *The World Economy*, 45(11), 3344-3383. doi: [10.1111/twec.13311](https://doi.org/10.1111/twec.13311).
- [19] McWilliams, B., Sgaravatti, G., Tagliapietra, S., & Zachmann, G. (2022). *Can Europe manage if Russian oil and coal are cut off?* *Gale Academic OneFile*, article number A697951782.
- [20] McWilliams, B., Sgaravatti, G., Tagliapietra, S., & Zachmann, G. (2023). How would the European Union fare without Russian energy? *Energy Policy*, 174, article number 113413. doi: [10.1016/j.enpol.2022.113413](https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.113413).
- [21] Nerlinger, M., & Utz, S. (2022). The impact of the Russia-Ukraine conflict on the green energy transition – a capital market perspective. *Swiss Finance Institute Research Paper*, 22-49. Retrieved from doi: [10.2139/ssrn.4132666](https://doi.org/10.2139/ssrn.4132666)
- [22] Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC). (n.d.). Retrieved from <https://www.dw.com/cda/uk/organizaція-країн-експортерів-нафти-опек/t-18907712>.
- [23] Orhan, E. (2022). *The effects of the Russia-Ukraine war on global trade*. *Journal of International Trade, Logistics and Law*, 8(1), 141-146.
- [24] Osička, J., & Černoč, F. (2022). European energy politics after Ukraine: The road ahead. *Energy Research & Social Science*, 91, article number 102757. doi: [10.1016/j.erss.2022.102757](https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102757).
- [25] Ozili, P.K. (2022). *Global economic consequence of Russian invasion of Ukraine*. SSRN, article number 4064770.
- [26] Paluruan, F., & Azevedo, V. (2023). Integrated wireless barrier monitoring prevents greenhouse gas emission during extended well suspension in carbon capture and storage (CCS) Field. In *Abu Dhabi international petroleum exhibition and conference* (article number D031S114R005). Abu Dhabi: SPE. doi: [10.2118/216703-MS](https://doi.org/10.2118/216703-MS).

- [27] Pandey, N., de Coninck, H., & Sagar, A.D. (2022). Beyond technology transfer: Innovation cooperation to advance sustainable development in developing countries. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Energy and Environment*, 11(2), article number e422. doi: [10.1002/wene.422](https://doi.org/10.1002/wene.422).
- [28] Raimi, D., Campbell, E., Newell, R.G., Prest, B., Villanueva, S., & Wingenroth, J. (2022). *Global energy outlook 2022: Turning points and tension in the energy transition*. Washington: Resources for the Future.
- [29] Sahin, G., Dogan, N., & Berument, M.H. (2023). The effects of two benchmarks on Russian crude oil prices. *Economic Change and Restructuring*, 56(2), 733-748. doi: [10.1007/s10644-022-09441-0](https://doi.org/10.1007/s10644-022-09441-0).
- [30] Schott, J.J. (2023). Economic sanctions against Russia: How effective? How durable? *Peterson Institute for International Economics*. Retrieved from <https://intosairussia.org/news-media/brief-reviews/economic-sanctions-against-russia-how-effective-how-durable.html>.
- [31] Shakya, R. (2022). Energy geopolitics and the new great game in Central Asia. *Millennial Asia*, 13(2), 265-288. doi: [10.1177/09763996211003260](https://doi.org/10.1177/09763996211003260).
- [32] Shakya, S., Li, B., & Etienne, X. (2022). Shale revolution, oil and gas prices, and drilling activities in the United States. *Energy Economics*, 108, article number 105877. doi: [10.1016/j.eneco.2022.105877](https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.105877).
- [33] Swinous, I. (2022). Use of alternative energy sources in the EU: Opportunities and prospects for Ukraine. *Problems and Prospects of Economics and Management*, 4(32), 132-143. doi: [10.25140/2411-5215-2022-4\(32\)-132-143](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-4(32)-132-143).
- [34] Taransky, I.P., & Rykovanova, I.S. (2024). *Challenges of the global oil market and their impact on national security: Prospects and risks*. *Academic Visions*, 28.
- [35] Yuan, H., Zhao, L., & Umair, M. (2023). Crude oil security in a turbulent world: China's geopolitical dilemmas and opportunities. *The Extractive Industries and Society*, 16, article number 101334. doi: [10.1016/j.exis.2023.101334](https://doi.org/10.1016/j.exis.2023.101334).

УДК 327.5:94(4)
DOI: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.36

Тетяна Мелешченко*

Кандидат історичних наук, доцент

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

02000, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-1562-2932>

Трансформація Європейської системи безпеки в світлі приєднання Швеції та Фінляндії до НАТО

Анотація. Актуальність даного дослідження обумовлена вступом Швеції та Фінляндії до Північноатлантичного альянсу, внаслідок чого змінилась Європейська система безпеки. Мета – аналіз наслідків приєднання Фінляндії та Швеції до Північноатлантичного альянсу для системи безпеки Європейського Союзу. В дослідження використовувались методи аналізу та синтезу, порівняння та абстрактно-логічний метод. В результаті дослідження встановлено, що причинами вступу аналізованих країн до Альянсу були геополітичні, історичні та військово-стратегічні причини. Із найбільш вагомих причин вступу Швеції та Фінляндії до Північноатлантичного альянсу можна віднести вторгнення РФ до України, близькість та спільні кордони цих країн до РФ, стратегія нейтральності, що втрачала свою дієвість та об'єднання військово-промислового комплексу країн. Таке приєднання докорінно змінило систему безпеки Європи. Встановлено, що вступ Фінляндії та Швеції до Північноатлантичного Альянсу мав як позитивні, так і негативні наслідки для загальної системи безпеки країн Європи. Із одного боку, вступ цих країн до Північноатлантичного Альянсу, приєднання їх військових сил до Альянсу, сприяло покращенню військового потенціалу особливо в Балтійському регіоні, де союзники не мали достатньої військової потуги. З іншого боку, приєднання нових країн до Альянсу мало й такі негативні наслідки як: ускладнення процесу прийняття рішень щодо оборони, підвищення конфронтації країн Північноатлантичного Альянсу у північній Європі з РФ. Результати даного дослідження мають практичне значення, оскільки представляють собою цілісну картину зміни Європейської системи безпеки та можуть використовуватися в практичній діяльності законодавчими органами України в процесі розроблення та реалізації зовнішньої політики країни

Ключові слова: зовнішня політика; Північна Європа; військово-політичні трансформації; регіональна стабільність; оборона

Вступ

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що станом на 2024 рік питання безпеки Європейської системи є достатньо складним, враховуючи події на території України. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України в 2022 році стосується не лише окупації українських земель, а підриває систему безпеки Європи. При цьому Україна відіграє важливу роль у підтриманні європейської безпеки. За час Російсько-Української війни нейтральність деяких держав в Європейській системі безпеки, яка протягом багатьох десятиліть була незмінною, різко змінилась. Фінляндія та Швеція завжди вели свою зовнішню політику на основі принципів нейтральності як свідомого вибору розвитку (Lundqvist, 2022). Після приєднання цих країн до військового блоку міжнародною спільнотою було

розпочато гострі дискусії щодо цього кроку, звертаючи увагу на те, що РФ прагне утримання України від вступу до Північноатлантичного Альянсу (НАТО) як одну із вимог у воєнному конфлікті.

Питання приєднання Фінляндії та Швеції до НАТО та зміни європейської системи безпеки не одноразово підіймалося політиками та досліджувався українськими науковцями. Досліджуючи проблеми та перспективи політики нейтральності Фінляндії в XXI столітті I. Klumchuk & N. Izhyk (2023) висловили думку, що нейтральність Фінляндії сповільнила темпи інтеграції держави до Європейського Союзу (далі – ЄС) та негативно вплинула на міжнародну безпеку в регіоні. Зосередивши увагу на політиці нейтралітету Швеції у XXI столітті, Ya. Zavada & Ya. Palok (2022) стверджують,

Отримано: 18.01.2024, Перевірено: 30.03.2024, Прийнято: 26.04.2024

Suggested Citation:

Meleshchenko, T. (2024). Transformation of the European security system in the light of Sweden and Finland's accession to NATO. *Foreign Affairs*, 34(2), 36-42. doi: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.36.

*Corresponding author

що політика нейтралітету Швеції під час російського вторгнення до України стала неефективною. Це змусило країни переглянути власну стратегію національної безпеки. Аналізуючи питання національної безпеки скандинавських країн, R. Kugruchnyk (2022) встановив, що співпраця Фінляндії та Швеції з Альянсом є прикладом поступового розвитку національної безпеки та політичної культури, характерного для країн-членів Альянсу. Досліджуючи геополітичні зміни в Центрально-Східній Європі, N. Nechayeva-Yuriichuk (2022) визначила, що головним політичним завданням міжнародному партнерстві країн є забезпечення миру та безпеки. Саме міжнародні організації можуть забезпечити безпеку на континенті в довгостроковій перспективі. Зосередивши увагу на процесі вступу Швеції та Фінляндії до НАТО A. Martynov (2023) дійшов висновку, що зміна зовнішньополітичного курсу двох держав обумовлена кризою європейської регіональної та глобальної системи безпеки, результатом якої і став напад на Україну.

Зосередивши увагу на змінах системи безпеки Європи, A. Seyaz (2024) дослідив їх в контексті північноєвропейського регіону, звернувши увагу на трансформації, викликані вступом Фінляндії та Швеції в НАТО. В результаті дослідження науковець дійшов до висновку, що приєднання двох країн до Альянсу створює потужні можливості протистояти РФ, шляхом об'єднання ресурсів Фінляндії та Швеції, як у Балтійському, так Арктичному регіонах. Дослідник вважає, що НАТО має зробити висновки із Російсько-Української війни та посилювати систему безпеки Європи, адже не можна бути повністю впевненими, що агресор не порушить суверенітет інших держав. Під схожим кутом зору розглядають геополітичні зміни в Європі K.K. Elgin & A. Lanoszka (2023). Науковці дійшли висновку, що такий процес став більш вигідний для нових членів, ніж для НАТО в цілому. Для Швеції та Фінляндії відкрились можливості права голосу та повної участі в ключових органах Північноатлантичного комітету, а повсякденна практика взаємодії Швеції та Фінляндії із НАТО, яка вже мала місце з 1990-х рр. не зазнає істотних змін. Дослідники вважають, що приєднання Швеції та Фінляндії має менше практичне значення, аніж це могло б бути у випадку з Україною, зважаючи на останні воєнні події. Єдиним аспектом, чому членство Швеції та Фінляндії в НАТО є важливою подією в Європейській системі безпеки, є доєднання збройних сил цих скандинавських країн на напрямку, де сили Альянсу раніше не мали великої потуги.

Аналізуючи раніше проведені дослідження, можна зробити висновок, що всі дослідники вказують на різні причини приєднання Швеції та Фінляндії до НАТО: Російсько-Українська війна, відцентрові тенденції в ЄС, необхідність забезпечення національної безпеки на тлі інших загроз. Однак, значно менше уваги як в публічному, так і науковому дискурсах, присвячено наслідкам, які вже викликав чи ще потенційно може викликати приєднання Швеції та Фінляндії до НАТО, зокрема в найближчі роки. У зв'язку з цим метою даної статті теоретичний аналіз змін в Європейській системі безпеки, які потенційно можуть викликати приєднання Фінляндії та Швеції до НАТО.

Матеріали та методи

В ході дослідження використовувалися загальнонаукові методи наукового пізнання в контексті структурно-функціонального підходу. Це дозволило розглянути сукупність безпекових заходів як систему, в якій окремі країни та наднаціональні органи виконують роль елементів в структурі безпеки регіону, виконують специфічні функції. За допомогою історичного методу було розглянуто процес налагодження та розвитку співпраці Швеції та Фінляндії. За допомогою історико-генетичного методу були розглянуті причини та передумови вступу Фінляндії та Швеції до НАТО, наслідки такого процесу для ЄС. Завдяки історико-порівняльному методу вдалося зіставити розвиток та трансформацію моделей національної безпеки аналізованих країн, починаючи. Метод синхронного порівняння дозволив знайти спільні та відмінні риси в процесі приєднання кожної із країн до Північноатлантичного альянсу. Шляхом методу групування було розділено всі причини вступу аналізованих країн до Альянсу. Такі дії спростили подальший аналіз наслідків приєднання Фінляндії та Швеції до НАТО та вплив такого приєднання на Європейську систему безпеки.

Для дослідження теми було проаналізовано The North Atlantic Treaty (1949) – міжнародну угоду, що була укладена між західноєвропейськими та північноамериканськими країнами 4 квітня 1949 року, внаслідок якої було створено НАТО. Аналіз даної угоди допоміг використано для актуалізувати первинну мету НАТО та порівняти чи відповідає вона сучасним викликам та розширенню організації в Північній Європі. Краще зрозуміти внутрішньополітичне тло приєднання до НАТО в цьому регіоні допомогли результати опитування населення аналізованих країн щодо їх вступу в Альянс (Statista, 2024a; 2024b). Дані опитування в Швеції охоплювали період 2014-2024 року та були зосереджені на думках 1092 громадян у віці 18-84 років (Statista, 2024b). Дані опитування у Фінляндії охоплювали період 2014-2022 року та були зосереджені на думках 1382 громадян у віці 18-80 років (Statista, 2024a). Ці дані змогли дати уявлення наскільки думки населення Швеції та Фінляндії щодо їх вступу в НАТО змінилися під впливом різних політичних подій та регіональних політичних тенденцій, що більш детально проаналізовані в дослідженні.

В дослідженні також було проаналізовано звіт Дослідницької служби Конгресу за 2024 рік (CRS, 2024). Дані звіту стали корисними для даного дослідження, адже містять офіційні статистичні дані щодо військового забезпечення та фінансування національних збройних сил Фінляндії та Швеції, а також процесу вступу країни до Альянсу. Це дало змогу в процесі даного дослідження спиратися на офіційні статистичні дані в якості підтвердження видвинутих суджень та, таким чином, визначити можливу майбутню роль цих країн в Альянсі.

Результати та обговорення

Історичні передумови вступу Фінляндії та Швеції до НАТО. Після Другої Світової війни забезпечення безпеки в Європі стало одним із головних завдань європейських країн. До створення НАТО кожна країна в Європі самостійно відповідала за власну безпеку, проте

само НАТО стало головною організацією, що забезпечувала безпеку на європейському континенті, починаючи з моменту заснування організації. НАТО стало глобальною організацією із ціллю об'єднання країн зі схожими цінностями в боротьбі з соціалістичним табором (Erciyas & Soydemir, 2022). В статті 5 Північно-атлантичної угоди від 4 квітня 1949 року говориться наступне: «Сторони погоджуються, що збройний напад на одного або декількох з них в Європі або Північній Америці має розглядатися як напад на них усіх, і, отже, вони погоджуються, що, якщо такий збройний напад станеться, кожний з них, в порядку здійснення права індивідуальної або колективної самооборони ... надасть допомогу Стороні або Сторонам, що зазнали нападу, негайно вдавшись індивідуально та спільно з іншими Сторонами до таких дій, які вони вважають необхідними для здійснення індивідуальної або колективної самооборони» (The North Atlantic Treaty, 1949).

Швеція та Фінляндія не стали учасниками угоди, хоча в часи «Холодної війни» під опинилися під загрозою з боку Радянського Союзу (СРСР). Мотивом для збереження позаблокового статусу цих країн було бажання не опинитися в центрі конфлікту між двома військово-політичним блоками. Не вступаючи до НАТО, задля демонстрації власної прихильності до демократичного світу ці країни налагодили співпрацю з НАТО. Зі сторони Швеції та Фінляндії виникла потреба в координації та допомозі у разі виникнення воєнної загрози зі сторони НАТО. Для Альянсу ж важливим ставало використання оборони цих країн та можливість раннього попередження про можливі воєнні наміри «східного сусіда». Проте із роками такі аспекти стали все менш значущими в міру налагодження багатополлярної світової системи, яка прийшла на зміну двополярній конфронтації після розпаду СРСР (Christiansson, 2023). 5 липня 2022 року для Фінляндії та Швеції були підписані протоколи про вступ даних

країн до НАТО. Спочатку слід звернутися до історичних чинників, що спонукали обидві розглянуті країни відмовитися від політики нейтралітету та висунути заявки на вступ до НАТО.

Швеція перейшла до політики нейтралітету на початку XIX століття після Наполеонівських воєн (Horobets & Martynov, 2022). Нейтральність означає стан країни, яка утримується від участі в конфлікті або війні, але продовжує зберігати мирні відносини з іншими країнами, включаючи ті, що перебувають у конфлікті (Dinicu, 2022). Цей статус дозволив Швеції уникнути участі в Першій світовій війні в період з 1914 по 1918 рік і зміцнити свою економіку. Умови стали складнішими під час Другої світової війни з 1941 по 1945 рік, коли країна опинилася у складній ситуації, оскільки вона мала контакти з воюючими країнами, проте Швеція вдалося зберегти статус нейтралітету. Після приєднання до ЄС у 1995 році статус нейтралітету Швеції зміцнився. До 2022 року не було жодних історичних передумов для приєднання Швеції до НАТО. Фінляндія ж прийняла політику нейтралітету після отримання незалежності у 1917 році, однак ця політика не вберегла країну від нападу СРСР в 1939 році. Незважаючи на чисельну перевагу Радянського Союзу, фінські війська, володіючи перевагою в гірському та зимовому бойовому мистецтві, вели відсіч та опір. Відомий епізод війни – оборона Магінової лінії, де фінські війська стійко відбивали атаки радянських військ. Однак Радянський Союз врешті-решт переміг і Фінляндія змушена була підписати Мирний договір у Москві, в результаті чого втратила частину своєї території (Рис. 1). Ситуація стала складнішою під час Другої світової війни, коли країні довелося обмежити свою державну самостійність. Тому після розпаду Радянського Союзу, з 1991 року в Фінляндії з'явилася більша можливість реалізовувати політику нейтралітету (Horobets & Martynov, 2022).

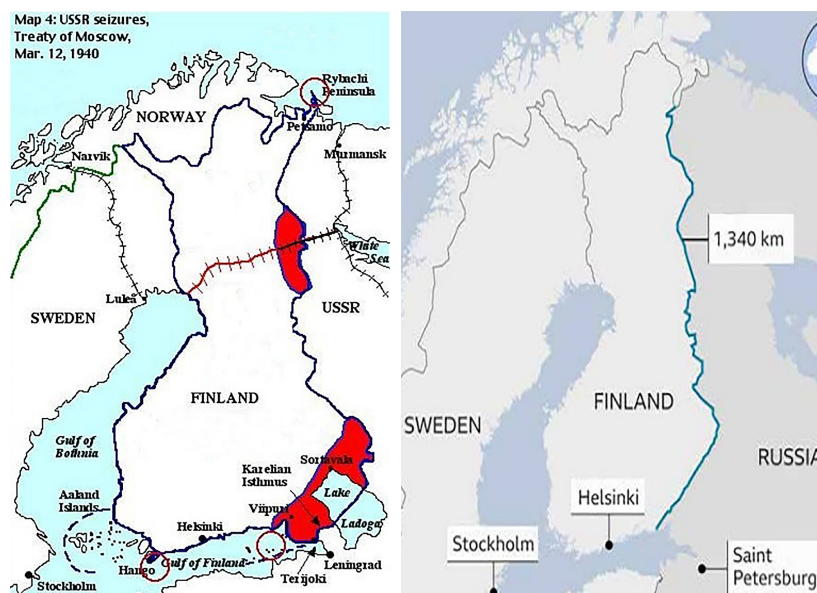

Рисунок 1. Втрачені Фінляндією території в ході «Зимової війни» та протяжність сучасного кордону країни з РФ

Джерела: F. Murati et al. (2023)

Протягом всього періоду, коли Швеція та Фінляндія були членами Європейського Союзу, вони підтримували зовнішню та безпекову політику та співпрацювали з НАТО через програму «Партнерство заради миру», дотримуючись політики нейтралітету до 2022 року включно. Наприклад, Швеція брала участь у миротворчій місії в Косово у 1999 році, у місії в Іраку з 2015 по 2017 роки, і забезпечувала авіаційну підтримку операції НАТО в Лівії у 2011 році (Horobets & Martynov, 2022; Edström & Gyllensporre, 2023). Окупація Росією Автономної Республіки Крим (далі – Крим) у лютому-березні 2014 року підірвала як систему безпеки в Європі, так і міжнародну безпекову архітектуру (Horobets & Martynov, 2022). Вторгнення Росії в Україну у 2022 році значно погіршило безпекову ситуацію в Європі та підкреслило важливість НАТО як головної організації, що забезпечує оборону європейських країн. Ця ситуація призвела до стрімкого зміцнення оборонних зусиль самої НАТО. Саме через це Швеція та Фінляндія швидко подали заявки на вступ до НАТО, незважаючи на те, що довгий час вони зберігали свою нейтральність та відсутність вступу до військових блоків. Ця позиція визначалася не лише їхньою політикою безпеки, але й становила частину їхнього світогляду та самоусвідомлення. Військова нейтральність для Швеції тривала понад 200 років, а для Фінляндії – близько 80 років (Michalski *et al.*, 2024).

Під час аналізу зниження доцільності стратегії нейтралітету Швеції та Фінляндії, А.В. Каунак (2023) порівняв вплив російської стратегії на обидві країни. Він прийшов до висновку, що розширення НАТО встановило нову рівновагу в системі безпеки Європи. Дослідник зауважив, що під час перебування в статусі нейтральних країн Фінляндія та Швеція повинні були постійно інвестувати у свою оборону для запобігання будь-яким непередбаченим діям Росії. Як члени НАТО, ці країни забезпечили собі максимальний рівень безпеки, але це супроводжується втратою повного суверенітету над військовими силами країни. Однак співпраця з НАТО приносить Фінляндії та Швеції значні вигоди, зокрема коли йдеться про модернізацію військового озброєння, яка хоча й була присутня і до приєднання до Альянсу, але це більш доцільно робити разом, аніж окремо (Каунак, 2023). Подібно до цього підходу висловився і дослідник М. Gunter (2022), який розглядав наслідки вступу Швеції та Фінляндії до НАТО. Він зауважив, що приєднання цих країн до Альянсу має геостратегічні переваги для ЄС. Під час саміту НАТО в Мадриді у 2022 році лідери країн домовилися про збільшення чисельності військ Альянсу, що перебувають у стані підвищеної готовності, з 40 тисяч осіб до 300 тисяч осіб (NATO Madrid Summit Declaration, 2022). Ці кроки зміцнення НАТО є найкращим способом стримати подальшу російську агресію, зберегти мир і, таким чином, запобігти можливій ядерній катастрофі.

Військово-стратегічні передумови вступу Фінляндії та Швеції до НАТО. Щодо військово-стратегічних аспектів безпеки Фінляндії слід звернути увагу на її спільний кордон із РФ протяжністю 1340 кілометрів (Рис. 1). Північний флот РФ зосереджений в Мурманській області, що межує із Фінляндією. Вступ Фінляндії до НАТО викликав підвищення концентрації

військового потенціалу РФ на кордоні з країною. У зв'язку з агресивною політикою РФ щодо своїх сусідів в XXI ст. країні необхідно підтримувати значний військовий потенціал. Так, Швеція та Фінляндія мають військово-промисловий комплекс у своєму складі, який відповідає військовим стандартам НАТО, що безперечно покращує їх оборонний потенціал (Horobets & Martynov, 2022). За даними Дослідницької служби Конгресу США Фінляндія витрачає майже 2,5% власного валового внутрішнього продукту на оборону, що є набагато більшим показником, аніж в середньому по країнах-членах НАТО (близько 2%). Швеція намагається досягти показника у 2% витрат на оборону у 2024 році (CRS, 2024). Вже у 2022 році уряд Фінляндії визначив, що необхідним є подальше підвищення боєздатності збройних сил країни. Аналогічна ситуація виникла й у Швеції (Edström & Gyllensporre, 2023).

Також важливо врахувати військово-стратегічні фактори, які вплинули на рішення Скандинавських країн щодо вступу до НАТО. Після анексії Криму у 2014 році НАТО зреагувало на ці події з посиленням контролю та збільшенням військового укріплення в Польщі та країнах Прибалтики. Однак уже в лютому 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення до України. Відповідно, НАТО звернуло особливу увагу на підвищення готовності до оборони території (Edström & Gyllensporre, 2023). Після аналізу значної кількості досліджень можна відзначити, що українська криза 2014 року виявилася переломним моментом у відносинах між країнами Європи та Росією і викликала кінець налагодженої системи безпеки в Європі, яка існувала після Холодної війни. Постійне розширення НАТО та розширення ЄС сприймалося Росією як загроза для її економічних та безпекових інтересів. Таким чином, конкуренція між Росією та ЄС стала необхідною, оскільки одним з прикладів розширення НАТО було приєднання до Альянсу Швеції та Фінляндії (Erciyas & Soydemir, 2022). Також важливо відзначити, що Швеція має значну військову промисловість, яка може стати важливим елементом у структурах НАТО. Крім того, наявність двох країн із зразковою ліберальною демократією є вирашем для НАТО, оскільки це ще більше зміцнює цінності, які Альянс прагне захищати: демократію, свободу і права людини (Murati *et al.*, 2023, Thorhallsson & Vidal, 2023).

Для Фінляндії процес розгляду вступу в НАТО розпочався ще у 1995 році, одночасно з подачею заявки на вступ до ЄС. Проте після 24 лютого 2022 року цей процес швидко набув активності, оскільки Президент та Прем'єр-міністр Фінляндії вирішили не обговорювати це питання на вечірній конференції, а замість цього погодилися подати заявку на вступ до Альянсу. Ця процедура стала для країни інструментом забезпечення національної безпеки. У Швеції такий процес розгляду вступу в НАТО протікає повільніше, оскільки країна була останньою, хто намагався зберегти свій статус нейтральності, сподіваючись на можливе перемир'я між Україною та Росією. Проте вже в квітні 2022 року Швеція висловила готовність та бажання вступити до НАТО, де основним аргументом шведських політиків став факт, що війна на сході від Швеції робить її неприєднання невиправданим (Christiansson, 2023).

Аналізуючи зближення Фінляндії та Швеції із НАТО в умовах війни в Україні, A. Minna & P. Michael (2022) зосередили головну увагу на крайній Півночі Європи та її значення для РФ, про що в даному дослідженні було вказано побіжно. A. Minna & P. Michael (2022) дійшли висновку, що станом на 2024 рік безпека всієї Європи не під загрозою, оскільки РФ цікавить лише території України, регіон Арктики та Північної Атлантики. Саме від цих регіонів залежить економічний розвиток та безпека федерації. Проте, такі результати A. Minna & P. Michael (2022) не враховують важливість розширення НАТО як гаранту загальноєвропейської безпеки, яка не може бути повною мірою досягнена без належного закріплення Альянсу у Східній Європі. Разом з цим, слушною видається думка дослідників щодо того, що економічні міркування не відіграють пріоритетної ролі в розрахунках військово-політичного керівництва РФ. В зв'язку з цим, не можна виключати, що керівництво цієї країни може піти на ескалацію і в Антарктиці. З огляду на підвищену увагу режиму В. Путіна до Півночі, вступ Фінляндії та Швеції до НАТО є важливим фактором стримування територіальних амбіцій президента Росії.

Геополітичні передумови вступу Фінляндії та Швеції до НАТО. В ході аналізу літератури визначено, що важливими іншими передумовами, що спричинили вступ Фінляндії та Швеції до НАТО стало розміщення військових сил навколо Балтійського моря та спроби Китаю та посилити свій вплив у Гренландії, чому чинили спротив Сполучені Штати. Зважаючи на той факт, що РФ тісно співпрацює із Китаєм щодо прийняття політичних рішень, для Фінляндії та Швеція така ситуація була ще одним фактором, який вплинув на рішення вступити до НАТО (Horobets & Martynov, 2022; Lundmark, 2022). Однак, все ж таки, ключовою для прийняття такого рішення стала Українська криза.

Окупація Автономної Республіки Крим в 2014 р. негативно позначилась на відносинах між РФ, з одного боку, та країн ЄС і НАТО з іншого боку, порушила питання про забезпечення високого рівня безпеки в Європі. Так, варто погодитись з T. Forsberg (2023) який стверджує, що подача заявки від Швеції та Фінляндії, які були активними партнерами НАТО в окремих спеціальних операціях не є несподіванкою. Куди більше викликає здивувань настільки швидке приєднання держав до Альянсу. Очікувалось, що таке приєднання буде скоріше технічним аспектом, що характеризуватиметься бюрократичним процесом, який поступово зведе до витрати цих країн на приєднання і стане логічним завершенням їх співпраці. Натомість, приєднання скандинавських держав стало не стільки бюрократичним процесом, скільки важливим політичним рішенням. Ключове значення, на думку дослідника тут мала зміна суспільної думки в цих країнах. Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, більша частина населення Фінляндії почала підтримувати вступ країни до Альянсу.

Починаючи з часу проведення опитування суспільної думки щодо вступу країни до НАТО в 1990-х роках, фіксувався результат, за яким близько 50-70% фінів виступали проти такої ініціативи. Ця тенденція почала зазнавати змін внаслідок Російсько-Грузинської

війни, участі військ Росії в конфліктах в Сирії, її співпраця з Іраном, анексії Криму. Внаслідок цих подій думки населення Фінляндії ставали все більш позитивними щодо вступу країни до НАТО. Однак, як тільки новини про конфлікти на цих територіях вщухали, кількість противників приєднання країни до Альянсу знову наближалась до половини. Після початку подій в Україні у 2022 році, кількість фінів, що почали підтримувати приєднання Фінляндії до НАТО становила близько 80% (Forsberg, 2023). Інші статистичні дані вказують на те, що за період 2014-2022 років кількість фінів, що підтримала вступ Фінляндії до НАТО збільшилась на 27% (із 26% у 2014 році до 53% у 2022 році) (Statista, 2024a). За даними Дослідницької служби Конгресу США станом на 2023 рік 82% фінів підтримували вступ країни до НАТО (CRS, 2024).

Аналізуючи аналогічні результати опитування шведського населення, можна зробити висновок, що за період 2014-2024 рр. думка шведів щодо приєднання країни до НАТО теж зазнала істотних змін. Якщо в 2014 році підтримували приєднання до Альянсу тільки 28% населення, то на початку 2024 року вже 63% (Statista, 2024). За даними Дослідницької служби Конгресу США станом на 2024 рік 60% шведів підтримували вступ країни до НАТО (CRS, 2024). Зміна суспільної думки в Фінляндії проклала шлях до прийняття Альянсу в Швеції.

Наслідки для Європейської системи безпеки. Варто констатувати, що роль НАТО в сучасних умовах змінилась. Альянс сприймається тепер не лише як військово-політичний блок, який є політичним суперником РФ та Китаю, а розуміється як військова основа західного суспільства. Таке значення організація отримала внаслідок посилення загрози Європейському кордону з боку РФ (Edström & Gyllensporre, 2023). Пріоритети НАТО на початку створення Альянсу стосувались оборони союзної території. Проте із кожним розширенням Альянсу та вступом нової країни до нього, пріоритети змінювались. Остання версія концепції НАТО була випущена у 2022 році та трансформація стосувалась збільшенням уваги саме до національної безпеки кожної країни, забезпечуючи тим самим нові орієнтири в міру того, як Фінляндія і Швеція готувались до приєднання (Edström & Gyllensporre, 2023).

Зовнішні чинники стосуються здебільшого сучасного розширення НАТО, що відбувається на тлі війни в Україні. Війна досі не призвела до прямого застосування сили союзниками. Однак було проведено й інші активні дії, в тому числі позування, прогнозування сил, посилення безпеки на території НАТО в безпосередній близькості від Росії та рішуча підтримка України за допомогою навчання, обладнання та обміну розвідданими. Ключова відмінність полягає в тому, що це не фланговий конфлікт, а конфлікт, ініційований Росією, що зачіпає її основні інтереси та змушує Альянс до змін в архітектурі європейської безпеки (Edström & Gyllensporre, 2023).

Розширення НАТО через приєднання Фінляндії та Швеції важливо розглядати в контексті геополітичних змін, які війна в Україні може принести в Європу. Враховуючи, що кожна країна в НАТО як суверенний суб'єкт має право розробляти власну політику

безпеки, через участь в військових заходах, які вона вважає доцільними. Приєднання до Альянсу Фінляндії та Швеції відкриває шлях до посилення північного флангу НАТО, що може сприяти стримуванню РФ від нападу на будь-яких ділянках. Це стає особливо важливим в контексті того, що в публічному та медіа-просторі РФ вже неодноразово лунали заклики до нападу на ту чи іншу країну Європи (Dinicu, 2022). Аналізуючи причини вступу Фінляндії та Швеції до НАТО, можна зробити висновок, що такі дії значною мірою вплинули на систему безпеки в Європі. Тобто, такі дії впливають не лише на національну безпеку кожної із країн, що приєдналися до НАТО, а й сприяють глобальній цілі – стримування РФ від нових актів військової агресії (Horobets & Martynov, 2022). Приєднання обох країн до НАТО значною мірою покращило військовий потенціал Альянсу, що змінює його архітектуру. Під впливом НАТО країни ЄС почали збільшувати свої витрати на озброєння та перейшли до концепцій колективної оборони (Erciyas & Soydemir, 2022).

З одного боку, в довгостроковій перспективі наслідком приєднання Швеції та Фінляндії до НАТО буде консолідація європейської військової взаємодії в рамках Альянсу. Проте, також у довгостроковій перспективі приєднання країн, в яких населення довгий час виступало проти участі в Альянсі та виявляло лише ситуативну підтримку Альянсу, може призвести до ускладнення у процесі прийняття рішень. Станом на 2024 рік результат війни в Україні важко передбачити, проте наслідки для європейських країн вже відчутні: енергетична та продовольча криза, гуманітарна катастрофа від великої кількості українських біженців в ЄС, тиск на національні системи соціальної допомоги в європейських країнах, зростання військового бюджету на шкоду соціальному. Всі перелічені чинники можуть вплинути на розбіжності між учасниками НАТО. Тому, на думку A. Dinicu (2022), подальша ефективність та військова міць НАТО в Європі буде залежати від того чи готові громадяни ЄС поступитись в питаннях соціальної політики на користь збільшення дотацій військового виробництва та збройних сил, в тому числі, створення вартісних військових баз та проведення масштабних навчань. Тут слід зауважити, що всі скандинавські країни відомі своєю активною соціальною політикою та високим, порівняно з іншими європейськими державами, рівнем бюджетних видатків. Тому існує ризик, що Швецькі та Фінські соціал-демократичні та, ширше, ліві сили стануть перешкодою для асигнування належних коштів для переозброєння та збільшення кількості збройних сил.

Висновки дослідження свідчать, що перетворення Європейської системи безпеки та НАТО сфокусоване на зміцненні національної обороноздатності. Факторами, що впливають на цей процес, є національні переваги, пріоритети НАТО та зовнішні чинники. Такі результати дослідження повністю узгоджуються з результатами V. Kanninen (2022). Авторка дослідження прийшла до висновку, що для зміцнення національної безпеки країн Прибалтики можна використати два додаткові шляхи: інвестиції в оборону та вступ до оборонного альянсу. Щодо інвестицій у оборону, соціально ефективний розподіл ресурсів досягається

тим, що кожна одиниця грошей, вкладена в оборону, має такий же ефект на безпеку, як і на соціальний добробут. Щодо членства в оборонному альянсі, воно створює додаткову вигоду для добробуту шляхом забезпечення колективної оборони як міжнародного суспільного блага. Таке членство має історичне значення, оскільки Фінляндія та Швеція змогли знизити рівень ризику завдяки підвищенню рівня оборони та вступу до НАТО, сприяючи водночас зміцненню оборонної системи країн Європи.

Аналізуючи вплив можливого вступу Фінляндії та Швеції до НАТО на російську загрозу, дослідники N. Lokker *et al.* (2023) прийшли до висновку, що приєднання цих країн до Альянсу матиме позитивний ефект не лише на їхню національну безпеку, але і на загальну безпеку в Європі. Це узгоджується з результатами даного дослідження. Хоча членство в НАТО надасть додатковий захист від російської загрози, воно також змінить динаміку безпеки в Європі, змінюючи сприйняття загрози з боку Росії та характер викликів, які вона ставить перед ЄС. Необхідність протистояти цій загрозі може створити парадоксальну ситуацію, коли ЄС, особливо його північно-східні регіони, можуть стати ще більш небезпечними навіть за умови розширення ролі НАТО в регіоні (Lokker *et al.*, 2023). Таким чином, спостерігається розширення впливу НАТО на північ, через перегляд Фінляндії та Швеції свого статусу нейтральності. Ці дії призводять до кардинальних змін у Європейській системі безпеки. Тому керування короткостроковими та довгостроковими наслідками цієї еволюції є надзвичайно важливим завданням для НАТО та його учасників, зокрема для Швеції та Фінляндії у найближчому майбутньому.

Висновки

В результаті аналізу можна зробити висновок, що передумови вступу Швеції та Фінляндії до НАТО умовно можна розділити на три групи: історичні, військово-стратегічні та геополітичні. До історичних причин приєднання двох країн до можна віднести їх складну історію політичних стосунків з Росією та втрату, у зв'язку з агресивними діями РФ щодо своїх сусідів, доцільності стратегії позаблоковості та нейтральності. До військово-стратегічних причин можна віднести кордон Фінляндії із Росією протяжністю понад 1300 кілометрів, а також важливість військово-промислового комплексу Фінляндії та Швеції, як для НАТО, так і для національної безпеки обох країн. Разом з цим, сприяло швидкому вступу і тривале партнерство цих країн з НАТО, яке почалось ще в ХХ ст. До геополітичних причин можна віднести анексія Криму у 2014 році та повномасштабне вторгнення до України у 2022 році. Саме ці чинники в сукупності стали відправною точкою для Фінляндії та Швеції на шляху до забезпечення власної національної безпеки шляхом членства в Альянсі.

Приєднання Фінляндії та Швеції до НАТО має важливі наслідки не лише для їхньої власної національної безпеки, а й для всієї системи безпеки в Європі. Це призводить до суттєвих змін у європейському ландшафті безпеки, переважно шляхом підвищення рівня оборони. Проте, приєднання цих країн до НАТО може також

мати й негативні наслідки для європейської безпеки, включаючи ускладнення прийняття рішень в Альянсі через збільшення кількості країн-учасниць та тиск з боку громадськості, яка не буде готова до збільшення військових витрат, а, отже і збільшення податків. Розширення НАТО може стати ключовим для реалізації потенціалу міжнародної взаємодії в сфері безпеки.

Позаяк питання розширення НАТО та його впливу на безпеку ЄС залишається актуальним, необхідним є подальший аналіз тематики. Зокрема, важливим

напрямок є дослідження економічних наслідків, пов'язаних із збільшенням витрат на військову оборону та можливими змінами у соціальних програмах та економічних стратегіях країн.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

UDC 327.5:94(4)
DOI: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.36

Tetiana Meleshchenko*

PhD in History, Associate Professor
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University
02000, 9 Pirogova Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-1562-2932>

Transformation of the European security system in the light of Sweden and Finland's accession to NATO

Abstract. The relevance of this study is conditioned by the accession of Sweden and Finland to the North Atlantic Alliance, which has changed the European security system. The purpose of this study was to analyse the consequences of Finland and Sweden's accession to the North Atlantic Alliance for the European Union's security system. The study used the methods of analysis and synthesis, comparison, and the abstract logical method. The study found that the reasons for the analysed countries' accession to the Alliance were geopolitical, historical, and military-strategic. The key reasons for Sweden and Finland's accession to the North Atlantic Alliance include Russia's invasion of Ukraine, their proximity and shared borders with Russia, a strategy of neutrality that was losing its effectiveness, and the merger of the countries' military-industrial complexes. This accession radically changed the security system of Europe. It was found that the accession of Finland and Sweden to the North Atlantic Alliance had both positive and negative consequences for the overall security system of European countries. On the one hand, the accession of these countries to the North Atlantic Alliance and the integration of their military forces into the Alliance helped to improve military capabilities, especially in the Baltic region, where the Allies did not have sufficient military power. On the other hand, the accession of new countries to the Alliance has also had negative consequences, such as complicating the defence decision-making process and increasing the confrontation between the Alliance countries in northern Europe and Russia. The findings of this study are of practical importance, as they present a holistic picture of changes in the European security system and can be used in practice by the legislative bodies of Ukraine in developing and implementing the country's foreign policy

Keywords: foreign policy; Northern Europe; military-political transformations; regional stability; defence

Introduction

The relevance of this study lies in the fact that as of 2024, the issue of security of the European system is quite complex, considering the events in Ukraine. A full-scale Russian invasion of Ukraine in 2022 is concerning not only because of the occupation of Ukrainian lands, but also because it undermines the security system of Europe. Therefore, Ukraine plays a major role in maintaining European security. During the Russian-Ukrainian war, the neutrality of some states in the European security system, which had been unchanged for many decades, changed dramatically. Finland and Sweden have always conducted their foreign policy based on the principles of neutrality as a conscious choice for development (Lundqvist, 2022). After these countries joined the military bloc, the international community began heated discussions about this step, addressing the fact that Russia seeks to keep Ukraine from joining the North Atlantic Treaty Organization (NATO) as a demand in a military conflict.

The issue of Finland and Sweden joining NATO and changing the European security system has been repeatedly raised by politicians and investigated by Ukrainian researchers. In their study of the problems and prospects of Finland's neutrality policy in the 21st century, I. Klymchuk & N. Izhyk (2023) suggested that Finland's neutrality slowed down the pace of the country's integration into the European Union (EU) and negatively affected international security in the region. Focusing on Sweden's neutrality policy in the 21st century, Ya. Zavada & Ya. Palok (2022) argue that Sweden's neutrality policy during the Russian invasion of Ukraine became ineffective. This forced countries to reconsider their national security strategy. Analysing the national security issues of the Scandinavian countries, R. Kyrpychnyk (2022) found that Finland and Sweden's cooperation with the Alliance is an example of the gradual development of national security and political culture characteristic of the Alliance member states.

Received: 18.01.2024, Revised: 30.03.2024, Accepted: 26.04.2024

Suggested Citation:

Meleshchenko, T. (2024). Transformation of the European security system in the light of Sweden and Finland's accession to NATO. *Foreign Affairs*, 34(2), 36-42. doi: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.36.

*Corresponding author

Investigating geopolitical changes in Central and Eastern Europe, N. Nechayeva-Yuriichuk (2022) determined that the main political task in the international partnership of countries is to ensure peace and security. It is international organisations that can ensure security on the continent in the long term. Focusing on the process of Sweden and Finland's accession to NATO, A. Martynov (2023) concluded that the change in the foreign policy course of the two countries was conditioned by the crisis of the European regional and global security system, which resulted in the attack on Ukraine.

Focusing on the changes in Europe's security system, A. Seyaz (2024) investigated them in the context of the Northern European region, paying attention to the transformations caused by Finland and Sweden's accession to NATO. As a result of the study, the researcher concluded that the accession of the two countries to NATO creates powerful opportunities to counter Russia by combining the resources of Finland and Sweden in both the Baltic and Arctic regions. The researcher believes that NATO should draw conclusions from the Russian-Ukrainian war and strengthen the European security system, as one cannot be completely sure that the aggressor will not violate the sovereignty of other states. K.K. Elgin & A. Lanoszka (2023) consider geopolitical changes in Europe from a similar perspective. The researchers concluded that this process was more beneficial for the new members than for NATO as a whole. Sweden and Finland have been granted voting rights and full participation in the key bodies of the North Atlantic Committee, and the daily practice of Swedish and Finnish cooperation with NATO, which has been in place since the 1990s, will not undergo substantial changes. The researchers believe that the accession of Sweden and Finland is less practical than it could be in the case of Ukraine, considering the recent military events. The only aspect why Sweden and Finland's membership in NATO is an important development in the European security system is the addition of the armed forces of these Scandinavian countries in an area where the Alliance's forces have not had much strength before.

Analysing previous studies, it can be concluded that all researchers point to different reasons for Sweden and Finland's accession to NATO: The Russian-Ukrainian war, centrifugal trends in the EU, and the need to ensure national security against other threats. However, much less attention, both in public and academic discourse, has been paid to the consequences that Sweden and Finland's accession to NATO has already caused or could potentially cause, particularly in the coming years. In this regard, the purpose of this study was to theoretically analyse the changes in the European security system that could potentially lead to Finland and Sweden joining NATO.

Materials and Methods

The study used general scientific methods of scientific cognition in the context of the structural-functional approach. This helped to consider the totality of security measures as a system where individual countries and supranational bodies play the role of elements in the security structure of the region, performing specific functions. The process of establishing and developing cooperation between Sweden and Finland was examined using

the historical method. The reasons and preconditions for Finland's and Sweden's accession to NATO and the consequences of this process for the EU were examined using the historical genetic method. The historical-comparative method made it possible to compare the development and transformation of the national security models of the analysed countries, starting from the beginning. The method of synchronous comparison helped to find common and distinctive features in each country's accession to the North Atlantic Alliance. The grouping method was used to separate all the reasons for the analysed countries' accession to the Alliance. Such actions simplified further analysis of the consequences of Finland and Sweden's accession to NATO and the impact of such accession on the European security system.

To investigate the topic, the study analysed The North Atlantic Treaty (1949), an international agreement concluded between Western European and North American countries on 4 April 1949, which resulted in the creation of NATO. The analysis of this agreement helped to update NATO's original purpose and compare whether it meets the current challenges and the organisation's expansion in Northern Europe. The results of a survey of the population of the analysed countries on their accession to NATO helped to better understand the domestic political background of joining the Alliance in this region (Statista, 2024a; 2024b). The Swedish survey data covered the period of 2014-2024 and focused on the opinions of 1,092 citizens aged 18-84 (Statista, 2024b). The Finnish survey data covered the period of 2014-2022 and focused on the opinions of 1,382 citizens aged 18-80 (Statista, 2024a). This data provided an insight into the extent to which the opinions of the population of Sweden and Finland on their accession to NATO have changed under the influence of various political events and regional political trends, which were analysed in greater detail in this study.

The study also analysed the Congressional Research Service's 2024 report (CRS, 2024). The report was useful for this study because it contains official statistics on military support and financing of the national armed forces of Finland and Sweden, as well as the process of their accession to the Alliance. This allowed this study to rely on official statistics to support its judgements and thus determine the possible future role of these countries in the Alliance, which was important.

Results and Discussion.

Historical background of Finland and Sweden's accession to NATO. After World War II, ensuring security in Europe became one of the principal tasks of European countries. Before the creation of NATO, each country in Europe was responsible for its own security, but NATO has been the main security provider on the European continent since its inception. NATO became a global organisation with the aim of uniting countries with shared values in the fight against the socialist camp (Erciyas & Soydemir, 2022). Article 5 of the North Atlantic Treaty of 4 April 1949 reads as follows: "The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of

individual or collective self-defence ... will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area” (The North Atlantic Treaty, 1949).

Sweden and Finland did not become parties to the agreement, although they were threatened by the Soviet Union (USSR) during the Cold War. The motive for preserving the non-aligned status of these countries was the desire not to be at the centre of a conflict between two military and political blocs. While not joining NATO, these countries have established cooperation with NATO to demonstrate their commitment to the democratic world. Sweden and Finland have expressed a need for coordination and assistance in the event of a military threat from NATO. For the Alliance, it was important to use the defence of these countries and to provide early warning of possible military intentions of the “eastern neighbour”. However, over the years, such aspects have become less and less important as the multipolar world system that replaced the bipolar confrontation after the collapse of the USSR has been established (Christiansson, 2023). On 5 July 2022, Finland and Sweden signed protocols on their accession to NATO. First, one should look at the historical factors that prompted both countries in question to abandon their neutrality policy and apply for NATO membership.

Sweden adopted a policy of neutrality in the early 19th century after the Napoleonic Wars (Horobets &

Martynov, 2022). Neutrality refers to the state of a country that refrains from taking part in a conflict or war but continues to maintain peaceful relations with other countries, including those in conflict (Dinicu, 2022). This status allowed Sweden to avoid taking part in the First World War between 1914 and 1918 and to strengthen its economy. Conditions became more difficult during the Second World War from 1939 to 1945, when the country found itself in a difficult situation as it had contacts with the warring countries, but Sweden managed to maintain its neutrality. After joining the EU in 1995, Sweden’s neutrality status was strengthened. Until 2022, there were no historical preconditions for Sweden to join NATO. Finland, on the other hand, adopted a policy of neutrality after gaining independence in 1917, but this policy did not protect the country from the Soviet attack in 1939. Despite the numerical superiority of the Soviet Union, Finnish troops, with their superiority in mountain and winter warfare, fought back and resisted. A well-known episode of the war was the defence of the Mannerheim Line, where Finnish troops steadfastly repelled Soviet attacks. However, the Soviet Union eventually prevailed and Finland was forced to sign the Peace Treaty in Moscow, losing part of its territory (Fig. 1). The situation became more complicated during the Second World War, when the country had to limit its state independence. Therefore, after the collapse of the Soviet Union, since 1991, Finland has had a greater opportunity to implement a policy of neutrality (Horobets & Martynov, 2022).

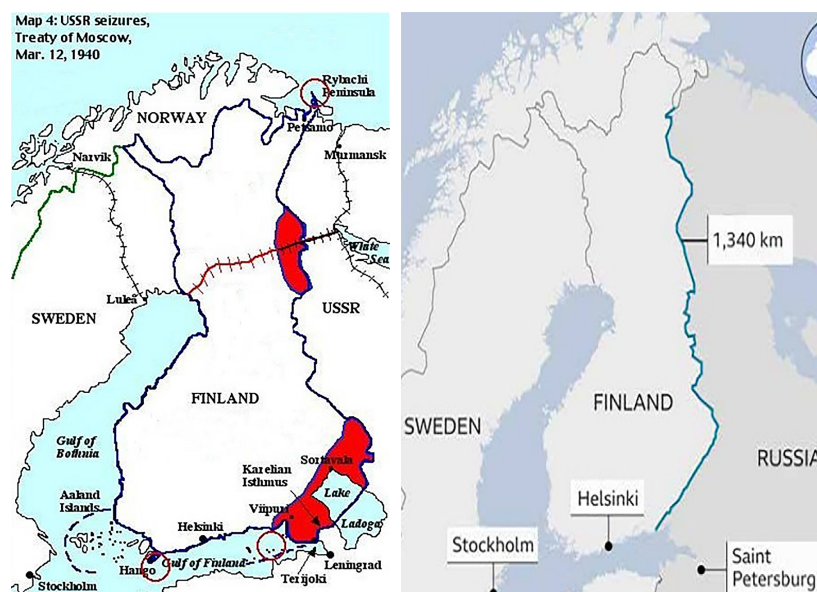

Figure 1. The territories lost by Finland during the “Winter War” and the length of the country’s current border with Russia

Sources: F. Murati *et al.* (2023)

Throughout the period when Sweden and Finland were members of the European Union, they supported foreign and security policy and cooperated with NATO through the Partnership for Peace programme, adhering to a policy of neutrality until 2022. For instance, Sweden took part in the peacekeeping mission in Kosovo in 1999, in the mission in Iraq from 2015 to 2017, and provided air

support to the NATO operation in Libya in 2011 (Horobets & Martynov, 2022; Edström & Gyllensporre, 2023). Russia’s occupation of the Autonomous Republic of Crimea (Crimea) in February-March 2014 undermined both the security system in Europe and the international security architecture (Horobets & Martynov, 2022). Russia’s invasion of Ukraine in 2022 considerably worsened the security

situation in Europe and underscored the significance of NATO as the main organisation providing defence for European countries. This situation led to a rapid strengthening of NATO's defence efforts. This is why Sweden and Finland quickly applied for NATO membership, even though they had long maintained their neutrality and non-membership in military blocs. This position was determined not only by their security policy, but also formed part of their worldview and self-awareness. Sweden's military neutrality lasted more than 200 years, and Finland's – for about 80 years (Michalski *et al.*, 2024).

In analysing the declining feasibility of the neutrality strategy of Sweden and Finland, A.B. Kaynak (2023) compared the impact of Russia's strategy on both countries. He concluded that NATO enlargement has created a new balance in Europe's security system. The researcher noted that during their time as neutral countries, Finland and Sweden had to constantly invest in their defence to prevent any unforeseen actions by Russia. As members of NATO, these countries have secured the maximum level of security, but this is accompanied by the loss of full sovereignty over the country's military forces. However, cooperation with NATO brings considerable benefits to Finland and Sweden, specifically when it comes to military modernisation, which, although present before joining the Alliance, is more appropriate to do together than separately (Kaynak, 2023). An analogous approach was taken by researcher M. Gunter (2022), who examined the consequences of Sweden and Finland's accession to NATO. He noted that the accession of these countries to the Alliance has geostrategic advantages for the EU. At the NATO Summit in Madrid in 2022, leaders agreed to increase the number of NATO troops on high alert from 40,000 to 300,000 (NATO Madrid Summit Declaration, 2022). These steps to strengthen NATO are the best way to deter further Russian aggression, preserve peace, and thus prevent a possible nuclear catastrophe.

Military and strategic prerequisites for Finland and Sweden's accession to NATO. As for the military-strategic aspects of Finland's security, one should pay attention to its common border with Russia, which is 1,340 km long (Fig. 1). The Russian Northern Fleet is concentrated in the Murmansk region, which borders Finland. Finland's accession to NATO has led to an increase in the concentration of Russia's military potential on the country's border. Considering Russia's aggressive policy towards its neighbours in the 21st century, the country needs to maintain a considerable military capability. Thus, Sweden and Finland have a military-industrial complex that meets NATO military standards, which undoubtedly improves their defence potential (Horobets & Martynov, 2022). According to the Congressional Research Service, Finland spends almost 2.5% of its gross domestic product on defence, which is much higher than the average for NATO member states (about 2%). Sweden is aiming to reach the 2% defence spending target in 2024 (CRS, 2024). In 2022, the Finnish government determined that it was necessary to further improve the combat capability of the country's armed forces. A comparable situation arose in Sweden (Edström & Gyllensporre, 2023).

It is also important to consider the military and strategic factors that influenced the Scandinavian countries'

decision to join NATO. Following the annexation of Crimea in 2014, NATO responded by increasing its monitoring and military presence in Poland and the Baltic states. However, in February 2022, Russia launched a full-scale invasion of Ukraine. Accordingly, NATO has paid special attention to improving territorial defence preparedness (Edström & Gyllensporre, 2023). After analysing some studies, it can be noted that the Ukrainian crisis of 2014 was a turning point in relations between Europe and Russia and caused the end of the well-established security system in Europe that existed after the Cold War. Russia perceived the continued enlargement of NATO and the EU as a threat to its economic and security interests. Thus, competition between Russia and the EU has become a necessity, as one of the examples of NATO enlargement was the accession of Sweden and Finland to the Alliance (Erciyas & Soydemir, 2022). Notably, Sweden has a significant military industry that could become an essential element in NATO structures. Furthermore, having two countries with exemplary liberal democracies is a win for NATO, as it further reinforces the values the Alliance seeks to defend: democracy, freedom, and human rights (Murati *et al.*, 2023; Thorhallsson & Vidal, 2023).

For Finland, the process of considering NATO membership began in 1995, at the same time as its application for EU membership. However, after 24 February 2022, the process quickly gained momentum, as the Finnish President and Prime Minister decided not to discuss the issue at the evening conference and instead agreed to apply for membership in the Alliance. This procedure has become a tool for ensuring national security. In Sweden, the process of considering NATO membership has been slower, as the country was the last to try to maintain its neutrality status, hoping for a possible truce between Ukraine and Russia. However, in April 2022, Sweden expressed its readiness and desire to join NATO, where the main argument of Swedish politicians was that the war to the east of Sweden makes its non-accession unjustified (Christiansson, 2023).

Analysing Finland and Sweden's rapprochement with NATO in the context of the war in Ukraine, A. Minna & P. Michael (2022) focused on the far north of Europe and its importance for Russia, which was mentioned in passing in this study. A. Minna & P. Michael (2022) concluded that as of 2024, the security of the entire Europe is not at risk, as Russia is only interested in the territories of Ukraine, the Arctic and the North Atlantic region. The economic development and security of the federation depend on these regions. However, such findings of A. Minna & P. Michael (2022) do not factor in the significance of NATO expansion as a guarantor of pan-European security, which cannot be fully achieved without the Alliance's proper consolidation in Eastern Europe. Therewith, the researchers' opinion that economic considerations do not play a priority role in the calculations of the Russian military and political leadership appears to be correct. In this regard, it cannot be ruled out that the leadership of this country may also escalate in the Antarctic. Considering the Putin regime's increased attention to the North, Finland and Sweden's accession to NATO is an essential factor in curbing the Russian president's territorial ambitions.

Geopolitical preconditions for Finland and Sweden's accession to NATO. The literature review found

that other important preconditions for Finland and Sweden's accession to NATO included the deployment of military forces around the Baltic Sea and China's attempts to increase its influence in Greenland, which were resisted by the United States. Considering that the Russian Federation closely cooperates with China in political decision-making, this situation was another factor that influenced Finland and Sweden's decision to join NATO (Horobets & Martynov, 2022; Lundmark, 2022). However, the Ukrainian crisis was the key factor in this decision.

The occupation of the Autonomous Republic of Crimea in 2014 had a negative impact on relations between Russia, on the one hand, and the EU and NATO countries, on the other hand, and raised the issue of ensuring a prominent level of security in Europe. Thus, it is worth agreeing with T. Forsberg (2023) who argues that the application of Sweden and Finland, which have been active partners of NATO in some special operations, is not a surprise. What is even more surprising is the rapid accession of states to the Alliance. It was expected that such accession would be more of a technical aspect, characterised by a bureaucratic process that would gradually reduce the costs of accession for these countries and become the logical conclusion of their cooperation. The accession of the Scandinavian states was not so much a bureaucratic process as a vital political decision. According to the researcher, the key to this was the change in public opinion in these countries. After the start of Russia's full-scale invasion of Ukraine, the majority of the Finnish population began to support the country's accession to the Alliance.

Since public opinion polls on the country's accession to NATO were conducted in the 1990s, the result has been that about 50-70% of Finns opposed such an initiative. This trend began to change as a result of the Russian-Georgian war, the involvement of Russian troops in the conflicts in Syria, its cooperation with Iran, and the annexation of Crimea. As a result of these events, the Finnish population's opinion on the country's accession to NATO became increasingly positive. However, as soon as the news of the conflicts in these territories died down, the number of opponents of the country's accession to the Alliance again approached half. After the events in Ukraine began in 2022, the number of Finns who began to support Finland's accession to NATO was around 80% (Forsberg, 2023). Other statistics show that between 2014 and 2022, the number of Finns who supported Finland's accession to NATO increased by 27% (from 26% in 2014 to 53% in 2022) (Statista, 2024a). According to the Congressional Research Service, as of 2023, 82% of Finns supported the country's accession to NATO (CRS, 2024).

Analysing analogous results of a survey of the Swedish population, it can be concluded that in 2014-2024, the opinion of Swedes on the country's accession to NATO also underwent substantial changes. While in 2014, only 28% of the population supported joining the Alliance, in early 2024, it was already 63% (Statista, 2024). According to the Congressional Research Service, as of 2024, 60% of Swedes supported the country's accession to NATO (CRS, 2024). The change in public opinion in Finland paved the way for the accession to the Alliance in Sweden.

Implications for the European Security System. It is worth stating that NATO's role has changed in the current

environment. The Alliance is now perceived not only as a military and political bloc that is a political rival of Russia and China, but also as the military foundation of Western society. The organisation has gained such importance due to the growing threat to the European border from Russia (Edström & Gyllensporre, 2023). NATO's priorities at the beginning of the Alliance's creation were related to the defence of allied territory. However, with each expansion of the Alliance and the accession of a new country, priorities have changed. The latest version of NATO's concept was released in 2022, and the transformation referred to increasing the focus on each country's national security, thus providing new guidelines as Finland and Sweden prepared to join (Edström & Gyllensporre, 2023).

External factors relate mainly to the current NATO enlargement, which is taking place against the backdrop of the war in Ukraine. The war has not yet led to the direct use of force by the Allies. However, there have been other active measures, including posturing, force projection, increased security on NATO territory in the immediate vicinity of Russia, and strong support for Ukraine through training, equipment, and intelligence sharing. The key difference is that this is not a flanking conflict, but a conflict initiated by Russia, which affects its core interests and forces the Alliance to change the European security architecture (Edström & Gyllensporre, 2023).

NATO's expansion through the accession of Finland and Sweden is important to consider in the context of the geopolitical changes that the war in Ukraine could bring to Europe. It should be considered that each country in NATO, as a sovereign entity, is entitled to develop its own security policy through participation in military activities that it considers appropriate. The accession of Finland and Sweden to the Alliance paves the way to strengthening NATO's northern flank, which could help deter Russia from attacking at any point. This becomes especially significant in the context that the Russian public and media space has repeatedly called for an attack on a certain European country (Dinicu, 2022). Analysing the reasons for Finland's and Sweden's accession to NATO, it can be concluded that such actions have had a considerable impact on the security system in Europe. That is, such actions affect not only the national security of each of the NATO member states, but also contribute to the global goal of deterring Russia from new acts of military aggression (Horobets & Martynov, 2022). The accession of both countries to NATO has considerably improved the Alliance's military capabilities, which is changing its architecture. Under the influence of NATO, EU countries began to increase their spending on armaments and transitioned to the concept of collective defence (Erciyas & Soydemir, 2022).

On the one hand, in the long run, the accession of Sweden and Finland to NATO will result in the consolidation of European military cooperation within the Alliance. However, also in the long run, the accession of countries where the population has long been opposed to participation in the Alliance and has shown only ad hoc support for the Alliance may lead to complications in the decision-making process. As of 2024, the outcome of the war in Ukraine is difficult to predict, but the consequences for European countries are already tangible: an energy and food crisis, a humanitarian catastrophe caused by the large number

of Ukrainian refugees in the EU, pressure on national social assistance systems in European countries, and an increase in the military budget to the detriment of the social budget. All these factors can contribute to discord among NATO members. Therefore, according to A. Dinicu (2022), NATO's future effectiveness and military power in Europe will depend on whether EU citizens are willing to make social policy sacrifices in favour of increased subsidies for military production and the armed forces, including the creation of costly military bases and large-scale exercises. Notably, all Scandinavian countries are known for their active social policies and high levels of budget expenditure compared to other European countries. Therefore, there is a risk that the Swedish and Finnish social democratic and, more broadly, left-wing forces will become an obstacle to the allocation of adequate funds for rearmament and increase in the size of the armed forces.

The conclusions of the study suggest that the transformation of the European security system and NATO is focused on strengthening national defence capabilities. Factors influencing this process include national preferences, NATO priorities, and external factors. These results are fully consistent with the findings of V. Kannianen (2022). The author of the cited study concludes that two additional ways to strengthen the national security of the Baltic states can be used: investment in defence and joining a defence alliance. In terms of defence investment, socially efficient allocation of resources is achieved by ensuring that each unit of money invested in defence has the same effect on security as it does on social welfare. As for membership in a defence alliance, it creates an additional welfare benefit by providing collective defence as an international public good. This membership is of historical significance, as Finland and Sweden managed to reduce their risk by increasing their defence levels and joining NATO, while contributing to the strengthening of European defence systems.

Analysing the impact of Finland's and Sweden's possible accession to NATO on the Russian threat, N. Lokker *et al.* (2023) concluded that the accession of these countries to the Alliance would have a positive effect not only on their national security, but also on the overall security in Europe. This is consistent with the findings of the present study. While NATO membership will provide additional protection against the Russian threat, it will also change the security dynamics in Europe, altering the perception of the Russian threat and the nature of the challenges it poses to the EU. The need to counter this threat could create a paradoxical situation where the EU, especially its north-eastern regions, could become even more insecure even if NATO's role in the region is expanded (Lokker *et al.*, 2023). Thus, there is an expansion of NATO's influence

to the north, with Finland and Sweden reconsidering their neutrality status. These actions lead to fundamental changes in the European security system. Managing the short- and long-term implications of this evolution is therefore a crucial task for NATO and its members, including Sweden and Finland, in the near future.

Conclusions

The analysis leads to the conclusion that the preconditions for Sweden and Finland's accession to NATO can be divided into three groups: historical, military-strategic, and geopolitical. The historical reasons for the two countries' accession include their complicated history of political relations with Russia and the loss of the feasibility of a non-aligned and neutral strategy due to Russia's aggressive actions against its neighbours. The military-strategic reasons include Finland's border with Russia, which is more than 1,300 km long, and the significance of the military-industrial complexes of Finland and Sweden for both NATO and the national security of both countries. Therewith, these countries' long-standing partnership with NATO, which began in the 20th century, also contributed to their rapid accession. Geopolitical reasons include the annexation of Crimea in 2014 and the full-scale invasion of Ukraine in 2022. These factors together became the starting point for Finland and Sweden on the path to ensuring their national security through membership in the Alliance.

Finland's and Sweden's accession to NATO has major implications not only for their own national security, but also for the entire security system in Europe. This is leading to substantial changes in the European security landscape, mainly through increased defence spending. However, the accession of these countries to NATO may also have negative consequences for European security, including more complicated decision-making in the Alliance due to the increased number of member states and pressure from the public, which will not be ready for increased military spending and, consequently, higher taxes. NATO enlargement could be key to realising the potential of international security cooperation.

As the issue of NATO enlargement and its impact on EU security stays relevant, further analysis of the topic is needed. Specifically, a major area is the investigation of the economic consequences associated with increased military defence spending and possible changes in social programmes and economic strategies.

Acknowledgements

None.

Conflict of Interest

None.

References

- [1] Christiansson, M. (2023). A new northern flank: Sweden and Finland in NATO. *International Relations*, 11(5), 225-232. doi: 10.17265/2328-2134/2023.05.005
- [2] Congressional Research Service (CRS). (2024). *NATO enlargement to Sweden and Finland*. Retrieved from <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN11949>.
- [3] Dinicu, A. (2022). NATO's nordic expansion, a decision at stake. Consequences upon the European security landscape. *Knowledge-based Organization*, 28(1), 21-28. doi: 10.2478/kbo-2022-0004.
- [4] Edström, H., & Gyllensporre, D. (2023). Exploring NATO's enlargements in Northern Europe: Theorizing military transformation. *Comparative Strategy*, 42(2), 264-286. doi: 10.1080/01495933.2023.2182111.

- [5] Elgin, K.K., & Lanoszka, A. (2023). [Sweden, Finland, and the meaning of Alliance membership](#). *Texas National Security Review*, 6(2), 34-56.
- [6] Erciyas, A., & Soydemir, A. (2022). Transformation of the EU common security and defence policy after 2014 regarding Ukraine crisis. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18(41). doi: [10.17752/guvenlikstrti.1061410](#).
- [7] Forsberg, T. (2023). [Finland and Sweden's road to NATO](#). *Current History*, 122(842), 89-94.
- [8] Gunter, M. (2022). Some implications of Sweden and Finland joining NATO. *The Commentaries*, 2(1), 91-100. doi: [10.33182/tc.v2i1.2710](#).
- [9] Horobets, I., & Martynov, A. (2022). Sweden and Finland's accession to NATO as a consequence of the crisis of regional and global security systems. *Consensus*, 3, 72-82. doi: [10.31110/consensus/2022-03/072-082](#).
- [10] Kannianen, V. (2022). Gallup democracy in exercising the NATO membership option: The cases of Finland and Sweden. *CESifo Economic Studies*, 68(3), 281-296. doi: [10.1093/cesifo/ifac008](#).
- [11] Kaynak, A.B. (2023). How neutrality lost its appeal as a political strategy: Sweden and Finland's accession to NATO. *Journal of Applied and Theoretical Social Sciences*, 5(3), 236-250. doi: [10.37241/jatss.2023.91](#).
- [12] Klymchuk, I., & Izhyk, N. (2023). Swiss neutrality policy in the XXI century: Problems and prospects. *Scientific Works of the Interregional Academy of Personnel Management. Political Science and Public Administration*, 2(68), 74-79. doi: [10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-10](#).
- [13] Kyrpychnyk, R. (2019). Political-cultural constraints on Sweden's and Finland's accession to NATO and how to overcome them. *Young Scientist*, 12(76), 47-50. doi: [10.32839/2304-5809/2019-12-76-11](#).
- [14] Lokker, N., Townsend, J., Hautala, H., & Kendall-Taylor, A. (2023). [How Finnish and Swedish NATO accession could shape the future Russian threat](#). *Center for a New American Security*, 24, 1-9.
- [15] Lundmark, M. (2022). The evolution towards the partial strategic autonomy of Sweden's essential security interests. *Defence and Peace Economics*, 33(4), 399-420, doi: [10.1080/10242694.2021.1992713](#).
- [16] Lundqvist, S. (2022). A convincing Finnish move: Implications for state identity of persuading Sweden to jointly bid for NATO membership. *Studia Europejskie*, 26(4), 73-110. doi: [10.33067/SE.4.2022.3](#).
- [17] Martynov, A. (2023). Sweden's and Finland's accession to NATO as a factor in changing the European security system. *International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*, 32, 66-80. doi: [10.15407/mzu2023.32.066](#).
- [18] Michalski, A., Brommesson, D., & Ekengren, A.M. (2024). Small states and the dilemma of geopolitics: Role change in Finland and Sweden. *International Affairs*, 100(1), 139-157. doi: [10.1093/ia/iiad244](#).
- [19] Minna, A., & Michael, P. (2022). Moscow threatens the balance in the High North: In light of Russia's war in Ukraine, Finland and Sweden are moving closer to NATO. *SWP Comment*, 24. doi: [10.18449/2022C24%0A](#).
- [20] Murati, V., Rexhepi, R., & Sahiti, V. (2023). [Accelerated integration of Finland and Sweden into NATO due to the war in Ukraine: Possibilities and obstacles](#). In V. Murati, F. Ruxho, B. Ramabaja, H. Mydyti & A.H. Alidemaj (Eds.), *Book of proceedings of international conference on social and healthcare studies* (pp. 141-152). Prishtinë: Universum Press.
- [21] Nechayeva-Yuriichuk, N. (2022). Security dimensions of geopolitical initiatives in the Central and Eastern Europe region. *Mediaforum: Analytics, Forecasts, Information Management*, 11, 141-161. doi: [10.31861/mediaforum.2022.11.141-161](#).
- [22] Seyaz, A. (2024). Change and continuity in North European security: Finland and Sweden's membership in NATO. *Marmara University Journal of Political Sciences*, 12(1), 129-141. doi: [10.14782/marmarasbd.1431218](#).
- [23] Statista. (2024a). [Should Finland join NATO?](#) Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/1293557/opinion-development-on-joining-nato-finland/>.
- [24] Statista. (2024b). [Do you think Sweden should join the military alliance NATO?](#) Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/660842/survey-on-perception-of-nato-membership-in-sweden/>.
- [25] The North Atlantic Treaty. (1949, April). Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm.
- [26] Thorhallsson, B., & Vidal, S.T. (2023). Finland's NATO membership: Continuous shelter-seeking strategy. *Scandinavian Political Studies*, 46(3), 194-218. doi: [10.1111/1467-9477.12257](#).
- [27] Zavada, Ya., & Palok, Ya. (2022). Swedish neutrality policy in the 21 century. *National Technical University of Ukraine Journal. Political Science. Sociology. Law*, 3(55), 48-55. doi: [10.20535/2308-5053.2022.3\(55\).269546](#).

УДК 329

DOI: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.52

Оксана Дмитренко*

Кандидат політичних наук, доцент

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

02000, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0000-7621-2710>

Регіональні особливості сучасного євроскептицизму: порівняльний аналіз

Анотація. Дослідження присвячене актуальній проблемі регіональної варіативності євроскептицизму в сучасному ЄС. Зростання опозиції до євроінтеграції в різних частинах континенту ставить під загрозу єдність і легітимність європейського проєкту, що зумовлює потребу в ґрунтовному вивченні специфіки цього феномену в порівняльній перспективі. Метою статті є здійснення комплексного аналізу регіональних особливостей сучасного євроскептицизму на основі теоретичного осмислення та емпіричної верифікації його детермінант і проявів у різних контекстах. У дослідженні застосовувалися методи порівняння, структурно-функціональний аналіз, кластерний аналіз, дискурс-аналіз, кейс-стаді, що дозволило виявити спільні закономірності й відмінності природи та динаміки євроскептицизму в різних країнах та регіонах. Результати дослідження засвідчують, що євроскептицизм є багатовимірним і контекстуально-специфічним феноменом, інтенсивність і характер якого визначаються комплексом історичних, соціально-економічних та політико-культурних чинників. Порівняльний аналіз виявив три основні регіональні моделі євроскептицизму – центральноєвропейську, південноєвропейську та північно-західну, – кожна з яких має характерний профіль і детермінанти. Попри відмінності, спільною закономірністю є зв'язок між динамікою євроскептицизму та асиметричними ефектами інтеграції на локальному рівні – зростання євроскептичних настроїв найбільш виразне в периферійних регіонах і громадах, які опинилися на узбіччі економічного розвитку та відчувають загрозу власній ідентичності. Водночас проникнення поміркованого євроскептицизму в політичний мейнстрім створює ризики нормалізації популістської критики ЄС

Ключові слова: географія невдоволення; локальна специфіка; історична спадщина; соціально-економічні детермінанти; політична культура

Вступ

Євроскептицизм як суспільно-політичний феномен набуває все більшого поширення в країнах Європейського Союзу. Критичне ставлення до процесів євроінтеграції та політики ЄС проявляється в різних формах і з різною інтенсивністю в окремих європейських регіонах. Вивчення регіональних особливостей сучасного євроскептицизму є важливим завданням політичної науки, оскільки дозволяє краще зрозуміти причини, прояви та наслідки цього явища для майбутнього європейського проєкту. Проблематика дослідження полягає у відсутності комплексного порівняльного аналізу регіональних вимірів сучасного євроскептицизму. Залишаються невизначеними питання щодо існування суттєвих відмінностей у рівнях, формах і причинах євроскептицизму між різними європейськими регіонами, їхньої зумовленості та впливу регіонального контексту на прояви критичного ставлення до ЄС.

Регіональні особливості сучасного євроскептицизму є важливим аспектом його дослідження, оскільки вони відображають варіативність проявів, причин і наслідків цього феномену в різних частинах Європи. Порівняльний аналіз євроскептицизму на регіональному рівні дозволяє виявити спільні закономірності та відмінності в ставленні до євроінтеграції, зумовлені історичним досвідом, політичною культурою, соціально-економічними умовами та іншими контекстуальними факторами. Суть порівняльного дослідження регіональних особливостей полягає у системному зіставленні характеристик євроскептицизму в таких частинах Європи, як Західна, Північна, Південна, Центральна та Східна.

Проблема регіональної варіативності євроскептицизму привертає увагу багатьох дослідників, таких як P. Rowinski (2021), K.V. Karaman (2023), проте досі

Отримано: 02.02.2024, Перевірено: 03.04.2024, Прийнято: 26.04.2024

Suggested Citation:

Dmytrenko, O. (2024). Specific regional features of modern euroscepticism: A comparative analysis. *Foreign Affairs*, 34(2), 52-61. doi: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.52.

*Corresponding author

бракує її комплексного порівняльного аналізу. Ці та інші вчені, зокрема та В. Pisciotta (2020) та К.А. Трума *et al.* (2023), вивчали окремі аспекти цієї проблеми, зосереджуючись на регіональній специфіці євроскептицизму в партійному дискурсі, медіа, історичній пам'яті та громадській думці. Їхні роботи демонструють суттєві відмінності у проявах і причинах євроскептицизму між різними частинами Європи, зумовлені історичними, культурними та соціально-економічними факторами. Однак, ці дослідження часто обмежені лише певними регіонами, країнами чи вимірами євроскептицизму і не дають цілісної порівняльної картини. В цьому контексті К.А. Трума *et al.* (2023) зазначають, що порівняльний регіональний аналіз має не лише теоретичне, а й практичне значення. Розуміння специфіки євроскептицизму в кожній частині Європи, як на це вказує В. Oman (2020), дозволяє розробляти більш таргетовані й ефективні стратегії комунікації та політики ЄС, спрямовані на зміцнення його легітимності та подолання соціальних розколів. Це особливо важливо в умовах численних криз, які випробовують на міцність європейський проект. Отже, порівняльний аспект регіональних особливостей сучасного євроскептицизму потребує системного вивчення з огляду на його теоретичну і практичну значущість.

А. Filip (2021), D. Pasquinucci (2022), N. Styczyńska & J. Meijer (2023a) зробили внесок у концептуалізацію популістського і партійного євроскептицизму, запропонувавши теоретичні рамки для аналізу цих феноменів. Водночас, емпіричне застосування цих підходів у порівняльній регіональній перспективі залишається обмеженим. S. Baute (2023) та А.К. Reinl & D. Braun (2023) зосередилися на вивченні соціальних основ євроскептицизму, таких як сприйняття несправедливості та єдності, проте не повною мірою розкрили регіональну варіативність цих чинників.

Підсумовуючи, можна констатувати, що останні дослідження суттєво розширили знання про феномен євроскептицизму, його форми прояву, фактори та наслідки. Разом з тим, низка питань все ще потребує більш ґрунтовного вивчення, зокрема: порівняльний регіональний аналіз особливостей євроскептицизму з урахуванням різних контекстів; динаміка євроскептицизму в часі, особливо під впливом криз; концептуальні рамки, які би пов'язували різні виміри явища; легітимність євроінтеграції в очах громадян та шляхи подолання розколів щодо майбутнього ЄС.

Метою даного дослідження є здійснення порівняльного аналізу регіональних особливостей сучасного євроскептицизму в країнах ЄС. Для досягнення поставленої мети планується вирішити наступні завдання: проаналізувати теоретичні підходи до вивчення євроскептицизму та його регіональних вимірів, дослідити рівні та форми прояву євроскептицизму в різних регіонах ЄС на основі емпіричних даних, виявити основні чинники, що зумовлюють регіональну відмінність в ставленні до євроінтеграції.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що регіональний контекст (історичний, культурний, соціально-економічний) суттєво впливає на особливості прояву євроскептицизму в різних частинах Європи. Очікується, що порівняльний аналіз дозволить виділити

ластери регіонів зі схожими характеристиками євроскептицизму та пояснити причини цих подібностей і відмінностей.

Матеріали та методи

Основою дослідження регіональних особливостей євроскептицизму став порівняльний метод став. За його допомогою було здійснено зіставлення рівнів, форм прояву та детермінант скептичного ставлення до ЄС у різних частинах Європи – як між окремими країнами, так і між макрорегіонами (Центрально-Східна, Південна, Північно-Західна Європа). Це дало змогу виявити спільні закономірності та відмінності в природі євроскептицизму залежно від історичних, соціально-економічних, політико-культурних контекстів. Зокрема, було проведено порівняльний аналіз специфіки опозиції до ЄС у посткомуністичних державах, країнах Південної Європи, що постраждали від боргової кризи, та розвинених демократіях Північно-Західної Європи.

Структурно-функціональний аналіз було застосовано для дослідження євроскептицизму як складного багаторівневого феномену. За допомогою цього методу виокремлено ключові виміри та форми прояву скептичного ставлення до інтеграції (афективний, поведінковий, когнітивний), проаналізовано їхні функції та взаємозв'язки. Увагу було приділено як масовим орієнтаціям громадян, так і позиціонуванню політичних партій та еліт щодо європейського проекту. Структурний підхід дав змогу розкрити організаційні особливості антиєвропейських рухів, способи їхньої мобілізації та комунікації з виборцями. Метод кластерного аналізу було використано для виокремлення та порівняння типових моделей євроскептицизму, характерних для певних груп країн зі схожими параметрами. Виділено три основні регіональні синдроми євроскептицизму – центральноєвропейський, південноєвропейський та північно-західний. Для кожного з цих кластерів визначено специфічну комбінацію культурно-ідентичнісних та соціально-економічних чинників опозиції до ЄС. Використання цих підходів та методу ґрунтувалось на систематичному огляді обширної літератури з тематики, позаяк явище євроскептицизму станом на 2024 рік привернуло увагу десятків дослідників в Європі та світі. Таким чином, в даному дослідженні, зокрема, систематизовано ці наукові напрацювання.

Дискурс-аналіз став важливим інструментом дослідження політичної риторики та фреймінгу європейських питань з боку партій, медіа та громадських рухів. За його допомогою вивчалися як маніфести й програмні документи й публічні виступи основних євроскептичних сил: оновлений маніфест Партії європейських лівих до виборів у Європарламент 2024 року (Principles and proposals..., 2024), маніфест іспанської партії «Подемос» 2014 року (Podemos Manifesto, 2014), промова лідера грецької партії СИПІЗА Алексіса Ципраса у Європарламенті в 2018 році (Alexis Tsipras at the..., 2018). Особливу увагу приділено популістським наративам, які експлуатують протиставлення «простих людей» і «корумпованих еліт», апелюють до загроз суверенітету, ідентичності, добробуту громадян з боку «брюссельської бюрократії». Дискурсивний підхід дав змогу розкрити символічні виміри євроскептицизму,

його резонування з різними ідеологічними течіями (націоналізм, консерватизм, антиглобалізм тощо).

Метод вивчення окремих випадків (кейс-стаді) застосовувався для поглибленого аналізу специфіки євроскептицизму в окремих країнах і регіонах, які представляють особливий інтерес з огляду на виразність чи своєрідність досліджуваного феномену. Зокрема, розглянуто кейси Греції (вплив боргової кризи), Угорщини (авторитарний популізм), Італії (строката антисистемна коаліція), Франції (ідентичнісні розколи), Великої Британії (Брекзит) тощо.

Результати

Теоретичні підходи до вивчення євроскептицизму та його регіональних вимірів. Феномен євроскептицизму, який набув особливої інтенсивності в умовах поширення популістських рухів та партій, привертає дедалі більшу увагу дослідників у галузі політичних наук, соціології та європейських студій. У науковій літературі сформувалася низка теоретичних підходів до концептуалізації та пояснення цього явища, які акцентують різні аспекти ставлення громадян та політичних акторів до європейської інтеграції. Водночас, поряд із загальними тенденціями, емпіричні дослідження виявляють суттєву варіативність проявів євроскептицизму на регіональному та локальному рівнях, що вимагає врахування специфіки соціально-економічного, політичного та культурного контексту окремих територій.

Традиційно в дослідженнях євроскептицизму виділяють два основні напрми – утилітарний та ідентичнісний. Утилітарний підхід розглядає ставлення до ЄС крізь призму раціональної оцінки громадянами вигод і витрат від членства їхніх країн в об'єднанні. Згідно з цією логікою, євроскептицизм є результатом невдоволення нерівномірним розподілом переваг інтеграції між країнами та соціальними групами, а також сприйняттю політики ЄС як такої, що суперечить національним інтересам (Call & Jolly, 2020). Яскравим прикладом актуалізації утилітарного євроскептицизму стала боргова криза в єврозоні, під час якої жорсткі антикризові заходи, нав'язані Брюсселем периферійним країнам, викликали хвилю невдоволення і розчарування в євроінтеграції (Bijmans, 2021).

Ідентичнісний підхід, натомість, пояснює євроскептицизм крізь призму сприйняття інтеграції як загрози національній ідентичності, суверенітету та культурній самобутності. Згідно з цією концепцією, опозиція до ЄС ґрунтується насамперед на ціннісних орієнтаціях та емоційній прив'язаності до національної спільноти, а економічні міркування відіграють другорядну роль (Call & Jolly, 2020). Такі настрої особливо характерні для правих популістських партій, які експлуатують страхи громадян перед імміграцією, ісламізацією, розмиванням традиційних цінностей і втратою контролю над політичними процесами внаслідок передачі повноважень на наднаціональний рівень.

Однак, протиставлення утилітарних та ідентичнісних мотивів євроскептицизму не завжди відповідає емпіричним реаліям. Дослідження А. Біро-Наґу & А.І. Сзасзі (2024) показують, що ці два виміри тісно переплетені та взаємно посилюють один одного.

Невдоволення нерівномірними економічними ефектами інтеграції часто поєднується з відчуттям культурної маргіналізації та втрати контролю над власною долею, особливо серед жителів депресивних регіонів. І навпаки, абстрактні побоювання щодо розмивання національної ідентичності можуть резонувати з цілком конкретним досвідом погіршення соціально-економічної ситуації. Щоб подолати обмеження дихотомії «утилітарне проти ідентичнісного», дослідники пропонують розглядати євроскептицизм як багатовимірний феномен, що має афективні, поведінкові та когнітивні компоненти. Афективний вимір включає емоційне ставлення до ЄС – почуття прив'язаності чи відчуження, гордості чи сорому за членство в об'єднанні. Поведінковий вимір проявляється в електоральній підтримці євроскептичних партій та участі в антиєвропейських рухах і кампаніях. Нарешті, когнітивний вимір охоплює знання та уявлення громадян про ЄС, оцінку його ефективності та демократичності.

Комплексний підхід дозволяє краще зрозуміти відмінності в природі та інтенсивності євроскептицизму між країнами та регіонами ЄС. М. Kaeding *et al.* (2020) виявляють суттєву варіативність у конфігурації афективних, поведінкових і когнітивних вимірів скептицизму щодо інтеграції. Наприклад, у Великій Британії переважає поєднання негативних емоцій щодо ЄС із високим рівнем електоральної мобілізації євроскептиків та критичною налаштованістю медіа, тоді як у Німеччині когнітивний і поведінковий компоненти скептицизму виражені значно слабше.

Для пояснення цих відмінностей М. Kaeding *et al.* (2020) звертають увагу на специфіку історичного досвіду, політичної культури та соціально-економічної структури окремих країн і регіонів. Зокрема, в посткомуністичних державах Центрально-Східної Європи недовіра до ЄС живиться суперечливою спадщиною прискороного переходу до ринкової економіки та демократії, побоюваннями втрати нещодавно здобутого суверенітету та розчаруванням у результатах інтеграції. Натомість у Південній Європі основою для євроскептицизму стали негативні оцінки нав'язаних ззовні антикризових заходів жорсткої економії та відчуття обмеження демократії.

Поряд із відмінностями на рівні країн, М. Kaeding *et al.* (2020) фіксують внутрішні регіональні та локальні розколи в ставленні до ЄС. Особливо виразно вони проявилися під час кампанії щодо Брекзиту у Великій Британії, де прихильники та противники виходу концентрувалися в різних частинах країни. Євроскептицизм тісно корелював із соціально-економічним занепадом депресивних регіонів та індустріальних міст, тоді як глобалізовані мегаполіси демонстрували виразно проєвропейські настрої. Схожі тенденції простежуються й у інших країнах, де інтеграція до спільного ринку мала асиметричні територіальні ефекти.

Для концептуалізації цих процесів А. Rodríguez-Pose (2018) застосовують поняття «місця, які не мають значення» – периферійних регіонів і міст, які опинилися на узбіччі економічного розвитку і втратили традиційні джерела добробуту та ідентичності. Структурні трансформації, пов'язані з деіндустріалізацією, зростанням нерівності та демографічними зрушеннями,

породжують у цих місцях почуття ностальгії за втраченим минулим, недовіру до центральної та наднаціональної влади, а також схильність до підтримки популістських партій, які експлуатують ці настрої.

Щоб пояснити географічні патерни євроскептицизму, L. Dijkstra *et al.* (2020) пропонують застосувати багаторівневі моделі, які поєднують аналіз індивідуальних характеристик громадян з урахуванням контекстуальних факторів на локальному та регіональному рівнях. Такий підхід дозволяє виявити

вплив соціально-економічної структури, політичної культури та інших специфічних рис територій на політичні орієнтації їхніх жителів, а також простежити взаємодію індивідуальних і контекстуальних змінних. Водночас нові методологічні підходи, як-от дискурс-аналіз і антропологічні студії, дають змогу зануритися в культурну специфіку окремих локацій, зрозуміти, як їхня історична пам'ять, символічний ландшафт і повсякденний досвід резонують із популістськими євроскептичними нарративами (Таблиця 1).

Таблиця 1. Основні теоретичні підходи до пояснення євроскептицизму

Підхід	Ключова теза	Фокус аналізу	Приклади досліджень
Утилітарний	Євроскептицизм як результат невдоволення нерівномірним розподілом вигод і витрат від інтеграції.	Сприйняття громадянами економічних наслідків членства в ЄС для їхніх країн і соціальних груп.	Боргова криза в єврозоні (Bijmans, 2021). Вплив фондів згуртування ЄС на громадську думку (Dijkstra <i>et al.</i> , 2020).
Ідентичнісний	Євроскептицизм як реакція на загрозу інтеграції для національної ідентичності, суверенітету, культури.	Ціннісні орієнтації та емоційна прив'язаність до національної спільноти; страх імміграції та ісламізації.	Посилення правих популістських партій (Kaeding <i>et al.</i> , 2020). Культурні чинники Брекзиту (Zappettini & Maccaferri, 2021).
Багатовимірний	Євроскептицизм як комплексний феномен з афективними, поведінковими та когнітивними проявами.	Взаємодія емоцій, електоральної поведінки та раціональних оцінок інтеграційного проєкту.	Порівняльний аналіз конфігурації вимірів євроскептицизму в різних країнах (Biró-Nagy & Szászi, 2024).
Контекстуальний	Євроскептицизм як територіально вкорінене явище, що відображає локальну специфіку розвитку.	Вплив історичної траєкторії, соціально-економічної структури та політичної культури окремих регіонів і громад.	Суперечлива спадщина посткомунізму в Центральній-Східній Європі (Kaeding <i>et al.</i> , 2020). Запад «місць, що не мають значення» (Rodríguez-Pose, 2018).

Джерело: систематизовано автором

Плюралізація теоретичних підходів до вивчення євроскептицизму відкриває нові перспективи для аналізу цього складного феномену. Відхід від спрощених дихотомій на кшталт «утилітарне проти ідентичнісного» чи «еліти проти народу» дозволяє побачити багатовимірність мотивів і проявів скептицизму щодо інтеграції, їхню вкоріненість у специфічних територіальних контекстах. Багаторівневі моделі та якісні методи, своєю чергою, проливають світло на механізми взаємодії структурних і агентивних факторів у (ре) продукуванні євроскептичних настроїв та електоральній мобілізації навколо цих питань.

Політичний вимір євроскептицизму: роль партій та рухів. Євроскептицизм як суспільно-політичний феномен знаходить своє вираження не лише на рівні масових настроїв та орієнтацій громадян, а й у діяльності організованих політичних акторів – партій, рухів та громадських об'єднань. Саме ці колективні суб'єкти відіграють ключову роль у артикуляції та мобілізації антиєвропейських настроїв, перетворенні латентного невдоволення на явну електоральну підтримку та політичний тиск на національні уряди та інституції ЄС.

У науковій літературі сформувався кілька підходів до концептуалізації та типологізації євроскептичних партій і рухів. A. Szczerbiak & P. Taggart (2024) вказують на дихотомію «жорсткого» та «м'якого» євроскептицизму. Згідно з нею, «м'які» євроскептики не заперечують ідею європейської інтеграції як такої, але критикують окремі політики ЄС або напрями його розвитку, тоді як «жесткі» євроскептики виступають

проти самого членства своїх країн у Євросоюзі та закликають до виходу з нього.

Прикладом перших можуть слугувати помірковані консервативні та ліві партії на кшталт британських торі чи французьких соціалістів, а других – радикальні праві та ліві політичні сили, такі як Національний фронт у Франції, «Альтернатива для Німеччини», «Подemos» в Іспанії чи «Лівий блок» у Португалії (Topaloff, 2017). Попри свою зручність, ця дихотомія не завжди здатна врахувати нюанси позицій окремих партій, які можуть поєднувати елементи «м'якого» та «жорсткого» євроскептицизму або змінювати свої погляди з часом.

Інший підхід до типологізації євроскептичних партій ґрунтується на їхньому позиціонуванні в системі ідеологічних координат «ліві-праві» та «ТАК/НІ європейській інтеграції». Згідно з дослідженнями D. McDonnell & A. Werner (2019) та S. Wagner (2022), різні сегменти партійно-політичного спектра по-різному поєднують євроскептицизм зі своїми програмними установками. Для радикальних правих партій опозиція до ЄС є продовженням націоналістичної та антиімміграційної риторики, захисту традиційних цінностей і суверенітету від «брюссельської бюрократії». Ліві та лівопопулістські партії, своєю чергою, критикують неоліберальний характер європейської інтеграції, наслідки політики жорсткої економії для добробуту громадян, демократичний дефіцит і надмірний вплив корпорацій на ухвалення рішень у ЄС (Carrieri & Vittori, 2021).

Доречно буде процитувати оновлений маніфест Партії європейських лівих до виборів у Європарламент

2024 року, в якому викладено актуальну позицію цієї політичної сили. Зокрема, у документі зазначається: «Ми закликаємо всіх демократичних громадян Європи, які становлять соціальну більшість, взяти участь і проголосувати на європейських виборах за демократичну, мирну, соціальну та екологічну Європу». І далі: «Ми виступаємо за докорінне переформатування ЄС на егалітарних і демократичних засадах» (Principles and proposals..., 2024). Цитата з маніфесту іспанської партії «Подemos» 2014 року є більш доречною для ілюстрації лівопопулістської критики поточної моделі євроінтеграції: «Вибори до Європейського парламенту відбудуться в момент глибокої кризи легітимності Європейського Союзу... Ми стикаємося з фінансовим переворотом проти народів півдня євросони». Водночас у документі наголошується: «Ми хочемо іншу Європу, справедливу Європу прав і демократії, а не розграбування та зневаги до народів» (Podemos Manifesto, 2014). Алексіс Ципрас у своїй промові 2018 року заявив: «Європейський Союз повинен змінити напрям, і ми повинні бути сміливими» (Alexis Tsipras at the European Parliament, 2018). Цей вислів чітко відображає позицію грецьких лівих популістів, які закликають до глибокого реформування ЄС у прогресивному ключі, а не до виходу з нього. На думку Алексіса Ципраса, Союз має зробити рішучий поворот у бік більшої соціальної справедливості, демократизації та солідарності. Лише такі сміливі кроки дозволять подолати глибоку кризу довіри громадян до євроінтеграційного проєкту. Щоправда, не всі ліві поділяють євроскептичні погляди, і серед них є прихильники альтернативного, соціального виміру інтеграції. Нарешті, серед центристських партій також подекуди трапляються євроскептичні гасла, але вони, переважно, мають ситуативний і кон'юнктурний характер.

Емпіричні дослідження партійного євроскептицизму показують, що його електоральна привабливість суттєво варіюється між країнами та в часі. В одних випадках євроскептичні партії залишаються маргінальними гравцями на периферії політичного процесу, а в інших – перетворюються на впливову опозиційну силу або навіть здобувають урядові посади. Так, в Італії та Греції популістські партії лівого та правого спрямування на хвилі невдоволення політикою жорсткої економії під час боргової кризи отримали значне представництво в парламенті та брали участь у формуванні коаліційних урядів (Franzosi *et al.*, 2015). Натомість у Німеччині та Іспанії антиєвропейські партії залишалися порівняно слабкими, попри окремі успіхи на виборах.

Пояснюючи ці відмінності, дослідники звертають увагу на особливості політичної культури, партійних систем та виборчих правил у кожній країні. Зокрема, рівень довіри до національних політичних інститутів, наявність сильних етнорегіональних і популістських партій, а також виборчі бар'єри та формула розподілу мандатів можуть сприяти або перешкоджати електоральним успіхам євроскептиків (Kneuer, 2019). Водночас внутрішні характеристики самих партій – харизматичність лідерів, згуртованість, ресурсна база тощо – відіграють не останню роль у їхній спроможності мобілізувати прихильників.

Утім, партійно-політичний вимір євроскептицизму не обмежується лише електоральною конкуренцією та представницькими органами влади. Він знаходить вияв і в різноманітних позапарламентських формах політичної участі – рухах, ініціативах, громадських кампаніях тощо. Саме в цих форматах низової мобілізації часто викристалізуються найрадикальніші антиєвропейські гасла та практики, апробуються нові організаційні моделі та технології комунікації з громадянами. Класичним прикладом є британська кампанія «Голосуй за вихід», яка відіграла вирішальну роль у перемозі прихильників Брекзиту на референдумі 2016 року (Usherwood, 2018). Хоча більшість учасників кампанії належали до табору «жорстких» євроскептиків, вони зуміли мобілізувати ширші верстви населення завдяки вдалим комунікаційним стратегіям та синергії з системними партіями-прихильницями виходу з ЄС.

Своєрідність партійно-політичного ландшафту євроскептицизму в кожній країні відображає специфіку суспільних розколів і конфліктів, історичної пам'яті та політичної культури. Так, у Франції та Нідерландах праворадикальні партії, які є основними носіями антиєвропейських гасел, експлуатують тему імміграції та ісламізації, апелюючи до страху громадян перед розмиванням національної ідентичності (Vietsen & Poynnting, 2022). У Греції та Іспанії, натомість, провідниками євроскептицизму тривалий час були ліві популістські партії, які виникли на хвилі протестів проти соціальних наслідків політики жорсткої економії (Stavrakakis *et al.*, 2018). Постсоціалістичні країни Центрально-Східної Європи демонструють строкату картину – від поміркованого євроскептицизму лівих і правих націонал-консерваторів до відвертої антиєвросівської риторики радикальних популістських сил (Korecký & Mudde, 2002).

Попри виразну національну специфіку, можна виокремити кілька спільних рис організаційного дизайну та політичних стратегій євроскептичних партій у різних країнах. По-перше, більшість із них тягнє до популістського стилю політики, протиставляючи волю народу елітам і експертам, апелюючи до простих рішень складних проблем. По-друге, чимало з них спираються на харизматичних лідерів, чия особиста привабливість і комунікативні навички компенсують брак розгалуженої організаційної структури та рутинної партійної роботи. По-третє, типовою є ставка на нові медіа та соціальні мережі, які дозволяють напряму комунікувати з виборцями в обхід традиційних ЗМІ. Нарешті, в умовах кризи мейнстримних партій євроскептики часто вдаються до стратегії «протестного голосування», перехоплюючи електорат невдоволених і розчарованих.

Утім, було б перебільшенням стверджувати, що партії та рухи євроскептичного спрямування цілковито визначають динаміку дискурсу щодо інтеграції. Адже системні партії, які переважно дотримуються проєвропейського консенсусу, теж змушені реагувати на поширення «антиєвросівських настроїв», почасти переймаючи окремі гасла та пропозиції опонентів (Meijers & Williams, 2020). Таким чином, відбувається поступова «нормалізація» поміркованого євроскептицизму, його проникнення в мейнстрим. Однак така

стратегія є небезпечною, оскільки легітимізує популістську критику ЄС і розмиває кордони припустимого в політичному дискурсі.

Дослідження партійно-політичного виміру євроскептицизму засвідчує його різноманітність, динамізм та вкоріненість у національних контекстах. Типологізація євроскептичних партій і рухів ґрунтується як на ідеологічних (праві-ліві), так і на функціональних (жорсткі-помірковані) критеріях. Попри відмінності, спільними рисами організаційного дизайну та електоральних стратегій євроскептиків є популізм, персоналізація, опора на нові медіа та протестне голосування. Водночас системні проєвропейські партії, реагуючи на євроскептичний виклик, ризикують його нормалізувати та легітимізувати в очах виборців. Відтак перспективи інтеграційного проєкту значною мірою залежатимуть від здатності політичних еліт віднайти переконливі відповіді на запити та тривоги громадян щодо змісту та вектора розвитку ЄС.

Регіональні кластери євроскептицизму: порівняльний аналіз детермінант і проявів. Поглиблення європейської інтеграції та розширення ЄС на Схід супроводжувалися зростанням євроскептичних настроїв у різних частинах континенту. Однак інтенсивність, характер і чинники цих настроїв суттєво варіюються між країнами та регіонами, відображаючи різноманітність локальних контекстів та історичних траєкторій розвитку. Застосовуючи методику кластерного аналізу, дослідники виокремили кілька типових моделей або «синдромів» євроскептицизму, кожен з яких має специфічний профіль і детермінанти (Verney, 2015; Szewczyk, 2021).

Найвиразніший тип євроскептицизму притаманний посткомуністичним країнам Центрально-Східної Європи, зокрема Вишеградської четвірки (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина). Попри загалом проєвропейські суспільні настрої та позитивний досвід інтеграції, в цьому регіоні за останнє десятиліття значно посилюються популістські та антиліберальні тенденції, носіями яких є партії на кшталт угорського Фідесу, польської «Права і справедливість» чи чеської АНО (Szewczyk, 2021). Хоча ці політичні сили не ставлять під сумнів членство своїх країн у ЄС, вони жорстко критикують окремі аспекти його функціонування з націоналістичних і сувереністських позицій.

В основі центральноєвропейського євроскептицизму лежить комплекс історичних, ідеологічних та соціально-економічних чинників. Травматичний досвід комуністичного минулого та прискорених ринкових реформ 1990-х породив у багатьох громадян недовіру до наднаціональних інституцій і страх втрати нещодавно здобутого суверенітету. Понад чотири десятиліття життя за «залізною завісою» живили респондентів і почуття меншовартості щодо Заходу, які нині проєктуються на ЄС. Також євроінтеграція не виправдала завищених очікувань багатьох громадян щодо швидкого підвищення рівня життя, а соціальні негаразди переплавилися в нативістську реакцію на імміграцію та культурний (Kaeding *et al.*, 2020). Врешті, успіхи модернізації в столицях та мегаполісах загострили розрив із периферійними регіонами, які стали джерелом антиєвропейських обурень.

На відміну від Центрально-Східної Європи, країни Південної Європи, які постраждали від боргової кризи 2010-х років, демонструють іншу модель євроскептицизму. Греція, Іспанія, Португалія та Італія мають тривалу історію інтеграції до ЄС та глибоко вкорінені проєвропейські орієнтації еліт і громадян. Однак економічні негаразди, різке зростання безробіття та болючі наслідки політики жорсткої економії під час кризи єврозони похитнули довіру південноєвропейців до Брюсселя (Verney, 2015). На тлі невдоволення громадян наслідками інтеграції відбулося стрімке посилення популістських партій лівого та правого спрямування, які зробили критику ЄС наріжним каменем своїх програм.

У Греції, яка найбільше постраждала від боргової кризи та фактично опинилася під зовнішнім управлінням «трійки» кредиторів, провідником євроскептицизму стала ліва популістська партія СИРИЗА. Прийшовши до влади у 2015 році, вона спочатку відкрито конфліктувала з Брюсселем, але згодом змушена була піти на поступки та продовжити політику бюджетної консолідації (Kaeding *et al.*, 2020). В Іспанії носіями антиєвроскептичних гасел є як ліва партія «Подemos», що апелює до невдоволення робітничого класу політикою жорсткої економії, так і ультраправий «Голос», який експлуатує питання імміграції та сепаратизму. В Італії джерелом євроскептицизму стали популістські партії різного спрямування – «П'ять зірок» та «Ліга», готові педалювати різні наративи невдоволення залежно від поточної кон'юнктури (Mete, 2022).

Португалія вирізняється на тлі південноєвропейських сусідів порівняно слабшими позиціями євроскептиків, що зумовлено швидшим відновленням економіки після кризи та ефективнішими діями ліводемократичного уряду (Fernandes & Carvalho, 2016). Відтак південноєвропейська модель євроскептицизму ґрунтується насамперед на соціально-економічному невдоволенні плодами інтеграції та жорсткими обмеженнями, які вона накладає на фіскальний суверенітет. При цьому саме членство в ЄС загалом не ставиться під сумнів, оскільки південноєвропейці добре усвідомлюють його переваги.

Нарешті, третю модель євроскептицизму демонструють найбільш розвинені країни Північно-Західної Європи, такі як Франція, Німеччина, Нідерланди та скандинавські держави. Попри міцні демократичні традиції та загалом високу якість врядування, вони також зіткнулися з посиленням популістських і антиєвропейських партій упродовж останнього десятиліття. Однак, на відміну від Центрально-Східної та Південної Європи, їхній євроскептицизм має не так економічне, як культурно-ідентичнісне (Hooghe & Marks, 2018). Виклики мультикультуралізму, пов'язані з напливом мігрантів і біженців, зміцненням ісламу та розмиванням традиційних цінностей, стали живильним середовищем для правопопулістських партій на кшталт французького «Національного об'єднання», німецької «Альтернативи для Німеччини» чи голландської «Партії свободи».

Ці партії виступають за обмеження імміграції, жорсткішу інтеграційну політику та повернення повноважень національним урядам у сфері внутрішньої безпеки, соціальної політики та регулювання ринків.

Однак, на відміну від центральносхідноєвропейських аналогів, вони не схильні до відвертого нативізму й авторитаризму, а радше експлуатують страхи виборців у межах усталених демократичних правил гри. Хоча антиєвропейські партії здобували окремі успіхи на виборах (приміром у Франції, Нідерландах, Австрії, Фінляндії), здебільшого вони не змогли увійти до складу урядових коаліцій через «санітарний кордон», виставлений мейнстримними силами. Водночас останні почасти переймали окремі ідеї та гасла євроскептиків – зокрема, у міграційній політиці та питаннях безпеки.

Поряд із відмінностями між країнами, помітні виразні внутрішньодержавні розколи в ставленні до ЄС, пов'язані з траєкторіями розвитку окремих регіонів і громад. Найважливіша лінія поділу пролягає між метрополіями, інтегрованими до глобальних потоків і мереж, та малими містами й сільськими районами, які опинилися на узбіччі постіндустріальних трансформацій (De Dominicis *et al.*, 2020). Якщо перші демонструють виразну проєвропейську орієнтацію, підкріплену високими показниками якості життя та космополітичною культурою, то другі стали резервуаром антиєвропейського обурення, спричинених соціально-економічним занепадом та ерозією ідентичності. Прикладами є розрив між Лондоном та депресивними промисловими регіонами Північної Англії, Парижем та французькою «периферією», Східною та Західною Німеччиною.

Пояснюючи ці відмінності, M. Bayerlein & M. Diermeier (2022) показують, що ефект фондів згуртування ЄС у подоланні євроскептицизму має виразний регіональний вимір. Регіони-реципієнти цих фондів

демонструють істотно нижчий рівень євроскептичних настроїв порівняно з тими, що мало користають зі структурної допомоги. Водночас гранти згуртування мають значно сильніший вплив у менш розвинених регіонах Південної Європи, ніж у заможніших регіонах Північно-Західної Європи. Відтак євроскептицизм тісно пов'язаний із реальними результатами інтеграції на місцях, матеріальними та символічними вигодами, які вона приносить локальним громадам. Важливо, що ці результати опосередковуються суб'єктивними оцінками людей, підживлюваними локальним дискурсивним контекстом і політичною культурою.

Підсумовуючи, регіональні кластери євроскептицизму демонструють розмаїття мотивацій, інтенсивності та форм вираження опозиції до ЄС у різних частинах континенту, що можна побачити з таблиці 2. Якщо в Центральній-Східній Європі скепсис щодо інтеграції здебільшого постає реакцією на травми посткомуністичних трансформацій і тиском наднаціональних норм на національний суверенітет, то в Південній Європі він має виразне соціально-економічне підґрунтя, прив'язане до наслідків боргової кризи. Натомість у розвинених країнах Північно-Західної Європи євроскептицизм резонує насамперед з тривогами постміграційного суспільства та розмиванням традиційних ідентичностей. Ці «ідеальні типи» не є взаємовиключними – у кожному кластері присутні характерне сплетіння культурних та соціально-економічних мотивів. Водночас на внутрідержавному рівні чітко простежується зв'язок між інтенсивністю євроскептицизму та нерівномірними траєкторіями локального розвитку в умовах глобалізації.

Таблиця 2. Порівняльна характеристика регіональних моделей євроскептицизму в ЄС

Регіон	Країни	Ключові чинники євроскептицизму	Головні носії євроскептицизму	Особливості внутрішніх розколів
Центрально-Східна Європа.	Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина.	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Травми посткомунізму та прискорених реформ; ◆ Страх втрати суверенітету; ◆ Розчарування результатами інтеграції; ◆ Нативістська реакція на імміграцію. 	Популістські партії правого спрямування (Фідес, ПіС, АНО).	Розрив між проєвропейськими столицями та євроскептичною периферією.
Південна Європа.	Греція, Іспанія, Італія, Португалія.	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Економічні наслідки кризи єврозони; ◆ Невдоволення політикою жорсткої економії; ◆ Обмеження фіскального суверенітету. 	Популістські партії лівого («Сіріза», «Подемос») та правого («Ліга») спрямування.	Менш виражені порівняно з іншими кластерами.
Північно-Західна Європа.	Франція, Німеччина, Нідерланди, Австрія, скандинавські країни.	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Тривоги постміграційного суспільства; ◆ Розмивання традиційних ідентичностей; ◆ Невдоволення втратою контролю над міграцією та внутрішньою безпекою. 	Праворадикальні популістські партії («Національне об'єднання», «Альтернатива для Німеччини», «Партія свободи»)	Розрив між космополітичними мегаполісами та депресивними старопромисловими регіонами.

Джерело: створено автором

Відтак інтерпретація євроскептицизму має враховувати комплексну взаємодію структурних і дискурсивних чинників у конкретних територіальних контекстах. Ані зведення цього феномену до реакції на економічні негаразди, ані його трактування у суто ідеаційних категоріях «популістського повстання» не здатні вловити всю глибину процесів, що відбуваються. Натомість плідною видається оптика, яка поєднує

аналіз об'єктивних показників якості життя та еволюції ідентичностей з вивченням того, як вони переломлюються крізь призму локальних дискурсів і наративних фреймів, продукованих політичними акторами. Саме такий підхід дозволить деконструювати регіональну мозаїку ставлення до євроінтеграції та запропонувати ефективні рецепти подолання багатолікового євроскептицизму.

Обговорення

Результати даного дослідження дозволяють зробити декілька важливих висновків щодо природи та динаміки євроскептицизму в сучасній Європі. Застосування регіонального підходу та порівняльної методології виявляє строкатість форм і неоднозначність детермінант опозиції до ЄС на різних територіях континенту. Залежно від історичної траєкторії, соціально-економічної структури та політичної культури, негативне ставлення до інтеграції може жити відмінними ідеологічними мотивами, спиратися на різні соціальні бази та набувати несхожих партійно-електоральних проявів.

Дослідження демонструє посилення внутрішньодержавних розколів щодо ЄС внаслідок асиметричних ефектів інтеграції. Цей висновок резонує з результатами лонгitudного аналізу Q. Maune & A. Katsanidou (2023), які простежили еволюцію громадської думки від згасання «дозвільного консенсусу» до кристалізації нової географії євроскептицизму після Великої рецесії. Щоправда, часові рамки їхнього дослідження дещо відрізняються від використаних у цій статті.

Результати роботи засвідчують, що хоча кризові явища об'єктивно посилюють критичні настрої щодо ЄС, їх реальний вплив опосередковується політико-дискурсивними процесами та регіональною специфікою. Цей висновок суголосний з тезою E. Tereroglou & A.M. Belchior (2020) про відмінну природу критичного ставлення до інтеграції в різних країнах Південної Європи – більш структурну в Греції й Італії та ситуативнішу в Іспанії й Португалії. Водночас дане дослідження пропонує ширшу порівняльну перспективу та розглядає також інші регіони.

У статті зафіксовано суттєві розбіжності між масовими орієнтаціями, партійним позиціонуванням та позиціями еліт щодо ЄС у багатьох європейських країнах. Схожі результати щодо специфіки італійського кейсу отримали N. Conti *et al.* (2020), які виявили амбівалентність публічної критики ЄС на тлі стійкішої підтримки інтеграції з боку істеблішменту. Утім, оскільки робота N. Conti та колег фокусується на єдиній країні, можливості для широким узагальнень у ній дещо обмежені порівняно з даним дослідженням.

Регіональна перспектива притаманна й розділу L. Vogel (2021) про євроскептицизм у Центрально-Східній Європі. Безперечною перевагою цієї роботи є порівняльний аналіз траєкторій опозиції до ЄС у Польщі, Угорщині, Чехії та Словаччині. Обидва дослідження фіксують помітні відмінності в інтенсивності та забарвленні опозиції до ЄС між державами регіону попри спільність посткомуністичного досвіду. Водночас дане дослідження пропонує додаткові критерії для типологізації – структурні та дискурсивні, – а також ширше географічне охоплення.

Дослідження вказує на укоріненість різних форм євроскептицизму в специфічному історичному досвіді та політичній культурі окремих суспільств. Цей висновок співзвучний з результатами поглибленого кейс-стаді Y. Naydanka (2020) про витоки строкатої палітри євроскептичних позицій у Чехії – від комуністичних до правопопулістських. Водночас порівняно вузькі часові та географічні рамки дослідження ускладнюють оцінку зовнішньої валідності висновків.

Отримані результати підтверджують евристичну цінність багаторівневого аналізу, який інтегрує вивчення масових настроїв, партійної конкуренції та позицій депутатів. Такий підхід розширює традиційні дослідницькі фокуси, зосереджені лише на окремих вимірах опозиції до ЄС. Зокрема, він дозволяє повніше розкрити комплексність феномену євроскептицизму порівняно з загальними типологіями, як-от класифікація відкидаючого, умовного та конкретного типів, запропонована S. Guerra (2020). Водночас теоретичні узагальнення S. Guerra можуть бути корисно застосовані для систематизації емпіричних спостережень.

Розроблена в даній статті типологія регіональних моделей євроскептицизму відрізняється від робіт, які фокусуються на окремих ідеологічних нішах чи країнах. Зокрема, дослідження S. Mardal (2020) зосереджене на порівнянні лише двох ультраправих партій – британської UKIP та іспанської Vox. Хоч авторка застосовує перспективний дизайн «найбільш несхожих систем» та багатоаспектну операціоналізацію партійних позицій, все ж обмеження вибірки однією партійною родиною звужує можливості генералізації результатів. Натомість дане дослідження пропонує таксономію, що охоплює різні ідеологічні спектри та національні контексти, пояснюючи варіативність проявів євроскептицизму комбінацією структурних, дискурсивних та мотиваційних чинників.

Дослідження M. Cilento & N. Conti (2021) присвячене аналізу установок парламентських еліт щодо ЄС у 12 країнах Західної та Центрально-Східної Європи. Застосовуючи дані опитувань депутатів, автори прагнуть верифікувати тезу про дивергенцію інтеграційних орієнтацій між «старими» та «новими» членами Союзу. Їхні результати вказують на помітні відмінності в рівнях афективної прихильності та оцінках функціонування ЄС між двома групами країн. Ці висновки суголосні зі спостереженнями даного дослідження щодо неоднорідності позицій національних еліт. Водночас запропонований тут багаторівневий дизайн, який інтегрує масові орієнтації, партійні позиції та погляди депутатів, дозволяє повніше розкрити комплексність феномену євроскептицизму.

У свою чергу, N. Styczyńska & J.D. Meijer (2023b) досліджують взаємозв'язок популізму та євроскептицизму на прикладі партії «Право і справедливість» у Польщі. Застосовуючи якісний контент-аналіз, автори показують, як популістська дихотомія «народ-еліти» слугує фреймом для делегітимації ЄС та обґрунтування суверенних претензій до Брюсселя. Безперечно, це дослідження пропонує цінні інсайти щодо дискурсивного арсеналу польських популістів, які можуть бути релевантними і для інших контекстів. Утім його концептуальні рамки та емпіричний фокус відрізняються від даного дослідження, яке розглядає символічне конструювання євроскептицизму як лише один з аспектів ширшої порівняльної картини.

Цінним доповненням до порівняльного вивчення євроскептицизму є колективна монографія M. Caiani *et al.* (2024). Ця робота вирізняється з-поміж інших тим, що застосовує оптику соціальних рухів до аналізу антиєвропейських наративів та фреймів на низовому рівні – в середовищі партій та громадянського суспільства.

Такий фокус дозволяє вловити відтінки ідеологічного забарвлення та соціального базису євроскептичних дискурсів, які часто залишаються поза увагою досліджень, зосереджених на агрегованих даних опитувань чи позиціях мейнстрімних партій.

Монографія М. Caiani *et al.* (2024) та колеги співзвучна з висновками даного дослідження щодо строкатості політико-дискурсивної репрезентації євроскептицизму в різних країнах. Залучення широкого спектру кейсів – від посттрансформаційної Словенії до балканських країн-кандидаток – демонструє вкоріненість амбівалентних чи опозиційних щодо ЄС наративів не лише на Півдні та Сході Європи, але й у державах, які формально не належать до цих регіональних кластерів. Виявлені подібності євроскептичних фреймів по обидва боки кордону ЄС підважують усталений поділ континенту на «ядро» та «периферію», принаймні в символічному вимірі.

Порівняння результатів даного дослідження з доробком інших науковців дозволяє сформулювати низку важливих узагальнень щодо сутності та еволюції євроскептицизму в сучасній Європі. Передусім, більшість розглянутих розвідок підтверджують різноманітність форм і неоднозначність чинників опозиції до ЄС на різних теренах континенту. Історичний шлях, соціально-економічна структура та політична культура творять специфічні контексти, в яких негативне ставлення до інтеграції живиться відмінними ідеологічними мотивами, спирається на різні соціальні верстви та втілюється в несхожих партійно-електоральних конфігураціях. Застосування регіональної оптики в дослідженнях євроскептицизму сприяє виразненню цієї багатоманітності й водночас ідентифікації спільних закономірностей.

Істотна частина праць наголошує на вирішальній ролі кризових явищ та їх дискурсивної репрезентації в активізації критичних настроїв щодо ЄС. Боргова криза єврозони, гостра міграційна ситуація та інші виклики об'єктивно посилюють невдоволення інтеграційним курсом, особливо з боку соціальних груп, які відчують себе маргіналізованими. Водночас реальний ефект цих явищ опосередковується політичними процесами – зусиллями партій та рухів, що мобілізують громадян під антиєвропейськими гаслами.

Порівняльний аналіз увиразнює закономірні розбіжності між агрегованими масовими орієнтаціями, ідеологічно забарвленим партійним дискурсом та прагматичними позиціями національних еліт щодо ЄС. Ставлення громадян формується під впливом соціально-економічних умов, ціннісних преференцій та ситуаційних оцінок поточних політик. Партії схильні артикулювати контрверсійну позицію відповідно до своєї програмної ніші та електоральних розрахунків. Натомість представники істеблішменту керуються прагматичними мотивами та інституційними обмеженнями, що звужує простір для маневра в європейській політиці. Відтак результати пропонованого дослідження не лише суголосні з висновками інших дослідників, але й пропонують нові узагальнення щодо природи євроскептицизму. Застосування багаторівневого дизайну та розширеної географічної оптики дозволяє повніше розкрити комплексність детермінації, поліваріантність проявів та специфіку репрезентації цього феномену в публічній сфері.

Висновки

У результаті проведеного дослідження було здійснено комплексний аналіз регіональних особливостей сучасного євроскептицизму в порівняльній перспективі. На основі розгляду теоретичних підходів та емпіричних даних вдалося виявити ключові детермінанти, прояви та наслідки варіативності ставлення до євроінтеграції в різних частинах ЄС. Аналіз теоретичних підходів засвідчив відхід від спрощених дихотомій у поясненні євроскептицизму на кшталт «утилітарне проти ідентичнісного» чи «еліти проти народу». Натомість перспективними є багатовимірні моделі, які розглядають це явище як комплекс афективних, поведінкових і когнітивних елементів, вкоріненних у специфічних територіальних контекстах. Саме такі контексти формують різноманітні регіональні «синдроми» євроскептицизму зі специфічними профілями та інтенсивністю.

Дослідження емпіричних проявів євроскептицизму виявило суттєві відмінності між регіонами ЄС. У Центрально-Східній Європі опозиція до інтеграції живиться суперечливою спадщиною посткомунізму, страхом втрати суверенітету та нативістською реакцією на міграційні виклики. Південноєвропейський євроскептицизм укорінений передусім у невдоволенні економічними наслідками боргової кризи та обмеженнями фіскального суверенітету. Натомість у розвинених країнах Північно-Західної Європи антиєвропейські настрої резонують із тривогами постміграційного суспільства та розмиванням традиційних ідентичностей. Попри виразну регіональну специфіку, спільною рисою є зв'язок між євроскептицизмом і нерівномірними траєкторіями локального розвитку в умовах глобалізації та економічної інтеграції. Регіональна варіативність євроскептицизму зумовлена комплексом структурних і дискурсивних чинників. З одного боку, інтенсивність євроскептицизму тісно корелює з об'єктивними показниками якості життя та ефективності інституцій на місцях. З іншого боку, ці показники опосередковуються суб'єктивними оцінками та наративними фреймами, характерними для локальних політичних культур і дискурсів. Відтак пояснення феномену євроскептицизму вимагає аналізу того, як структурні виклики переломлюються крізь призму специфічних ідентичностей і способів осмислення дійсності.

Дане дослідження має певні обмеження, які необхідно взяти до уваги при інтерпретації отриманих результатів та визначенні напрямків подальших наукових розвідок. Одним із таких обмежень є недостатня увага до країн, які не вписуються у стандартні регіональні кластери, використані в аналізі. Зокрема, дослідження не враховує специфіку таких держав, як Ірландія, Кіпр чи країни Балтії, євроскептичні настрої в яких можуть мати відмінну природу та динаміку порівняно з іншими членами ЄС. Інкorporація цих випадків у майбутніх дослідженнях могла б збагатити та урізноманітнити теоретичні моделі студій євроскептицизму.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

UDC 329

DOI: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.52

Oksana Dmytrenko**PhD in Political Sciences, Associate Professor**Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University**02000, 9 Pirogova Str., Kyiv, Ukraine**<https://orcid.org/0009-0000-7621-2710>*

Specific regional features of modern euroscepticism: A comparative analysis

Abstract. This study investigated the topical issue of regional variation of Euroscepticism in the modern EU. The growing opposition to European integration in different parts of the continent threatens the unity and legitimacy of the European project, which necessitates a thorough study of the specifics of this phenomenon in a comparative perspective. The purpose of this study was to carry out a comprehensive analysis of the specific regional features of modern Euroscepticism based on theoretical understanding and empirical verification of its determinants and manifestations in different contexts. The study employed methods of comparison, structural, and functional analysis, cluster analysis, discourse analysis, and case studies to identify common patterns and differences in the nature and dynamics of Euroscepticism in different countries and regions. The findings of the study suggest that Euroscepticism is a multidimensional and context-specific phenomenon, the intensity and nature of which is determined by a complex of historical, socio-economic, political, and cultural factors. The comparative analysis has found three main regional models of Euroscepticism – Central European, Southern European, and Northwestern – each with a distinctive profile and determinants. Despite the differences, a common pattern is the link between the dynamics of Euroscepticism and the asymmetric effects of integration at the local level – the growth of Euroscepticism is most pronounced in peripheral regions and communities that have been marginalised by economic development and feel threatened by their own identity. At the same time, the penetration of moderate Euroscepticism into the political mainstream poses risks of normalising populist criticism of the EU

Keywords: geography of discontent; local specificity; historical heritage; socio-economic determinants; political culture

Introduction

Euroscepticism as a socio-political phenomenon is becoming increasingly widespread in the European Union. Criticism of European integration processes and EU policies manifests itself in different forms and with varying intensity in individual European regions. The study of specific regional features of modern Euroscepticism is an important task of political science, as it offers a better insight into the causes, manifestations, and consequences of this phenomenon for the future of the European project. The problematic of the study lies in the lack of a comprehensive comparative analysis of the regional dimensions of contemporary Euroscepticism. There are still uncertainties regarding the existence of substantial differences in the levels, forms, and causes of Euroscepticism between different European regions, their determination, and the influence of the regional context on the manifestations of critical attitudes towards the EU.

The specific regional features of contemporary Euroscepticism are an important aspect of its study, as they reflect the variability of manifestations, causes, and consequences

of this phenomenon in different parts of Europe. A comparative analysis of Euroscepticism at the regional level reveals common patterns and differences in attitudes towards European integration, which are determined by historical experience, political culture, socio-economic conditions, and other contextual factors. The essence of the comparative study of specific regional features lies in a systematic comparison of the characteristics of Euroscepticism in such parts of Europe as Western, Northern, Southern, Central, and Eastern.

The problem of regional variation in Euroscepticism has attracted the attention of many researchers, such as K.V. Karaman (2023), P. Rowinski (2021), but there is still a lack of a comprehensive comparative analysis. These and other researchers, including B. Pisciotta (2020) and K.A. Tryma *et al.* (2023), have investigated certain aspects of this problem, focusing on the regional specificity of Euroscepticism in party discourse, media, historical memory, and public opinion. Their study demonstrates the substantial differences in the manifestations and causes of

Received: 02.02.2024, Revised: 03.04.2024, Accepted: 26.04.2024

Suggested Citation:

Dmytrenko, O. (2024). Specific regional features of modern euroscepticism: A comparative analysis. *Foreign Affairs*, 34(2), 52-61. doi: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.52.

*Corresponding author

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Euroscepticism between different parts of Europe, due to historical, cultural, and socio-economic factors. However, these studies are often limited to certain regions, countries, or dimensions of Euroscepticism and do not provide a coherent comparative picture. In this context, K.A. Tryma *et al.* (2023) note that comparative regional analysis is not only theoretically but also practically important. Understanding the specifics of Euroscepticism in each part of Europe, as B. Öman (2020) points out, allows for the development of more targeted and effective EU communication and policy strategies aimed at strengthening its legitimacy and overcoming social divisions. This is especially significant in the context of numerous crises that are testing the strength of the European project. Thus, the comparative aspect of the specific regional features of contemporary Euroscepticism requires a systematic investigation considering its theoretical and practical significance.

D. Pasquinucci (2022), A. Filip (2021), N. Styczyńska & J. Meijer (2023a) contributed to the conceptualisation of populist and party Euroscepticism by proposing a theoretical framework for analysing these phenomena. At the same time, from a comparative regional perspective, the empirical application of these approaches stays limited. S. Baute (2023) and A. K. Reinl & D. Braun (2023) focused on the social foundations of Euroscepticism, such as perceptions of injustice and unity, but did not fully reveal the regional variation of these factors.

In summary, recent studies have substantially expanded knowledge about the phenomenon of Euroscepticism, its forms of manifestation, factors, and consequences. Therewith, a range of issues still require more in-depth investigation, including a comparative regional analysis of the specific features of Euroscepticism, considering different contexts; the dynamics of Euroscepticism over time, especially under the influence of crises; a conceptual framework that would link the different dimensions of the phenomenon; the legitimacy of European integration in the eyes of citizens; and ways to overcome the divisions over the future of the EU.

The purpose of this study was to conduct a comparative analysis of the specific regional features of contemporary Euroscepticism in the EU countries. To fulfil this purpose, the following tasks were planned: to analyse theoretical approaches to the study of Euroscepticism and its regional dimensions, to investigate the levels and forms of Euroscepticism in different EU regions based on empirical data, to identify the principal factors that determine regional differences in attitudes towards European integration.

The hypothesis of the study is that the regional context (historical, cultural, socio-economic) substantially affects the specific features of Euroscepticism in different parts of Europe. The comparative analysis is expected to identify clusters of regions with comparable characteristics of Euroscepticism and explain the reasons for these similarities and differences.

Materials and methods

The comparative method was used as the basis for the investigation of specific regional features of Euroscepticism. It was used to compare the levels, forms of manifestation, and determinants of scepticism towards the EU in different parts of Europe – both between individual countries and

between macro-regions (Central and Eastern, Southern, North-Western Europe). This helped to identify common patterns and differences in the nature of Euroscepticism depending on historical, socio-economic, political, and cultural contexts. Specifically, the study involved a comparative analysis of the specifics of opposition to the EU in post-communist states, Southern European countries affected by the debt crisis, and developed democracies of Northwest Europe.

The structural-functional analysis was employed to investigate Euroscepticism as a complex multilevel phenomenon. Using this method, the study identified the key dimensions and forms of manifestation of scepticism towards integration (affective, behavioural, cognitive), analysed their functions and interrelationships. Attention was paid to both the mass orientations of citizens and the positioning of political parties and elites in relation to the European project. The structural approach helped to reveal the organisational features of anti-European movements, ways of their mobilisation and communication with voters. The method of cluster analysis was used to identify and compare typical patterns of Euroscepticism characteristic of certain groups of countries with comparable parameters. The study identified three main regional syndromes of Euroscepticism: Central European, Southern European, and Northwestern. For each of these clusters, a specific combination of cultural, identity, and socio-economic factors of opposition to the EU was identified. The use of these approaches and methods was based on a systematic review of the extensive literature on the topic, as the phenomenon of Euroscepticism as of 2024 has attracted the attention of dozens of researchers in Europe and around the world. Thus, the present study systematised these scientific developments.

Discourse analysis has become a valuable tool for investigating political rhetoric and framing of European issues by parties, media, and social movements. It was used to study the manifestos and programme documents and public statements of the main Eurosceptic forces: The updated manifesto of the Party of the European Left for the 2024 European Parliamentary elections (Principles and proposals..., 2024), the 2014 manifesto of the Spanish Podemos party (Podemos Manifesto, 2014), and the speech of the leader of the Greek party SYRIZA, Alexis Tsipras, in the European Parliament in 2018 (Alexis Tsipras at the..., 2018). Particular attention was paid to populist narratives that exploit the opposition between “ordinary people” and “corrupt elites”, appealing to threats to the sovereignty, identity, and well-being of citizens from the “Brussels bureaucracy”. The discursive approach helped to cover the symbolic dimensions of Euroscepticism and its resonance with various ideological trends (nationalism, conservatism, anti-globalisation, etc.).

The method of studying individual cases (case studies) was used for an in-depth analysis of the specifics of Euroscepticism in certain countries and regions that are of particular interest due to the expressiveness or originality of the phenomenon under study. Specifically, the study considered the cases of Greece (the impact of the debt crisis), Hungary (authoritarian populism), Italy (motley anti-systemic coalition), France (identity splits), the UK (Brexit), etc.

Results

Theoretical approaches to the study of Euroscepticism and its regional dimensions. The phenomenon of Euroscepticism, which has become particularly intense in the context of the spread of populist movements and parties, is attracting increasing attention from researchers in the fields of political science, sociology, and European studies. The scientific literature has developed a range of theoretical approaches to conceptualising and explaining this phenomenon, which emphasise different aspects of the attitudes of citizens and political actors towards European integration. At the same time, along with general trends, empirical research reveals substantial variability in the manifestations of Euroscepticism at the regional and local levels, which requires considering the specifics of the socio-economic, political, and cultural context of individual territories.

Traditionally, studies of Euroscepticism have distinguished two main areas: utilitarian and identity-based. The utilitarian approach looks at attitudes towards the EU through the lens of citizens' rational assessment of the benefits and costs of their countries' membership. According to this logic, Euroscepticism is the result of dissatisfaction with the uneven distribution of integration benefits between countries and social groups, as well as the perception of EU policies as contrary to national interests (Call & Jolly, 2020). A striking example of the actualisation of utilitarian Euroscepticism was the eurozone debt crisis, during which the harsh anti-crisis measures imposed by Brussels on peripheral countries caused a wave of discontent and disillusionment with European integration (Bijmans, 2021).

The identity-based approach, on the other hand, explains Euroscepticism through the lens of perceiving integration as a threat to national identity, sovereignty, and cultural identity. According to this concept, opposition to the EU is based primarily on values and emotional attachment to the national community, with economic considerations playing a secondary role (Call & Jolly, 2020). Such sentiments are particularly characteristic of right-wing populist parties, which exploit citizens' fears of immigration, Islamisation, the erosion of traditional values, and the loss of control over political processes as a result of the transfer of power to the supranational level.

However, the opposition between utilitarian and identity motives of Euroscepticism does not always correspond to empirical realities. A. Bíró-Nagy & Á. J. Szász (2024) show that these two dimensions are closely intertwined and mutually reinforce each other. Dissatisfaction with the uneven economic effects of integration is often combined with a sense of cultural marginalisation and loss of control over one's own destiny, especially among residents of depressed regions. Conversely, abstract fears about the erosion of national identity can resonate with the very concrete experience of a deteriorating socio-economic situation. To overcome the limitations of the dichotomy of "utilitarian versus identity", the researchers propose to consider Euroscepticism as a multidimensional phenomenon with affective, behavioural, and cognitive components. The affective dimension includes emotional attitudes towards the EU – feelings of attachment or alienation, pride or shame for being a member. The behavioural dimension is manifested in electoral support for Eurosceptic parties

and participation in anti-European movements and campaigns. Finally, the cognitive dimension covers citizens' knowledge and perceptions of the EU, as well as their assessment of its effectiveness and democracy.

A comprehensive approach allows for a better understanding of the differences in the nature and intensity of Euroscepticism between EU countries and regions. M. Kaeding *et al.* (2020) find substantial variation in the configuration of the affective, behavioural, and cognitive dimensions of integration scepticism. For instance, in the UK, a combination of negative emotions towards the EU with a prominent level of electoral mobilisation of Eurosceptics and critical media coverage prevails, while in Germany, the cognitive and behavioural components of scepticism are much weaker.

To explain these differences, M. Kaeding *et al.* (2020) address the specifics of the historical experience, political culture, and socio-economic structure of individual countries and regions. Specifically, in the post-communist states of Central and Eastern Europe, distrust of the EU is fuelled by the contradictory legacy of accelerated market and democratic transition, fears of losing recently gained sovereignty, and disappointment with the results of integration. In contrast, in Southern Europe, Euroscepticism was driven by negative assessments of externally imposed austerity measures and a sense of restrictions on democracy.

Alongside differences at the country level, M. Kaeding *et al.* (2020) document internal regional and local splits in attitudes towards the EU. They were especially evident during the Brexit campaign in the UK, where supporters and opponents of the exit were concentrated in different parts of the country. Euroscepticism was closely correlated with the socio-economic decline of depressed regions and industrial cities, while globalised megacities demonstrated distinctly pro-European sentiments. Comparable trends can be observed in other countries where integration into the common market had asymmetric territorial effects.

To conceptualise these processes, A. Rodríguez-Pose (2018) uses the term "places that do not matter" – peripheral regions and cities that have fallen on the margins of economic development and lost conventional sources of well-being and identity. Structural transformations associated with deindustrialisation, rising inequality, and demographic shifts are creating a sense of nostalgia for the lost past, distrust of central and supranational authorities, and a tendency to support populist parties that exploit these sentiments.

To explain the geographical patterns of Euroscepticism, L. Dijkstra *et al.* (2020) propose using multilevel models that combine the analysis of individual characteristics of citizens with contextual factors at the local and regional levels. This approach helps to identify the influence of the socio-economic structure, political culture, and other specific features of the territories on the political orientations of their residents, as well as to trace the interaction of individual and contextual variables. At the same time, new methodological approaches, such as discourse analysis and anthropological studies, allow delving into the cultural specifics of individual locations, understanding how their historical memory, symbolic landscape, and everyday experience resonate with populist Eurosceptic narratives (Table 1).

Table 1. The principal theoretical approaches to explaining Euroscepticism

Approach	Key thesis	Focus of the analysis	Examples of research
Utilitarian	Euroscepticism as a result of dissatisfaction with the uneven distribution of benefits and costs of integration.	Citizens' perceptions of the economic impact of EU membership on their countries and social groups.	The Eurozone debt crisis (Bijmans, 2021). The impact of EU cohesion funds on public opinion (Dijkstra <i>et al.</i> , 2020).
Identity-based	Euroscepticism as a reaction to the threat of integration to national identity, sovereignty, and culture.	Value orientations and emotional attachment to the national community; fear of immigration and Islamisation.	The rise of right-wing populist parties (Kaeding <i>et al.</i> , 2020). Cultural factors of Brexit (Zappettini & Maccaferri, 2021).
Multidimensional	Euroscepticism as a complex phenomenon with affective, behavioural, and cognitive manifestations.	Interaction of emotions, electoral behaviour, and rational assessments of the integration project.	Comparative analysis of the configuration of Euroscepticism dimensions in different countries (Bíró-Nagy & Szászi, 2024).
Contextual	Euroscepticism as a territorially rooted phenomenon that reflects local specifics of development.	The influence of the historical trajectory, socio-economic structure, and political culture of individual regions and communities.	The controversial legacy of post-communism in Central and Eastern Europe (Kaeding <i>et al.</i> , 2020). The decline of "places that do not matter" (Rodríguez-Pose, 2018).

Source: systematised by the author of this study.

The plurality of theoretical approaches to the study of Euroscepticism opens new avenues for analysing this complex phenomenon. Moving away from simplistic dichotomies such as "utilitarian versus identity-based" or "elites versus people" helps to observe the multidimensionality of motives and manifestations of scepticism about integration, and their roots in specific territorial contexts. Multilevel models and qualitative methods shed light on the mechanisms of interaction between structural and agentic factors in the (re)production of Eurosceptic sentiments and electoral mobilisation around these issues.

The political dimension of Euroscepticism: the role of parties and movements. Euroscepticism as a socio-political phenomenon is expressed not only at the level of mass sentiment and orientations of citizens, but also in the activities of organised political actors – parties, movements, and public associations. It is these collective actors who play a key role in articulating and mobilising anti-European sentiment, turning latent discontent into overt electoral support and political pressure on national governments and EU institutions.

Several approaches to the conceptualisation and typology of Eurosceptic parties and movements have emerged in the academic literature. A. Szczerbiak & P. Taggart (2024) point to the dichotomy of "hard" and "soft" Euroscepticism. According to it, "soft" Eurosceptics do not deny the idea of European integration as such but criticise certain EU policies or areas of its development, while "hard" Eurosceptics oppose their countries' membership in the EU and call for withdrawal from it.

Examples of the former are moderate conservative and left-wing parties such as the British Tories or the French Socialists, while the latter are radical right-wing and left-wing political forces such as the National Front in France, Alternative for Germany, Podemos in Spain, or the Left Bloc in Portugal (Topaloff, 2017). Despite its convenience, this dichotomy is not always able to consider the nuances of the positions of individual parties, which may combine elements of soft and hard Euroscepticism or change their views over time.

Another approach to the typology of Eurosceptic parties is based on their positioning in the system of ideological

coordinates "left-right" and "YES/NO to European integration". According to D. McDonnell & A. Werner (2019) and S. Wagner (2022), different segments of the party-political spectrum combine Euroscepticism with their programme attitudes in different ways. For radical right-wing parties, opposition to the EU is a continuation of nationalist and anti-immigration rhetoric, defence of traditional values and sovereignty against the "Brussels bureaucracy". Left-wing and left-populist parties criticise the neoliberal nature of European integration, the impact of austerity policies on the welfare of citizens, the democratic deficit, and the excessive influence of corporations on EU decision-making (Carrieri & Vittori, 2021).

It would be appropriate to quote the updated manifesto of the European Left Party for the 2024 European Parliamentary elections, which outlines the current position of this political force. Specifically, the document states: "We call on all democratic citizens of Europe, who constitute the social majority, to participate and vote in the European elections for a democratic, peaceful, social, and environmentally friendly Europe". And further: "We stand for a fundamental reformatting of the EU on an egalitarian and democratic basis" (Principles and proposals..., 2024). A quote from the 2014 manifesto of the Spanish Podemos party is more appropriate to illustrate the left-wing populist critique of the current model of European integration: "The European Parliament elections will take place at a time of deep crisis of the legitimacy of the European Union... We are facing a financial coup against the peoples of the southern Eurozone". At the same time, the document emphasises: "We want a different Europe, a just Europe of rights and democracy, not of plunder and disregard for peoples" (Podemos Manifesto, 2014). In his 2018 speech, Alexis Tsipras said: "The European Union must change direction and we must be bold" (Alexis Tsipras at the European Parliament, 2018). This statement clearly reflects the position of the Greek left-wing populists, who call for in-depth reform of the EU in a progressive way, rather than withdrawal from it. According to Alexis Tsipras, the Union must take a decisive turn towards greater social justice, democratisation, and solidarity. Only such bold steps will help overcome the deep crisis of public confidence in

the European integration project. However, not all leftists share Eurosceptic views, and there are supporters of an alternative, social dimension of integration. Finally, Eurosceptic slogans are also sometimes found among centrist parties, but they are mostly situational and opportunistic.

Empirical studies of party Euroscepticism show that its electoral appeal varies substantially between countries and over time. In some cases, Eurosceptic parties stay marginal players on the periphery of the political process, while in others they become influential opposition forces or even win government positions. Thus, in Italy and Greece, populist parties of the left and right gained considerable representation in parliament and took part in the formation of coalition governments on the back of dissatisfaction with austerity policies during the debt crisis (Franzosi *et al.*, 2015). In contrast, in Germany and Spain, anti-EU parties stayed relatively weak, despite some electoral successes.

In explaining these differences, researchers draw attention to the specific features of political culture, party systems, and electoral rules in each country. Specifically, the level of trust in national political institutions, the presence of strong ethno-regional and populist parties, as well as electoral barriers and the formula for distributing mandates can either contribute to or hinder the electoral success of Eurosceptics (Kneuer, 2019). At the same time, the internal characteristics of the parties themselves – the charisma of their leaders, cohesion, resource base, etc. – play a major role in their ability to mobilise supporters.

However, the party-political dimension of Euroscepticism is not limited to electoral competition and representative authorities. It is also manifested in various extra-parliamentary forms of political participation – movements, initiatives, public campaigns, etc. It is in these formats of grassroots mobilisation that the most radical anti-European slogans and practices often crystallise, and new organisational models and technologies of communication with citizens are tested. A classic example is the British “Vote Leave” campaign, which played a decisive role in the victory of Brexit supporters in the 2016 referendum (Usherwood, 2018). Although most of the campaigners belonged to the camp of “hard” Eurosceptics, they managed to mobilise a broader population through successful communication strategies and synergies with the systemic pro-EU parties.

The specific feature of the party and political landscape of Euroscepticism in each country reflects the specifics of social divisions and conflicts, historical memory, and political culture. Thus, in France and the Netherlands, right-wing radical parties, which are the main carriers of anti-European slogans, exploit the theme of immigration and Islamisation, appealing to citizens’ fear of the erosion of national identity (Vieten & Poynting, 2022). In Greece and Spain, on the other hand, Euroscepticism has long been driven by left-wing populist parties that emerged in the wake of protests against the social consequences of austerity policies (Stavrakakis *et al.*, 2018). The post-socialist countries of Central and Eastern Europe show a varied picture, ranging from the moderate Euroscepticism of left and right-wing national conservatives to the out-right anti-EU rhetoric of radical populist forces (Kopecký & Mudde, 2002).

Despite the distinct national specificity, there are several common features of the organisational design and political strategies of Eurosceptic parties in different countries. Firstly, most of them tend to use a populist style of politics, opposing the will of the people to elites and experts, appealing to simple solutions to complex problems. Secondly, many of them rely on charismatic leaders whose personal appeal and communication skills compensate for the lack of an extensive organisational structure and routine party work. Thirdly, there is a typical reliance on new media and social networks, which allow direct communication with voters, bypassing conventional media. Finally, in the context of the crisis of mainstream parties, Eurosceptics often resort to the strategy of “protest voting”, intercepting the electorate of the dissatisfied and disillusioned.

However, it would be an exaggeration to claim that Eurosceptic parties and movements completely determine the dynamics of the integration discourse. After all, the systemic parties, which mostly adhere to the pro-European consensus, are also forced to respond to the spread of “anti-EU sentiment”, partly adopting certain slogans and proposals of their opponents (Meijers & Williams, 2020). Thus, there is a gradual “normalisation” of moderate Euroscepticism and its penetration into the mainstream. However, this strategy is dangerous, as it legitimises populist criticism of the EU and blurs the boundaries of what is acceptable in political discourse.

The study of the party-political dimension of Euroscepticism shows its diversity, dynamism, and rootedness in national contexts. The typology of Eurosceptic parties and movements is based on both ideological (right-left) and functional (hard-right-moderate) criteria. Despite the differences, the common features of organisational design and electoral strategies of Eurosceptics are populism, personalisation, reliance on new media, and protest voting. At the same time, systemic pro-European parties, responding to the Eurosceptic challenge, risk normalising it and legitimising it in the eyes of voters. Therefore, the prospects for the integration project will largely depend on the ability of political elites to find convincing answers to citizens’ demands and concerns about the content and vector of the EU’s development.

Regional clusters of Euroscepticism: a comparative analysis of determinants and manifestations. Deeper European integration and the EU’s eastward enlargement have been accompanied by a rise in Euroscepticism in various parts of the continent. However, the intensity, nature, and drivers of these sentiments vary considerably across countries and regions, reflecting the diversity of local contexts and historical trajectories. Using the method of cluster analysis, researchers have identified several typical models or “syndromes” of Euroscepticism, each with a specific profile and determinants (Verney, 2015; Szewczyk, 2021).

The most pronounced type of Euroscepticism is inherent in the post-communist countries of Central and Eastern Europe, specifically the Visegrad Four (Poland, Hungary, Czech Republic, Slovakia). Despite the generally pro-European public sentiment and positive experience of integration, populist and anti-liberal trends have considerably increased in the region over the past decade, with parties such as Hungary’s Fidesz, Poland’s Law and Justice,

or the Czech ANO (Szewczyk, 2021). While these political forces do not question their countries' membership in the EU, they harshly criticise certain aspects of its functioning from nationalist and sovereigntist standpoints.

Central European Euroscepticism is based on a complex of historical, ideological, and socio-economic factors. The traumatic experience of the communist past and the accelerated market reforms of the 1990s has created a distrust of supranational institutions and a fear of losing their newly acquired sovereignty among many citizens. More than four decades of living behind the Iron Curtain have fuelled resentment and feelings of inferiority towards the West, which are now being projected onto the EU. European integration has also failed to meet the high expectations of many citizens for a rapid improvement in living standards, and social unrest has melted into a nativist reaction to immigration and culturalism (Kaeding *et al.*, 2020). Finally, the successes of modernisation in the capitals and metropolises have exacerbated the gap with the peripheral regions, which have become a source of anti-European resentment.

In contrast to Central and Eastern Europe, Southern European countries that suffered from the debt crisis of the 2010s show a different pattern of Euroscepticism. Greece, Spain, Portugal, and Italy have a long history of EU integration and deeply rooted pro-European orientations of their elites and citizens. However, the economic turmoil, the sharp rise in unemployment, and the painful effects of austerity policies during the eurozone crisis have shaken southern Europeans' trust in Brussels (Verney, 2015). Against the backdrop of public dissatisfaction with the consequences of integration, populist parties of the left and right have rapidly grown in strength, making criticism of the EU a cornerstone of their programmes.

In Greece, which suffered the most from the debt crisis and was effectively placed under the external control of "the three creditors", the left-wing populist party SYRIZA became the leader of Euroscepticism. After coming to power in 2015, it initially openly clashed with Brussels, but was later forced to make concessions and continue its fiscal consolidation policy (Kaeding *et al.*, 2020). In Spain, anti-Yesi slogans are being voiced by both the left-wing Podemos party, which appeals to working-class discontent with austerity, and the far-right VOICE, which exploits issues of immigration and separatism. In Italy, the source of Euroscepticism is populist parties of various persuasions, such as the Five Star Movement and the Lega, which are ready to push different narratives of discontent depending on the current situation (Metz, 2022).

Portugal stands out among its southern European neighbours as having relatively weaker Euroscepticism, due to its faster economic recovery after the crisis and the more effective actions of the left-wing democratic government (Fernandes & Carvalhais, 2016). Thus, the Southern European model of Euroscepticism is based primarily on socio-economic dissatisfaction with the fruits of integration and the severe restrictions it imposes on fiscal sovereignty. Therewith, EU membership itself is not generally questioned, as southern Europeans are well aware of its benefits.

Finally, the third model of Euroscepticism is demonstrated by the most developed countries of Northwest Europe, such as France, Germany, the Netherlands, and

the Scandinavian states. Despite their strong democratic traditions and generally high quality of governance, they have also faced the rise of populist and anti-European parties over the past decade. However, unlike in Central and Eastern Europe and Southern Europe, their Euroscepticism is not so much economic as cultural and identity-based (Hooghe & Marks, 2018). The challenges to multiculturalism posed by the influx of migrants and refugees, the rise of Islam, and the erosion of traditional values have become a breeding ground for right-wing populist parties such as the French National Rally, the German Alternative for Germany, or the Dutch Freedom Party.

These parties advocate immigration restrictions, stricter integration policies, and the return of powers to national governments in the areas of internal security, social policy, and market regulation. However, unlike their Central and Eastern European counterparts, they are not prone to outright nativism and authoritarianism, but rather exploit voters' fears within the framework of established democratic rules of the game. Although anti-European parties have had some electoral successes (e.g., in France, the Netherlands, Austria, and Finland), they have mostly failed to enter government coalitions because of the "sanitary cordon" imposed by mainstream forces. At the same time, the latter have partially adopted some of the ideas and slogans of Eurosceptics, particularly in migration and security policy.

Alongside differences between countries, there are distinct internal splits in attitudes towards the EU, linked to the development trajectories of individual regions and communities. The key dividing line is between metropolises integrated into global flows and networks and small towns and rural areas that have been left on the margins of post-industrial transformation (De Dominicis *et al.*, 2020). While the former demonstrate a clear pro-European orientation, backed by high quality of life and cosmopolitan culture, the latter have become a reservoir of anti-European resentment caused by socio-economic decline and identity erosion. Examples include the gap between London and the depressed industrial regions of Northern England, Paris and the French "periphery", and East and West Germany.

Explaining these differences, M. Bayerlein and M. Diermeier (2022) show that the effect of EU cohesion funds in overcoming Euroscepticism has a distinct regional dimension. The recipient regions of these funds show a substantially lower level of Euroscepticism compared to those that have little use for structural assistance. At the same time, cohesion grants have a much stronger impact in less developed regions of Southern Europe than in wealthier regions of Northwest Europe. Thus, Euroscepticism is closely linked to the real results of integration on the ground, the material and symbolic benefits it brings to local communities. Importantly, these results are mediated by people's subjective assessments, fuelled by the local discursive context and political culture.

To summarise, the regional clusters (Table 2) of Euroscepticism demonstrate the diversity of motivations, intensity, and forms of expression of opposition to the EU in different parts of the continent. Whereas in Central and Eastern Europe, scepticism about integration is largely a reaction to the traumas of post-communist transformation and the pressure of supranational norms on national sovereignty, in Southern Europe it has a distinct

socio-economic basis, tied to the effects of the debt crisis. In contrast, in the developed countries of Northwest Europe, Euroscepticism resonates primarily with the anxieties of post-migration society and the erosion of traditional identities. These “ideal types” are not mutually

exclusive – each cluster has a distinctive mix of cultural and socio-economic motives. At the same time, at the intrastate level, there is a clear link between the intensity of Euroscepticism and uneven trajectories of local development in the context of globalisation.

Table 2. Comparative characteristics of regional models of Euroscepticism in the EU

Region	Countries	Key factors of Euroscepticism	Main carriers of Euroscepticism	Features of internal splits
Central and Eastern Europe.	Poland, Hungary, Czech Republic, Slovakia.	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Traumas of post-communism and accelerated reforms; ◆ Fear of losing sovereignty; ◆ Disappointment with the results of integration; ◆ Nativist reaction to immigration. 	Populist right-wing parties (Fidesz, PIS, ANO).	The gap between pro-European capitals and the Eurosceptic periphery.
Southern Europe.	Greece, Spain, Italy, Portugal.	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Economic consequences of the Eurozone crisis; ◆ Dissatisfaction with the austerity policy; ◆ Restrictions on fiscal sovereignty. 	Populist parties of the left (Syryza, Podemos) and right (League).	Less pronounced compared to other clusters.
Northwest Europe.	France, Germany, the Netherlands, Austria, and the Scandinavian countries.	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Anxieties of post-migration society; ◆ Blurring of traditional identities; ◆ Dissatisfaction with the loss of control over migration and internal security. 	Right-wing populist parties (National Union, Alternative for Germany, Freedom Party)	The gap between cosmopolitan metropolises and depressed old industrial regions.

Source: created by the author of this study

Therefore, the interpretation of Euroscepticism should accommodate the complex interaction of structural and discursive factors in concrete territorial contexts. Neither the reduction of this phenomenon to a reaction to economic problems, nor its interpretation in purely idealistic categories of “populist uprising” can capture the full depth of the processes taking place. Instead, an optic that combines the analysis of objective indicators of quality of life and evolution of identities with the study of how they are refracted through the lens of local discourses and narrative frames produced by political actors appears to be fruitful. It is this approach that will help to deconstruct the regional mosaic of attitudes towards European integration and offer effective recipes for overcoming the many faces of Euroscepticism.

Discussion

The findings of this study allow drawing several significant conclusions about the nature and dynamics of Euroscepticism in modern Europe. The use of a regional approach and comparative methodology reveals the diversity of forms and ambiguity of the determinants of opposition to the EU in different parts of the continent. Depending on the historical trajectory, socio-economic structure, and political culture, negative attitudes towards integration can be driven by different ideological motivations, rely on different social bases and take on different party and electoral manifestations.

The study shows that domestic divisions towards the EU are growing due to asymmetric effects of integration. This finding resonates with the results of a longitudinal analysis by Q. Mayne & A. Katsanidou (2023), who traced the evolution of public opinion from the fading of the “permissive consensus” to the crystallisation of a new geography of Euroscepticism after the Great Recession. However, the timeframe of their study is somewhat different from that used in the present study.

The results of the study suggest that although crisis phenomena objectively increase critical attitudes towards the EU, their real impact is mediated by political and discursive

processes and regional specifics. This finding is in line with the thesis of E. Teperoglou & A.M. Belchior (2020) about the different nature of critical attitudes towards integration in different Southern European countries – more structural in Greece and Italy and more situational in Spain and Portugal. At the same time, the cited study offers a broader comparative perspective and looks at other regions as well.

The study covered substantial differences between mass orientations, party positioning, and elite positions on the EU in many European countries. Comparable results regarding the specifics of the Italian case were obtained by N. Conti *et al.* (2020), who found ambivalence in public criticism of the EU against the backdrop of stronger support for integration from the establishment. However, since N. Conti *et al.* focus on a single country, the possibilities for broad generalisations are somewhat limited compared to the present study.

A regional perspective is also inherent in the chapter by L. Vogel (2021) on Euroscepticism in Central and Eastern Europe. The undoubted advantage of this study is the comparative analysis of the trajectories of opposition to the EU in Poland, Hungary, the Czech Republic, and Slovakia. Both studies show marked differences in the intensity and colour of opposition to the EU among the states of the region, despite the common post-communist experience. At the same time, the cited study suggests additional criteria for typology – structural and discursive – as well as a wider geographical coverage.

The study shows that various forms of Euroscepticism are rooted in the specific historical experience and political culture of individual societies. This conclusion is in line with the findings of an in-depth case study by Y. Haydanka (2020) on the origins of the diverse range of Eurosceptic positions in the Czech Republic, from communist to right-wing populist. Therewith, the relatively narrow time and geographical scope of the study makes it difficult to assess the external validity of the findings.

The findings confirm the heuristic value of a multilevel analysis that integrates the study of mass sentiment, party

competition, and MPs' positions. This approach extends the conventional research focuses that have been concentrated on certain dimensions of opposition to the EU. Specifically, it allows for a fuller disclosure of the complexity of the phenomenon of Euroscepticism compared to general typologies, such as the classification of rejecting, conditional, and concrete types proposed by S. Guerra (2020). At the same time, the theoretical generalisations of S. Guerra can be usefully applied to systematise empirical observations.

The typology of regional models of Euroscepticism developed in this study differs from studies that focus on individual ideological niches or countries. For instance, S. Mardal (2020) focuses on comparing only two far-right parties – UKIP in the UK and Vox in Spain. Although the researcher applies the promising design of “the most dissimilar systems” and the multidimensional operationalisation of party positions, the limitation of the sample to one party family narrows the possibilities of generalising the results. Instead, this study proposes a taxonomy that covers different ideological spectrums and national contexts, explaining the variation in Euroscepticism by a combination of structural, discursive, and motivational factors.

M. Cilento & N. Conti (2021) analyse the attitudes of parliamentary elites towards the EU in 12 countries of Western and Central and Eastern Europe. Using the data from the surveys of MPs, the researchers seek to verify the thesis of divergence of integration orientations between the “old” and “new” members of the Union. Their findings show marked differences in the levels of affective commitment and assessments of the functioning of the EU between the two groups of countries. These conclusions are consistent with the observations of the present study regarding the heterogeneity of the positions of national elites. At the same time, the multi-level design proposed here, which integrates mass orientations, party positions, and views of MPs, helps to more fully reveal the complexity of the phenomenon of Euroscepticism.

N. Styczyńska & J.D. Meijer (2023b) investigate the relationship between populism and Euroscepticism on the example of the Law and Justice party in Poland. Using qualitative content analysis, the researchers show how the populist dichotomy of “people-elites” serves as a frame for delegitimising the EU and substantiating sovereignty claims against Brussels. Undoubtedly, this study offers valuable insights into the discursive arsenal of Polish populists that may be relevant to other contexts. However, its conceptual framework and empirical focus differ from the present study, which considers the symbolic construction of Euroscepticism as only one aspect of a broader comparative picture.

A valuable addition to the comparative study of Euroscepticism is the collective monograph by M. Caiani *et al.* (2024). This study stands out from the rest because it applies a social movement lens to the analysis of anti-European narratives and frames at the grassroots level, within parties and civil society. Such a focus helps to capture the shades of ideological colouring and social basis of Eurocritical discourses, which are often overlooked by studies focused on aggregated poll data or the positions of mainstream parties.

The findings of M. Caiani *et al.* (2024) are in line with the results of the present study regarding the diversity of political and discursive representation of Euroscepticism in different countries. The inclusion of a wide range of cases – from post-transformation Slovenia to the Balkan candidate

countries – demonstrates the rootedness of ambivalent or oppositional narratives towards the EU not only in the South and East of Europe, but also in states that do not formally belong to these regional clusters. The similarities in Eurocritical frames on both sides of the EU border undermine the established division of the continent into “core” and “periphery”, at least in the symbolic dimension.

Comparison of the findings of this study with the work of other researchers allows formulating important generalisations about the nature and evolution of Euroscepticism in modern Europe. First of all, most of the studies reviewed confirm the diversity of forms and ambiguity of the factors of opposition to the EU in different parts of the continent. The historical path, socio-economic structure, and political culture create specific contexts in which negative attitudes towards integration are fed by different ideological motivations, are based on different social strata and are embodied in different party and electoral configurations. The use of regional optics in the study of Euroscepticism helps to highlight this diversity and at the same time identify common patterns.

A substantial number of studies emphasise the crucial role of crisis phenomena and their discursive representation in intensifying critical attitudes towards the EU. The Eurozone debt crisis, the acute migration situation, and other challenges are objectively increasing dissatisfaction with the integration course, especially on the part of social groups that feel marginalised. Therewith, the real effect of these phenomena is mediated by political processes – the efforts of parties and movements that mobilise citizens under anti-European slogans.

The comparative analysis highlights the natural discrepancies between aggregated mass orientations, ideologically coloured party discourse, and pragmatic positions of national elites towards the EU. Citizens' attitudes are shaped by socio-economic conditions, value preferences, and situational assessments of current policies. Parties tend to articulate controversial positions according to their programme niche and electoral calculations. Instead, representatives of the establishment are guided by pragmatic motives and institutional constraints, which narrows the room for manoeuvre in European politics. Thus, the findings of the proposed study are not only consistent with the findings of other researchers, but also offer new generalisations about the nature of Euroscepticism. The use of multilevel design and extended geographical optics helps to more fully cover the complexity of determination, the multivariance of manifestations, and the specifics of the representation of this phenomenon in the public sphere.

Conclusions

As a result of the study, a comprehensive analysis of the specific regional features of modern Euroscepticism in a comparative perspective was carried out. Based on a review of theoretical approaches and empirical data, the study identified the key determinants, manifestations, and consequences of the variation in attitudes towards European integration in different parts of the EU. The analysis of theoretical approaches has shown a shift away from simplistic dichotomies in explaining Euroscepticism, such as “utilitarian versus identity” or “elites versus people”. Multidimensional models that consider this phenomenon as a complex of affective, behavioural, and cognitive elements

rooted in specific territorial contexts are promising. It is these contexts that form various regional “syndromes” of Euroscepticism with specific profiles and intensity.

The study of the empirical manifestations of Euroscepticism has revealed substantial differences between EU regions. In Central and Eastern Europe, opposition to integration is fuelled by the contradictory legacy of post-communism, fear of loss of sovereignty, and nativist reactions to migration challenges. Southern European Euroscepticism is rooted primarily in dissatisfaction with the economic consequences of the debt crisis and the restrictions on fiscal sovereignty. In contrast, in the developed countries of Northwest Europe, anti-European sentiments resonate with the anxieties of post-migration societies and the erosion of traditional identities. Despite the distinct regional specificity, the common thread is the link between Euroscepticism and uneven trajectories of local development in the context of globalisation and economic integration. Regional variation in Euroscepticism is conditioned by a complex of structural and discursive factors. On the one hand, the intensity of Euroscepticism is closely correlated with objective indicators of the quality of life and the effectiveness of local institutions. On the

other hand, these indicators are mediated by subjective assessments and narrative frames specific to local political cultures and discourses. Therefore, explaining the phenomenon of Euroscepticism requires an analysis of how structural challenges are refracted through the lens of specific identities and ways of understanding reality.

This study has certain limitations that need to be considered upon interpreting the findings and identifying areas for further research. One such limitation is the lack of attention to countries that do not fit into the standard regional clusters used in the analysis. Specifically, this study did not consider the specifics of such countries as Ireland, Cyprus, or the Baltic states, where Eurosceptic sentiment may have a different nature and dynamics compared to other EU members. Incorporating these cases into future research could enrich and diversify theoretical models of Euroscepticism studies.

Acknowledgements

None.

Conflict of Interest

None.

References

- [1] Alexis Tsipras at the European Parliament. (2018). Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/news/el/press-room/20180906IPR12106/o-alexis-tsipras-sto-europaiko-koinovoulio>.
- [2] Baute, S. (2023). Mass Euroscepticism revisited: The role of distributive justice. *European Union Politics*, 24(4), 625-644. doi: 10.1177/14651165231170789.
- [3] Bayerlein, M., & Diermeier, M. (2022). Exchanging money for love? A regional analysis of EU cohesion policy on Euroscepticism. *Kiel Working Paper*. Retrieved from <https://www.econstor.eu/handle/10419/256926>.
- [4] Bijmans, P. (2021). The Eurozone crisis and Euroscepticism in the European press. *Journal of European Integration*, 43(3), 331-346. doi: 10.1080/07036337.2020.1740698.
- [5] Bíró-Nagy, A., & Szászi, Á.J. (2024). The roots of Euroscepticism: Affective, behavioural and cognitive anti-EU attitudes in Hungary. *Sociology Compass*, 18(4), article number e13200. doi: 10.1111/soc4.13200.
- [6] Caiani, M., Carlotti, B., Lovéc, M., Winławska, M., Kočan, F., & Balcer, A. (2024). *European narratives and Euroscepticism in the Western Balkans and the EU*. London: Taylor & Francis. doi: 10.4324/9781032674544-1.
- [7] Call, S., & Jolly, S. (2020). Euroscepticism in the populism era. *The Journal of Politics*, 82(1), article number e7. doi: 10.1086/706457.
- [8] Carrieri, L., & Vittori, D. (2021). Defying Europe? The Euroscepticism of radical right and radical left voters in Western Europe. *Journal of European Integration*, 43(8), 955-971. doi: 10.1080/07036337.2021.1882454.
- [9] Cilento, M., & Conti, N. (2021). Elite attitudes towards the EU in Western and Central Eastern Europe: A tale of two Europes? *Europe-Asia Studies*, 73(4), 603-624. doi: 10.1080/09668136.2020.1865274.
- [10] Conti, N., Marangoni, F., & Verzichelli, L. (2020). Euroscepticism in Italy from the onset of the crisis: Tired of Europe? *South European Society and Politics*. doi: 10.1080/13608746.2020.1757885.
- [11] De Dominicis, L., Dijkstra, L., & Pontarollo, N. (2022). Why are cities less opposed to European integration than rural areas? Factors affecting the Eurosceptic vote by degree of urbanization. *Cities*, 130, article number 103937. doi: 10.1016/j.cities.2022.103937.
- [12] Dijkstra, L., Poelman, H., & Rodríguez-Pose, A. (2020). The geography of EU discontent. *Regional Studies*, 54(6), 737-753. doi: 10.1080/00343404.2019.1654603.
- [13] Fernandes, S., & Carvalhais, I.M.E. (2016). [Portugal: A weak case for Euroscepticism](#). In *Euroscepticism in small EU member states* (pp. 47-60). Riga: Latvian Institute of International Affairs with support by Friedrich-Ebert-Stiftung.
- [14] Filip, A. (2021). [Eurosceptic contagion](#). Berlin: Springer International Publishing.
- [15] Franzosi, P., Marone, F., & Salvati, E. (2015). Populism and euroscepticism in the Italian Five Star movement. *The International Spectator*, 50(2), 109-124. doi: 10.1080/03932729.2015.1030273.
- [16] Guerra, S. (2020). Understanding public Euroscepticism. *Italian Journal of Electoral Studies QOE-IJES*, 83(2), 45-56. doi: 10.36253/qoe-9672.
- [17] Haydanka, Y. (2020). [Electoral and citizen's view on Euroscepticism in transitional society: The case of the Czech Republic](#). *Online Journal Modelling the New Europe*, 33, 111-133.
- [18] Hooghe, L., & Marks, G. (2018). Cleavage theory meets Europe's crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage. *Journal of European Public Policy*, 25(1), 109-135. doi: 10.1080/13501763.2017.1310279.
- [19] Kaeding, M., Pollak, J., & Schmidt, P. (Eds.). (2020). *Euroscepticism and the future of Europe: Views from the capitals*. Cham: Springer Nature. doi: 10.1007/978-3-030-41272-2.

- [20] Karaman, K.V. (2023). *Euroscepticism in the program guidelines of radical parliamentary parties of EU countries*. (PhD dissertation, Mariupol State University, Kyiv, Ukraine).
- [21] Kneuer, M. (2019). The tandem of populism and Euroscepticism: A comparative perspective in the light of the European crises. *Contemporary Social Science*, 14(1), 26-42. doi: 10.1080/21582041.2018.1426874.
- [22] Kopecký, P., & Mudde, C. (2002). The two sides of Euroscepticism: Party positions on European integration in East Central Europe. *European Union Politics*, 3(3), 297-326. doi: 10.1177/1465116502003003002.
- [23] Mardal, S. (2020). *Extremist parties and their Euroscepticism: A comparison of the differences in the Euroscepticism of the radical right-wing parties UKIP and Vox España*. (Bachelor's thesis, Norwegian University of Science and Technology, Trondheim, Norway).
- [24] Mayne, Q., & Katsanidou, A. (2023). Subnational economic conditions and the changing geography of mass Euroscepticism: A longitudinal analysis. *European Journal of Political Research*, 62(3), 742-760. doi: 10.1111/1475-6765.12528.
- [25] McDonnell, D., & Werner, A. (2019). Differently Eurosceptic: Radical right populist parties and their supporters. *Journal of European Public Policy*, 26(12), 1761-1778. doi: 10.1080/13501763.2018.1561743.
- [26] Meijers, M.J., & Williams, C.J. (2020). When shifting backfires: The electoral consequences of responding to niche party EU positions. *Journal of European Public Policy*, 27(10), 1506-1525. doi: 10.1080/13501763.2019.1668044.
- [27] Mete, V. (2022). *Anti-politics in contemporary Italy*. Abingdon: Routledge.
- [28] Öman, B. (2020). *Euroscepticism – from 1986 to 2020 and beyond*. Retrieved from <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1470303>
- [29] Pasquinucci, D. (2022). From narrative to counter-narrative: The European constraint and the rise of Italian populist Euroscepticism. *Journal of Contemporary European Studies*, 30(1), 39-51. doi: 10.1080/14782804.2020.1839396.
- [30] Pisciotta, B. (2020). Exit, voice and loyalty: Europeism and Euroscepticism in Eastern and Central European party systems. *Revista Euro Latinoamericana de Análisis Social y Político (RELASP)*, 1(1), 55-65. doi: 10.35305/rr.v1i1.34.
- [31] Podemos Manifesto. (2014). Retrieved from <https://internationalviewpoint.org/spip.php?article3495>.
- [32] Principles and proposals of the European left party. (2024). Retrieved from <https://www.european-left.org/2024-eu-election-manifesto/>.
- [33] Reinl, A.K., & Braun, D. (2023). Who holds the union together? Citizens' preferences for European Union cohesion in challenging times. *European Union Politics*, 24(2), 390-409. doi: 10.1177/14651165221138000.
- [34] Rodríguez-Pose, A. (2018). *The revenge of the places that don't matter (and what to do about it)*. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11(1), 189-209.
- [35] Rowinski, P. (2021). *Post-truth, post-press, post-Europe: Euroscepticism and the crisis of political communication*. Switzerland: Palgrave Macmillan.
- [36] Stavrakakis, Y., Katsambekis, G., Kioupiolis, A., Nikisianis, N., & Siomos, T. (2018). Populism, anti-populism and crisis. *Contemporary Political Theory*, 17, 4-27. doi: 10.1057/s41296-017-0142-y.
- [37] Styczyńska, N., & Meijer, J. (2023a). *Populist Euroscepticism in Poland: Towards a framework for analysis*. In *Faces of populism in Central and South-Eastern Europe* (pp. 177-207). Krakow: Jagiellonian University Press. doi: 10.4467/K7466.155/22.23.17542.
- [38] Styczyńska, N., & Meijer, J.D. (2023b). The "pure polish people" vs the "European elite" – how do populism and Euroscepticism interact in Polish politics? *Journal of Contemporary European Studies*. doi: 10.1080/14782804.2023.2251000.
- [39] Szczerbiak, A., & Taggart, P. (2024). Euroscepticism and anti-establishment parties in Europe. *Journal of European Integration*. doi: 10.1080/07036337.2024.2329634.
- [40] Szewczyk, J. (2021). *Euroscepticism in the Visegrad Group*. *Catallaxy*, 6(2), 49-63.
- [41] Teperoglou, E., & Belchior, A.M. (2020). Is "old Southern Europe" still Eurosceptic? Determinants of mass attitudes before, during and after the Eurozone crisis. *South European Society and Politics*. doi: 10.1080/13608746.2020.1805878.
- [42] Topaloff, L.K. (2017). *Euroscepticism and political parties: Theory and practice*. In *The Routledge handbook of Euroscepticism* (pp. 63-74). Abingdon: Routledge.
- [43] Tryma, K.A., Stadnichenko, O.I., & Salnikova, N.V. (2023). Euroscepticism and the politics of memory: The case of Czech republic, Poland and Germany. *Regional Studies*, 32, 30-36. doi: 10.32782/2663-6170/2023.32.4.
- [44] Usherwood, S. (2018). The third era of British Euroscepticism: Brexit as a paradigm shift. *The Political Quarterly*, 89(4), 553-559. doi: 10.1111/1467-923X.12598.
- [45] Verney, S. (2015). Waking the "sleeping giant" or expressing domestic dissent? Mainstreaming Euroscepticism in crisis-stricken Greece. *International Political Science Review*, 36(3), 279-295. doi: 10.1177/0192512115577146.
- [46] Vieten, U.M., & Poynting, S. (2022). The normalization of the racist far-right as global phenomenon. In *Normalization of the global far right: Pandemic disruption?* (pp. 1-10). Leeds: Emerald Publishing Limited. doi: 10.1108/978-1-83909-956-420221001.
- [47] Vogel, L. (2021). Illiberal and anti-EU politics in the name of the people? Euroscepticism in East Central Europe 2004-2019 in comparative perspective. In A. Lorenz & L.H. Anders (Eds.), *Illiberal trends and anti-EU politics in East Central Europe*. London: Palgrave Studies in European Union Politics. doi: 10.1007/978-3-030-54674-8_2.
- [48] Wagner, S. (2022). Euroscepticism as a radical left party strategy for success. *Party Politics*, 28(6), 1069-1080. doi: 10.1177/13540688211038917.
- [49] Zappettini, F., & Maccaferri, M. (2021). Euroscepticism between populism and technocracy. The case of Italian Lega and Movimento 5 Stelle. *Journal of Contemporary European Research*, 17(2), 240-257. doi: 10.30950/jcer.v17i2.1184.

Турдумамбет Барпибаєв

Кандидат педагогічних наук, доцент

Інститут інноваційних технологій та енергетики

724100, вул. Студентська, 5, м. Таш-кумир, Киргизстан

<https://orcid.org/0000-0002-9027-1204>**Енергетична дипломатія ЄС: Центральноазійський вектор**

Анотація. Дослідження набуває особливого значення в умовах глобальних геополітичних викликів енергетичній безпеці та необхідності диверсифікації джерел енергопостачання країн Європи. Мета дослідження полягає в комплексному аналізі енергетичної дипломатії ЄС у Центральноазійському регіоні. У дослідженні застосовувалися методи аналізу, синтезу, систематизації, компаративістики, статистичного аналізу, узагальнення. Результати дослідження виявили, що країни Центральної Азії, зокрема Казахстан, Туркменістан та Узбекистан, володіють значними запасами вуглеводнів і мають потужний потенціал розвитку відновлюваної енергетики, що робить їх ключовими партнерами ЄС у забезпеченні енергетичної безпеки та диверсифікації джерел енергопостачання. Дослідження виявило, що енергетична дипломатія ЄС у Центральній Азії реалізується через низку двосторонніх та багатосторонніх механізмів, але стикається з серйозними викликами, такими як геополітична конкуренція, недостатньо розвинена інфраструктура, політична нестабільність та недосконалість правового регулювання енергетичної сфери в країнах регіону. На основі цих результатів було розроблено рекомендації щодо посилення стратегічного партнерства, активізації інвестиційної діяльності, гармонізації правового регулювання та впровадження міжнародних стандартів, а також розвитку відновлюваної енергетики та підвищення енергоефективності в рамках співпраці ЄС з центральноазійськими партнерами. Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати та рекомендації можуть бути використані для вдосконалення енергетичної стратегії ЄС, розробки ефективних механізмів співпраці з країнами Центральної Азії та розбудови взаємовигідного партнерства в енергетичній сфері, що сприятиме зміцненню енергетичної безпеки, сталому розвитку та процвітання як Європи, так і Центральної Азії в довгостроковій перспективі

Ключові слова: диверсифікація постачання; вуглеводневі ресурси; стратегічне партнерство; геополітичні виклики; інвестиційна діяльність; правове регулювання

Вступ

Енергетична дипломатія Європейського Союзу в Центральноазійському регіоні набуває все більшого значення в контексті глобальних викликів енергетичної безпеки та диверсифікації джерел енергопостачання. Центральна Азія, багата на вуглеводневі ресурси, відіграє ключову роль у забезпеченні енергетичної стабільності та сталого розвитку Європи. Однак, незважаючи на стратегічну важливість регіону, енергетична співпраця між ЄС та країнами Центральної Азії стикається з низкою проблем, що потребують ґрунтовного вивчення та аналізу.

Необхідність дослідження енергетичної дипломатії ЄС у Центральноазійському векторі обумовлена низкою факторів. Насамперед, зростаюча залежність Європи від імпорту енергоносіїв спонукає до пошуку альтернативних джерел постачання та розвитку

стратегічних партнерств з країнами-виробниками. Геополітична конкуренція за вплив у Центральній Азії між провідними світовими акторами, зокрема Росією, Китаєм та США, ускладнює реалізацію енергетичних проектів та вимагає від ЄС вироблення ефективної дипломатичної стратегії. Особливої гостроти це питання набуло в умовах Російсько-Української війни, яка призвела до необхідності терміново диверсифікувати енергетичний ринок Європи та зменшити залежність від російських енергоносіїв. Крім того, проблеми мореходства в Баб-ель-Мандебській протоці та загрози тероризму в Африці створюють додаткові виклики для енергетичної безпеки ЄС та актуалізують потребу в розвитку альтернативних маршрутів постачання енергоресурсів, зокрема через Центральну Азію. Слід також зазначити, що питання енергетичної безпеки

Отримано: 16.01.2024, Перевірено: 29.03.2024, Прийнято: 26.04.2024

Suggested Citation:

Barpybaev, T. (2024). EU energy diplomacy: The Central Asian vector. *Foreign Affairs*, 34(2), 71-80. doi: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.71.

*Corresponding author

тісно переплітаються з проблемами сталого розвитку, зміни клімату та захисту навколишнього середовища, що обумовлює необхідність застосування комплексного підходу до енергетичного співробітництва.

Проблематика дослідження полягає в наявності низки викликів та перешкод, що стоять на шляху ефективної реалізації енергетичної дипломатії ЄС у Центральноазійському регіоні. Серед них можна виділити геополітичну конкуренцію, недостатній рівень інфраструктурного розвитку, політичну нестабільність у деяких країнах регіону, корупцію, недосконалість правового регулювання енергетичної сфери та відсутність єдиної енергетичної політики серед країн ЄС. Крім того, існують ризики, пов'язані з екологічними наслідками видобутку та транспортування енергоресурсів, що вимагають впровадження високих стандартів безпеки та охорони довкілля.

Огляд досліджень за темою енергетичної дипломатії ЄС у Центральноазійському регіоні показує, що ця проблематика викликає значний науковий інтерес, але окремі аспекти залишаються недостатньо розкритими. V. Melnychuk (2023) аналізує вплив китайської ініціативи «Один пояс, один шлях» на відносини ЄС та Китаю, зокрема розглядає конкуренцію між ЄС і КНР на ринку Центральної Азії, але не фокусується безпосередньо на енергетичній дипломатії ЄС у регіоні. Дослідження корисне для розуміння ширшого геополітичного контексту, в якому розвивається енергетична дипломатія ЄС.

Продовжуючи тему геополітичних чинників, M. Leonard *et al.* (2021) розглядають геополітичні наслідки Європейського зеленого курсу, проте не приділяють окремої уваги Центральноазійському регіону. Робота важлива для усвідомлення впливу кліматичної політики ЄС на його відносини з ключовими партнерами, що має значення і для енергетичної дипломатії в Центральній Азії. У свою чергу, M. Mišik (2022) зосереджується на питаннях енергетичної безпеки ЄС, але не розглядає детально роль Центральної Азії. Стаття корисна для розуміння викликів, які постають перед ЄС у сфері забезпечення енергетичної безпеки, та потенційної ролі центральноазійського регіону в їх вирішенні.

Дещо інший ракурс пропонують T. Kober *et al.* (2020), аналізуючи сценарії розвитку глобальної енергетики без акценту на окремих регіонах. Дослідження важливе для усвідомлення загальносвітових енергетичних трендів, які впливають на формування енергетичної дипломатії ЄС, зокрема і щодо Центральної Азії. O. Semenenko *et al.* (2023) розглядають економічні відносини ЄС та країн Центральної Азії, але лише поверхнево торкаються питань енергетичної дипломатії. Стаття корисна для розуміння ширшого контексту економічної співпраці між ЄС та регіоном, яка створює підґрунтя і для розвитку енергетичної дипломатії.

Таким чином, попри наявність досліджень, присвячених енергетичній політиці ЄС та його відносинам з Центральною Азією, бракує комплексного аналізу конкретних механізмів та інструментів енергетичної дипломатії ЄС у регіоні, оцінки ефективності існуючих ініціатив та рекомендацій щодо вдосконалення стратегії з урахуванням сучасних викликів. Дана стаття має на меті заповнити ці прогалини.

Метою даного дослідження є всебічне вивчення особливостей реалізації енергетичної дипломатії ЄС у Центральноазійському регіоні. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення наступних завдань: проаналізувати енергетичний потенціал країн Центральної Азії та їх значення для енергетичної безпеки Європи; вивчити основні напрямки та механізми реалізації енергетичної дипломатії ЄС у регіоні та виявити ключові проблеми та виклики, що стоять на шляху ефективного енергетичного співробітництва між ЄС та країнами Центральної Азії; розробити рекомендації щодо вдосконалення енергетичної дипломатії ЄС з урахуванням специфіки Центральноазійського регіону.

Матеріали та методи

Дослідження базувалося на використанні загальнонаукових методів пізнання, зокрема таких як аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, статистичний аналіз. Досліджуваний феномен було розкладено на складові частини та детально розглянуто кожен з цих аспектів, що дозволило краще зрозуміти сутність та особливості енергетичної дипломатії ЄС у регіоні.

Було встановлено взаємозв'язки та взаємозалежності між різними елементами та показано, як вони формують цілісну систему. Це дозволило отримати комплексне бачення досліджуваного феномену та сформулювати ключові висновки щодо його ефективності та перспектив розвитку.

Порівняльний аналіз було застосовано для зіставлення енергетичного потенціалу різних країн Центральної Азії, їхніх стратегій та підходів ЄС до співробітництва з кожною з них. Це дозволило виявити спільні риси та відмінності в енергетичній політиці центральноазійських держав та специфіку двосторонніх відносин з ЄС. Статистичний аналіз було використано для обробки кількісних даних щодо запасів та видобутку енергоресурсів, обсягів їх експорту до ЄС та показників розвитку відновлюваної енергетики. Це дозволило оцінити енергетичний потенціал регіону та динаміку співпраці з ЄС. Систематизація дозволила створити цілісну та структуровану картину, виявити ключові тенденції та закономірності, а також полегшити аналіз та інтерпретацію даних. Метод узагальнення дозволив запропонувати шляхи вдосконалення енергетичної дипломатії ЄС у Центральній Азії.

Матеріалами для дослідження слугували широкий спектр джерел, що включали статистичні дані, міжнародні угоди, нормативно-правові акти, аналітичні звіти міжнародних, національних та громадських організацій, а також матеріали ініціатив та програм. Важливими джерелами для дослідження стали також матеріали таких ініціатив та програм як Neighbourhood Investment Platform (n.d.), Інвестиційний фонд Центральної Азії (IFCA) (European Union, 2021) та Horizon 2020 work programme from 2018 to 2020 (2017), The Caspian Pipeline Consortium (2023) які надають фінансову та технічну підтримку для реалізації енергетичних проєктів та сприяють передачі технологій та обміну досвідом між ЄС та країнами Центральної Азії.

Дослідження також спиралося на матеріали Ініціативи прозорості видобувних галузей (EITI) (Nadibaidze

& Maisuradze, 2016), Директиви ЄС про нефінансову звітність No. 2014/95/ЄС (2014), стандарту екологічного менеджменту ISO 14001:2015 (2015) та стандарту соціальної відповідальності SA 8000 (2007). Ці джерела містять важливу інформацію щодо принципів та механізмів забезпечення прозорості, екологічної та соціальної відповідальності в енергетичному секторі, що є ключовими факторами сталого розвитку галузі. Вони також демонструють роль ЄС у просуванні цих стандартів та цінностей у співпраці з країнами-партнерами, зокрема в Центральній Азії, шляхом надання підтримки в розробці та реалізації відповідного законодавства, а також залучення європейських компаній, які дотримуються високих стандартів корпоративної відповідальності, до енергетичних проектів у регіоні.

Результати

Енергетичний потенціал країн Центральної Азії та їх значення для енергетичної безпеки Європи. Центральна Азія та Каспійський регіон володіють значними запасами нафти і газу, які відіграють важливу

роль в енергетичній безпеці та економічному розвитку як самих країн регіону, так і сусідніх держав. За оцінками Energy Information Administration (EIA), загальні вуглеводневі ресурси Каспійського басейну становлять 48 млрд барелів нафти та 292 трлн куб. футів газу (доведені та ймовірні запаси). При цьому 75% нафтових запасів та 67% запасів газу зосереджені на шельфі Каспійського моря. Північна частина Каспію містить більшість нафтових родовищ, тоді як південний сектор багатий на поклади газу (Zeynalova, 2021).

Незважаючи на значний ресурсний потенціал, країни Центральної Азії та Каспійського регіону стикаються з низкою викликів у розвитку нафтогазового сектору. Серед них – складні геологічні умови, технологічні обмеження, територіальні суперечки, геополітична конкуренція, недостатньо розвинена інфраструктура тощо. Для ефективного освоєння вуглеводневих ресурсів регіону необхідні масштабні інвестиції, передові технології та тісна співпраця між країнами-виробниками, транзитерами та споживачами енергоресурсів (рис. 1.).

Рисунок 1. Карта існуючих і запланованих нафто- і газопроводів через Євразію

Джерело:

За даними статті Т. Rokicki *et al.* (2023), залежність ЄС від імпорту енергоносіїв з Росії була досить високою до початку кризових явищ у 2020-2022 роках. Зокрема,

на початку 2019 року частка імпорту нафти і нафтопродуктів з Росії становила близько 30% від загального обсягу імпорту цих енергоносіїв до ЄС, а частка

імпортованого з РФ природного газу перевищувала 40%. Однак, у зв'язку з пандемією COVID-19 та особливо після початку війни в Україні, ЄС почав активно шукати шляхи зменшення енергетичної залежності від Росії та диверсифікації джерел постачання. Зокрема, вже у березні 2023 року частка російських нафти і нафтопродуктів в імпорті ЄС скоротилася до 2,28%, а багато країн повністю відмовилися від їх закупівлі в РФ. Щодо природного газу, то темпи скорочення імпорту з Росії були дещо повільнішими через довгострокові контракти та інфраструктурні обмеження, але тенденція до зменшення залежності була очевидною.

У цих умовах країни Центральної Азії, з їх значними запасами вуглеводнів, можуть стати важливими партнерами ЄС у диверсифікації енергопостачання. Розвиток співпраці з центральноазійськими державами не лише підвищить енергетичну безпеку Єврозою, але й сприятиме економічному розвитку та стабільності в регіоні, що відповідає стратегічним інтересам ЄС. Однак для реалізації цього потенціалу необхідні значні інвестиції в інфраструктуру та подолання низки геополітичних викликів.

Основні напрямки та механізми реалізації енергетичної дипломатії ЄС у регіоні. Енергетична дипломатія ЄС у Центральній Азії реалізується як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівнях. У рамках двосторонніх відносин ЄС розвиває енергетичне співробітництво з кожною країною регіону окремо, враховуючи їхні специфічні потреби та можливості.

Казахстан є ключовим партнером ЄС в енергетичній сфері серед країн Центральної Азії. У 2006 році між ЄС та Казахстаном було підписано Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній сфері, який передбачає розвиток співпраці в таких напрямках як енергоефективність, відновлювана енергетика, модернізація енергетичної інфраструктури та обмін технологіями (Mantel, 2015). Туркменістан також є важливим потенційним партнером ЄС у газовій сфері. У 2008 році було підписано Меморандум про взаєморозуміння між ЄС та Туркменістаном щодо розвитку енергетичного співробітництва, який передбачає можливість постачання туркменського газу до Європи в рамках проекту Транскаспійського газопроводу (Zanatta, 2023). Незважаючи на підписання у 2008 році Меморандуму про взаєморозуміння між ЄС та Туркменістаном щодо розвитку енергетичного співробітництва, який передбачав можливість постачання туркменського газу до Європи через Транскаспійський газопровід, цей проект досі не реалізовано. Хоча останні політичні події в регіоні, такі як підписання Конвенції про правовий статус Каспійського моря у 2018 році, укладення Меморандуму про взаєморозуміння між Туркменістаном та Азербайджаном щодо спільної розробки родовища «Достлук» у 2021 році та запуск «Південного газового коридору» у 2020 році, створили більш позитивне дипломатичне середовище для цієї інфраструктури, ЄС все ще не вдалося налагодити газове сполучення з Туркменістаном (Zanatta, 2023). Причини цього полягають не лише у складній геополітичній ситуації в регіоні, але й у підході Туркменістану до іноземних інвестицій та енергетичній політиці самого ЄС. Зокрема, Ашгабад неохоче допускає іноземні

компанії до розробки своїх газових родовищ та не забезпечує прозорості енергетичних доходів, що відлякує європейських інвесторів (Zanatta, 2023). Водночас ЄС взяв курс на декарбонізацію своєї економіки та поступову відмову від викопного палива, що ставить під сумнів доцільність масштабних інвестицій у нові газопроводи (Fetting, 2020). Також на позицію Євросоюзу впливає внутрішньополітична ситуація в Туркменістані, який є одним з найбільш репресивних та авторитарних режимів у світі (Bohr, 2016; Schatz, 2023). Підтримуючи риторику просування демократії та захисту прав людини, європейські політики не схильні йти на надмірні поступки туркменському керівництву заради енергетичних інтересів.

Таким чином, хоча ідея Транскаспійського газопроводу залишається на порядку денному двосторонніх відносин, її практична реалізація стикається з низкою серйозних перешкод, що виходять за рамки суто геополітичних міркувань. Для прогресу в цьому питанні необхідні зусилля з обох сторін, спрямовані на створення сприятливого інвестиційного клімату, забезпечення прозорості та дотримання демократичних стандартів (Yuldasheva, 2022).

Узбекистан також активно розвиває співпрацю з ЄС у нафтогазовій сфері. Країна володіє значними запасами вуглеводнів і є одним з перспективних постачальників газу на європейський ринок. У 2019 році Узбекистан видобув 60,4 млрд кубометрів газу і експортував близько 10 млрд кубометрів, в основному до Китаю та Росії (International Energy Agency, 2021). Водночас, уряд Узбекистану зацікавлений у диверсифікації експортних маршрутів та виході на нові ринки збуту. У цьому контексті ЄС розглядається як важливий потенційний партнер. Узбекистан може постачати газ до Європи через існуючі та заплановані трубопровідні системи, такі як Транскаспійський газопровід та «Південний газовий коридор» (Yuldasheva, 2022).

Крім того, Узбекистан прагне залучити європейські інвестиції та технології для модернізації своєї нафтогазової інфраструктури, підвищення ефективності видобутку та переробки вуглеводнів. Країна зацікавлена у співпраці з провідними європейськими енергетичними компаніями в рамках проектів з розвідки та освоєння нових родовищ, будівництва газопереробних заводів тощо. Розвиваючи співпрацю з ЄС у нафтогазовій сфері, Узбекистан водночас не забуває і про важливість розвитку відновлюваної енергетики. Країна має намір поступово збільшувати частку відновлюваної енергетики (ВДЕ) у своєму енергобалансі та розраховує на підтримку ЄС у цьому напрямку, зокрема через трансфер технологій та обмін досвідом (Yuldasheva, 2022).

Загалом, енергетичне співробітництво між Узбекистаном та ЄС має комплексний характер і охоплює як традиційні, так і відновлювані джерела енергії. Воно відповідає стратегічним інтересам обох сторін і має значний потенціал для подальшого розвитку на взаємовигідній основі. Практична реалізація досягнутих домовленостей сприятиме зміцненню енергетичної безпеки, залученню інвестицій та досягненню цілей сталого розвитку в регіоні (Yuldasheva, 2022).

Поряд з двосторонніми відносинами, ЄС активно розвиває багатосторонні ініціативи та проекти в рамках

свої енергетичної дипломатії в Центральній Азії. Однією з ключових платформ для багатостороннього енергетичного співробітництва є ініціатива «Енергетика EU-Central Asia», започаткована в 2007 році. Ця ініціатива спрямована на посилення енергетичного діалогу між ЄС та країнами Центральної Азії, обмін досвідом та передовими практиками в енергетичній сфері, а також на розвиток регіональної енергетичної інфраструктури (Mantel, 2015).

Іншим важливим проектом є Транскаспійський газопровід, який передбачає постачання природного газу з Туркменістану та інших країн Центральної Азії до Європи через Каспійське море та Південний газовий коридор. Хоча реалізація цього проекту стикається з низкою геополітичних та технічних викликів, він залишається пріоритетним для ЄС у контексті диверсифікації джерел енергопостачання (Mantel, 2015).

ЄС також підтримує розвиток відновлюваної енергетики та енергоефективності в країнах Центральної Азії через такі ініціативи як Інвестиційний фонд сусідства (NIF), Інвестиційний фонд Центральної Азії (IFCA) та програму «Горизонт 2020». Ці інструменти надають фінансову та технічну підтримку для реалізації проектів у сфері чистої енергії та сталого розвитку (Neighbourhood Investment Platform, n.d.; Horizon 2020 work programme..., 2017; European Union, 2021).

Енергетичне співробітництво між ЄС та країнами Центральної Азії базується на низці нормативно-правових документів та угод. Ключовим документом у цьому контексті є Стратегія ЄС щодо Центральної Азії, прийнята в 2007 році та оновлена в 2019 році (Mantel, 2015). Стратегія визначає пріоритетні напрямки співпраці між ЄС та регіоном, серед яких енергетика займає важливе місце. Двосторонні угоди про партнерство та співробітництво (УПС), укладені між ЄС та кожною з країн Центральної Азії, також містять положення щодо енергетичного співробітництва (Mantel, 2015; Yuldasheva, 2022; Zanatta, 2023). Ці угоди створюють правову основу для розвитку торговельних та інвестиційних відносин в енергетичному секторі, а також для обміну технологіями та досвідом. Крім того, ЄС та країни Центральної Азії є учасниками Договору до Енергетичної Хартії (ДЕХ), багатосторонньої угоди, яка встановлює правові рамки для міжнародного співробітництва в енергетичній сфері (Banet, 2024). ДЕХ забезпечує захист інвестицій, вільну торгівлю енергоресурсами та сприяє транзиту енергоносіїв.

Ключові проблеми та виклики енергетичного співробітництва між ЄС та країнами Центральної Азії. Одним з основних викликів для енергетичної дипломатії ЄС у Центральної Азії є геополітична конкуренція та конфлікт інтересів між провідними світовими акторами в регіоні. Росія, Китай та США також мають свої стратегічні інтереси в Центральній Азії, зокрема в енергетичній сфері, що ускладнює реалізацію енергетичних проектів за участю ЄС.

Росія традиційно розглядає Центральну Азію як зону свого впливу та прагне зберегти контроль над енергетичними потоками в регіоні. Москва активно просуває власні енергетичні проекти, такі як газопровід «Сила Сибіру» та «Турецький потік», які можуть скласти конкуренцію ініціативам ЄС (Caşin & Kisacik, 2021).

Китай, в свою чергу, нарощує свою присутність у Центральній Азії в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях». Пекін інвестує значні кошти в розвиток енергетичної інфраструктури в регіоні, зокрема в будівництво газопроводів та нафтопроводів, які з'єднують Центральну Азію з Китаєм (Manish & Behera, 2024). США також мають свої інтереси в регіоні, пов'язані з питаннями енергетичної безпеки та геополітичного впливу. Вашингтон з 2006 року підтримує проекти, спрямовані на диверсифікацію енергетичних маршрутів та зменшення залежності країн Центральної Азії від Росії, такі як Транскаспійський газопровід (Siruk, 2006).

Іншим викликом для енергетичного співробітництва між ЄС та країнами Центральної Азії є недостатній рівень розвитку енергетичної інфраструктури в регіоні. Багато існуючих газопроводів та нафтопроводів були побудовані ще за часів Радянського Союзу і потребують модернізації та розширення для забезпечення надійного та ефективного транспортування енергоресурсів. Крім того, відсутність прямого доступу до Каспійського моря та необхідність транспортування енергоносіїв через території інших країн створюють додаткові труднощі для реалізації енергетичних проектів ЄС у регіоні. Будівництво нових трубопроводів, таких як Транскаспійський газопровід, вимагає значних інвестицій та узгодження інтересів усіх залучених сторін (Palu & Hilmola, 2023).

Технологічні обмеження, пов'язані з видобутком та переробкою вуглеводнів у Центральної Азії, також можуть стати на заваді ефективному енергетичному співробітництву з ЄС. Багато родовищ у регіоні характеризуються складними геологічними умовами, високим вмістом сірки та інших домішок, що вимагає застосування передових технологій видобутку та очищення (Kolb, 2014). Обмежений доступ до сучасних технологій та обладнання може знизити рентабельність та екологічність енергетичних проектів.

Політична нестабільність, слабкість демократичних інститутів та високий рівень корупції в деяких країнах Центральної Азії створюють додаткові виклики для енергетичної дипломатії ЄС. Непрозорість прийняття рішень, відсутність верховенства права та недостатній захист інвестицій можуть стримувати європейські компанії від участі в енергетичних проектах у регіоні. Крім того, відсутність єдиної енергетичної політики серед країн ЄС ускладнює формування узгодженої та ефективної стратегії енергетичної дипломатії щодо Центральної Азії. Різні інтереси та пріоритети держав-членів ЄС можуть призводити до фрагментації зусиль та послаблення переговорних позицій Брюсселя в регіоні. Недосконалість правового регулювання енергетичної сфери в країнах Центральної Азії, зокрема недостатній захист прав інвесторів, відсутність прозорих правил доступу до енергетичної інфраструктури та наявність адміністративних бар'єрів, також можуть стати перешкодою для успішної реалізації енергетичних проектів за участю ЄС.

Рекомендації щодо вдосконалення енергетичної дипломатії ЄС у Центральноазійському регіоні. Для підвищення ефективності енергетичної дипломатії ЄС у Центральної Азії необхідно посилити стратегічне партнерство та політичний діалог з країнами

регіону. Це передбачає регулярні зустрічі на високому рівні, обмін думками щодо ключових питань енергетичної співпраці та узгодження спільних підходів до вирішення існуючих викликів.

ЄС має приділяти особливу увагу розвитку двосторонніх відносин з кожною з країн Центральної Азії, враховуючи їхні специфічні потреби та можливості. Зокрема, поглиблення енергетичного діалогу з Казахстаном, Туркменістаном та Узбекистаном, які володіють значними запасами вуглеводнів, може відкрити нові перспективи для диверсифікації енергетичних поставок до Європи. Водночас, ЄС має активніше залучати інші країни регіону, такі як Киргизстан та Таджикистан, до енергетичного співробітництва, зокрема в сфері розвитку відновлюваної енергетики та підвищення енергоефективності. Це сприятиме зміцненню регіональної інтеграції та сталому розвитку Центральної Азії.

Модернізація та розширення енергетичної інфраструктури в Центральній Азії є ключовим фактором успішної реалізації енергетичних проектів за участю ЄС. Брюссель має активізувати інвестиційну діяльність у регіоні, спрямовану на будівництво нових трубопроводів, модернізацію існуючих енергетичних мереж та впровадження сучасних технологій видобутку та транспортування енергоресурсів. Особливу увагу слід приділити реалізації стратегічних проектів, таких як Транскаспійський газопровід, який дозволить постачати туркменський газ до Європи в обхід Росії. ЄС має надати політичну та фінансову підтримку цьому проекту, а також сприяти врегулюванню правового статусу Каспійського моря для забезпечення його безперешкодної реалізації. Крім того, ЄС має активніше використовувати наявні інвестиційні інструменти, такі як Neighbourhood Investment Platform (n.d.) та Інвестиційний фонд Центральної Азії (IFCA) (European Union, 2021), для фінансування енергетичних проектів у регіоні. Це дозволить залучити додаткові кошти та технологічну експертизу європейських компаній для розвитку енергетичного сектора Центральної Азії.

Для створення сприятливого інвестиційного клімату та забезпечення прозорості енергетичного ринку в Центральній Азії необхідна гармонізація правового регулювання та впровадження міжнародних стандартів. ЄС має активніше сприяти реформуванню енергетичного сектора в країнах регіону, зокрема через надання технічної допомоги та обмін кращими практиками. Зокрема, важливо посилити співпрацю в рамках Договору до Енергетичної Хартії (ДЕХ) (Banet, 2024) який встановлює правові рамки для міжнародного співробітництва в енергетичній сфері. ЄС має заохочувати країни Центральної Азії до повноцінного виконання зобов'язань в рамках ДЕХ, особливо в частині захисту інвестицій, вільної торгівлі енергоресурсами та безперешкодного транзиту енергоносіїв.

Крім того, ЄС має сприяти впровадженню в країнах Центральної Азії європейських стандартів прозорості, екологічної та соціальної відповідальності в енергетичному секторі, таких як Ініціатива прозорості видобувних галузей (EITI) (Nadibaidze & Maisuradze, 2016), Директива ЄС про нефінансову звітність 2014/95/ЄС (2014), стандарт екологічного менеджменту ISO 14001:2015 (2015) та стандарт соціальної

відповідальності SA 8000 (2007). Це передбачає надання підтримки в розробці та реалізації відповідного законодавства, а також залучення європейських компаній, які дотримуються високих стандартів корпоративної відповідальності, до енергетичних проектів у регіоні.

В умовах глобальної кліматичної кризи та зростання значення сталого розвитку, ЄС має приділяти особливу увагу екологічним та соціальним аспектам своєї енергетичної дипломатії в Центральній Азії. Це передбачає сприяння розвитку відновлюваної енергетики, підвищення енергоефективності та зменшення викидів парникових газів у регіоні. ЄС має активніше залучати країни Центральної Азії до участі в ініціативах зі сталого розвитку та боротьби зі зміною клімату, зокрема в рамках Паризької угоди та Цілей сталого розвитку ООН (Falkner, 2016; Biermann *et al.*, 2017). Надання фінансової та технічної допомоги для реалізації проектів у сфері чистої енергетики та енергоефективності може стати важливим напрямком енергетичного співробітництва між ЄС та регіоном.

Крім того, ЄС має приділяти увагу соціальним наслідкам енергетичних проектів у Центральній Азії, зокрема їх впливу на місцеві громади та довкілля. Залучення громадськості до процесу прийняття рішень, проведення оцінки впливу на навколишнє середовище та забезпечення справедливого розподілу вигод від енергетичних проектів мають стати невід'ємною частиною енергетичної дипломатії ЄС у регіоні.

Обговорення

Результати даного дослідження свідчать про певні особливості країн Центральної Азії у процесі сталого енергетичного переходу та вказують на деякі недоліки поточних підходів ЄС до енергетичної безпеки та співпраці з цим регіоном. Зокрема, виявлено, що сталий енергетичний перехід у Центральній Азії відбувається повільно через низку політичних, фінансових, технічних та соціальних бар'єрів. Незважаючи на значний потенціал відновлюваної енергетики в регіоні, він залишається недостатньо використаним. ЄС має низку стратегій та ініціатив щодо покращення енергетичної взаємопов'язаності з Центральною Азією, але вони зосереджені переважно на викопному паливі та не повною мірою враховують можливості ВДЕ. Крім того, ЄС часто розглядає кліматичну нестабільність як проблему «поза своїми кордонами» і недостатньо інтегрує кліматичні фактори у свої зовнішні енергетичні стратегії.

Ці результати багато в чому узгоджуються з висновками інших досліджень, розглянутих у даній роботі. Зокрема, дослідження М. Radovanović *et al.* (2021), також вказує на повільний енергетичний перехід у країнах Центральної Азії та численні виклики в розвитку енергетичного сектора регіону. Серед них автори називають складні геологічні умови, технологічні обмеження, територіальні суперечки, геополітичну конкуренцію та недостатньо розвинуту інфраструктуру. Як і в даному дослідженні, автори відзначають значний потенціал відновлюваної енергетики в Центральній Азії, який, однак, залишається недостатньо використаним через низку політичних, фінансових, технічних та соціальних бар'єрів. Водночас, на відміну від даної роботи, дослідження М. Radovanović *et al.* (2021)

приділяє більше уваги питанням зміни клімату та ролі країн Центральної Азії у викидах парникових газів. Автори зазначають, що надійних даних про емісію парникових газів у регіоні бракує, але непрямі свідчення вказують на те, що Киргизстан, Узбекистан і Таджикистан не є значними емітентами через низький рівень економіки, промисловості та транспорту. Казахстан і Туркменістан використовують переважно екологічно чистий природний газ, хоча вугільна промисловість Казахстану може бути предметом інтересу для кліматичних дій. Ці спостереження доповнюють картину енергетичного ландшафту Центральної Азії, запропоновану в даній роботі.

Крім того, M. Radovanović *et al.* (2021) глибше розглядають питання енергетичної бідності та ролі державної політики у її подоланні. Автори підкреслюють, що забезпечення доступу до енергії для всіх верств населення має бути невід'ємною частиною стратегії енергетичного переходу в країнах Центральної Азії. Вони обговорюють такі заходи, як контроль над цінами на енергоносії, підвищення енергоефективності в домогосподарствах, використання доступних відновлюваних джерел та збільшення доходів домогосподарств. Ці аспекти заслуговують на більшу увагу і в даному дослідженні. Обидві роботи вказують на необхідність посилення співпраці між ЄС та країнами регіону, залучення інвестицій, передачі технологій та ноу-хау, а також реформування енергетичного сектора та ринку.

Дослідження F. Bossuyt & I. Bolgova (2020) присвячене аналізу перспектив співпраці між ЄС, Китаєм та Росією в Центральної Азії в рамках китайської ініціативи «Один пояс, один шлях» (BRI). Автори зазначають, що, незважаючи на напруженість у відносинах між ЄС та Росією, ці актори, разом з Китаєм, мають спільний інтерес у розвитку транспортного коридору між Китаєм та Європою через Центральну Азію. Хоча ідея тристоронньої співпраці може бути наразі занадто далекосяжною, існує можливість для двосторонньої співпраці між залученими сторонами. Водночас, автори визнають, що дослідження було опубліковане до початку повномасштабного російського вторгнення в Україну в 2022 році, яке різко змінило геополітичний ландшафт і перспективи співпраці.

R. Youngs (2021) розглядає взаємозв'язок між зовнішньою політикою ЄС та енергетичними стратегіями. Автор стверджує, що цей зв'язок є складним і різноманітним, демонструючи як загострення протиріччя, так і його пом'якшення в різних аспектах енергетичної політики. R. Youngs вводить поняття «обмеженого протиріччя», щоб охарактеризувати вплив зовнішньополітичної сфери на енергетичну політику ЄС, коли розбіжності хоч і існують, але утримуються в межах, що дозволяють виробляти спільні позиції. Дослідження доповнює дану роботу, висвітлюючи додаткові аспекти взаємодії зовнішньої та енергетичної політики ЄС, хоча й менше зачіпає внутрішню динаміку узгодження інтересів всередині Євросоюзу.

У статті S.K. Pradhan & S.K. Pradhan (2020) проаналізовано геополітичну динаміку в Центральної Азії та роль Індії в цьому регіоні, зокрема в енергетичній сфері. Автори розглядають історичні зв'язки між Індією та Центральною Азією, потенціал регіону в нафтовій

і газовій галузях та індійські інвестиції в ці сектори. Значна увага приділяється політиці Індії «Connect Central Asia», спрямованій на зміцнення відносин з країнами регіону. Попри фокус на інтересах і стратегіях Індії, дослідження пропонує цінний погляд на ширший геополітичний контекст, у якому розгортається енергетична дипломатія ЄС у Центральної Азії, доповнюючи результати даної роботи.

Інше дослідження, проведене O. Lazard & R. Youngs (2021), пропонує критичний погляд на поточні підходи ЄС до кліматичної безпеки. Автори стверджують, що ці підходи не вирішують корінних причин проблем кліматичної нестабільності і можуть навіть поглибити екологічні порушення в довгостроковій перспективі. Вони закликають до переходу від вузької концепції кліматичної безпеки, зосередженої на декарбонізації, до ширшого поняття екологічної безпеки та цілісності, що передбачає відновлення ключових екосистем та їхніх взаємозалежностей. Ці аргументи резонують з тезами даної роботи про необхідність більш системного підходу до миру та геополітики з урахуванням екологічних факторів. Обидва дослідження закликають ЄС вийти за рамки вузького фокусу на скороченні викидів і розробити цілісні стратегії, які вирішують глибинні причини екологічної нестабільності.

Сильною стороною дослідження O. Lazard & R. Youngs є акцент на відновленні ключових екологічних взаємозалежностей, особливо гідрологічного циклу, як передумови справжньої кліматичної безпеки. Автори переконливо доводять, що зміна клімату є результатом і рушієм екологічних криз, які виходять за рамки надмірного викиду вуглекислого газу в атмосферу. Вони підкреслюють центральну роль крихкості водного циклу і закликають до відновлення гідрологічного балансу шляхом контекстно-адаптивної екологічної регенерації. З іншого боку, дослідження O. Lazard & R. Youngs могло б виграти від детальнішого опрацювання практичних кроків щодо інтеграції комплексної регенерації в зовнішню політику, розвиток і безпекову співпрацю ЄС. Хоча автори окреслюють загальні принципи екологічної дипломатії, конкретні механізми та процеси її реалізації могли б бути глибше розроблені. Крім того, робота могла б приділити більше уваги потенційним синергіям і компромісам між цілями декарбонізації та екосистемної регенерації.

Q. Fatima & S. Zafar (2020) пропонують всебічний аналіз нової «Великої гри» в Центральної Азії з урахуванням інтересів та стратегій усіх ключових регіональних і позарегіональних гравців. Автори виділяють три виміри цієї «гри»: геоекономічний (суперництво за контроль над енергоресурсами регіону), геостратегічний (безпекові інтереси та стратегії залучених акторів) та геополітичний (роль самих центрально-азійських держав та їхні стратегії позиціонування в світовій політиці). Q. Fatima & S. Zafar переконливо демонструють центральність енергетичного фактору в цій геополітичній конкуренції. Вони детально розглядають різні проекти трубопроводів – як реалізовані, так і плановані – як інструменти геоекономічних стратегій залучених держав. Особливу увагу автори приділяють «трубопровідній політиці» як ключовому елементу суперництва за контроль над маршрутами

транспортування енергоресурсів. Цінним внеском дослідження є також аналіз зростаючої геополітичної суб'єктності центральноазійських держав, які намагаються балансувати між великими гравцями, уникати чиєсь домінації та максимізувати вигоди від свого стратегічного положення. Q. Fatima & S. Zafar показують, як ці країни використовують багатовекторність і балансування для просування власних інтересів і підвищення своєї ролі на світовій арені.

Водночас, на відміну від даного дослідження, робота Q. Fatima & S. Zafar (2020) менше зачіпає внутрішню динаміку ЄС та питання узгодження інтересів і протиріччя всередині Євросоюзу щодо енергетичної політики в Центральній Азії. Натомість вона пропонує більш цілісний погляд на взаємодію інтересів усіх ключових зовнішніх гравців у регіоні – як регіональних (Росія, Китай, Іран), так і позарегіональних (США). Крім того, дослідження могло б виграти від глибшого аналізу внутрішніх політичних і економічних процесів у самих центральноазійських державах та їхнього впливу на енергетичну політику цих країн. Хоча автори розглядають роль центральноазійських держав у «Великій грі», вони менше уваги приділяють внутрішнім факторам, які формують їхні енергетичні стратегії.

Дане дослідження й праця M. Ardelean *et al.* (2020), доповнюють одне одного, пропонуючи системну напівкількісну методологію оцінки оптимальних маршрутів електропередач між Центральною Азією та ЄС. Автори розробляють модель на основі карт вартості (тертя), яка використовує набір з 13 зважених змінних, що представляють географічні, екологічні, ресурсні та інфраструктурні фактори. Сильною стороною методології є її здатність враховувати потенціал невикористаних відновлюваних джерел енергії на перетнутих територіях при моделюванні оптимальних маршрутів. Це відрізняє дослідження від попередніх робіт, які використовували переважно якісні підходи. Включення потенціалу ВДЕ виявилось ключовим фактором, що визначає оцінені маршрути, підкреслюючи важливість цієї змінної. Крім того, автори приділяють належну увагу базовим політикам і стратегіям ЄС та Центральної Азії щодо енергетичної взаємопов'язаності та ВДЕ, які обґрунтовують актуальність аналізу. Вони також пропонують вичерпний огляд поточного енергетичного ландшафту Центральної Азії з точки зору викопного палива, ядерної енергії, ВДЕ та інфраструктури передачі. З іншого боку, дослідження могло б виграти від детальнішого обговорення припущень і обмежень моделі, особливо щодо вибору змінних, присвоєння балів тертя та зважування. Більш чітке пояснення логіки цих методологічних виборів дозволило б краще оцінити надійність і відтворюваність результатів. Крім того, робота могла б глибше проаналізувати геополітичні, економічні та екологічні наслідки оцінених маршрутів, вийшовши за рамки суто технічного моделювання.

Стаття G. Sonmez (2021), присвячена аналізу питань енергетичної безпеки в Євразії в контексті російсько-українських напружень та ролі Туреччини як потенційного енергетичного хабу. Автор детально розглядає енергетичні кризи між Росією та Україною в 2006, 2009 та 2014 роках, які стали хронічним нагадуванням про ризики енергетичної залежності ЄС

від Росії. G. Sonmez переконливо демонструє, як Росія стратегічно використовувала свої енергоресурси як інструмент тиску на ЄС і сусідні країни. Він підкреслює асиметричний характер енергетичної взаємозалежності між ЄС і Росією, коли остання має більше важелів впливу як ключовий постачальник.

На цьому тлі автор аналізує зусилля Туреччини стати регіональним енергетичним хабом, використовуючи своє стратегічне розташування. G. Sonmez розглядає ключові проекти, такі як нафтопровід Баку-Тбілісі-Джейхан (BTC), газопровід Баку-Тбілісі-Ерзурум (BTE), невдалий проект Nabucco, Трансанатолійський газопровід (TANAP) і Турецький потік. Він стверджує, що Туреччина має потенціал відігравати роль «ключового євразійського енергетичного хабу» більше, ніж будь-коли, одночасно реалізуючи проекти, що підтримуються ЄС і Росією, відповідно до своїх інтересів.

Підсумовуючи, можна сказати, що розглянуті дослідження пропонують взаємодоповнюючі погляди на складну динаміку енергетичної політики в Центральній Азії та Євразії в цілому. Вони сходяться на думці про значні виклики сталому енергетичному переходу в центральноазійському регіоні та недоліки поточних підходів ЄС до енергетичної співпраці з ним. Автори підкреслюють необхідність переосмислення стратегій ЄС у напрямку більш цілісного, інклюзивного та екологічно дружнього бачення енергетичного майбутнього регіону.

Водночас аналізовані роботи висвітлюють різні грані цієї багатовимірної проблеми. Деякі з них, як і дане дослідження, фокусуються на внутрішній динаміці ЄС та управлінні розбіжностями в енергетичній політиці (Radovanović *et al.*, 2021). Інші приділяють більше уваги геополітичному суперництву за ресурси та маршрути (Fatima & Zafar, 2020) або технічним аспектам оптимізації електропередач (Ardelean *et al.*, 2020). O. Lazard & R. Youngs (2020) у свою чергу, пропонують концептуальний зсув від кліматичної безпеки до екологічної дипломатії, тоді як G. Sonmez (2021) розглядає роль окремих регіональних гравців, як-от Туреччини. Кожне з цих досліджень робить цінний внесок у розуміння енергетичного ландшафту Центральної Азії та Євразії, пропонуючи оригінальні концептуальні рамки, методологічні інновації та актуальні емпіричні дані. Разом вони формують більш повну і нюансовану картину, ніж та, що випливає з аналізу лише однієї роботи.

Висновки

Аналіз енергетичного потенціалу країн Центральної Азії засвідчив їх виняткове значення для забезпечення енергетичної безпеки Європи. Регіон володіє значними запасами вуглеводнів, зокрема нафти і природного газу, а також має потужний потенціал розвитку відновлюваної енергетики. Казахстан, Туркменістан та Узбекистан є ключовими партнерами ЄС у сфері енергетики, співпраця з якими може суттєво посилити диверсифікацію джерел енергопостачання та зменшити залежність від російських енергоносіїв.

Дослідження основних напрямків та механізмів реалізації енергетичної дипломатії ЄС у регіоні виявило, що вона здійснюється як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівнях. ЄС розвиває енергетичний діалог з кожною країною окремо, враховуючи

їх специфіку, а також бере участь у регіональних ініціативах, таких як «Енергетика EU-Central Asia» та проєкт Транскаспійського газопроводу. Ключовими інструментами енергетичної дипломатії ЄС є угоди про партнерство та співробітництво, меморандуми про технічної допомоги. Водночас, дослідження виявило низку проблем та викликів, що стоять на шляху ефективного енергетичного співробітництва між ЄС та країнами Центральної Азії. Серед них – геополітична конкуренція з боку Росії, Китаю та США, недостатньо розвинена енергетична інфраструктура, політична нестабільність та високий рівень корупції в деяких країнах регіону, недосконалість правового регулювання енергетичної сфери та відсутність єдиної енергетичної політики серед країн ЄС. Крім того, серйозним викликом є необхідність забезпечення сталого розвитку та врахування екологічних аспектів при реалізації енергетичних проєктів. На основі проведеного аналізу було розроблено низку рекомендацій щодо вдосконалення енергетичної дипломатії ЄС у Центральноазійському регіоні. ЄС має посилити партнерство з країнами

Центральної Азії, активізувати інвестиції в енергетичну інфраструктуру, сприяти гармонізації правового регулювання та впровадженню міжнародних стандартів, приділяючи особливу увагу розвитку відновлюваної енергетики та зменшенню викидів.

Перспективними напрямками подальших досліджень є порівняльний аналіз енергетичної дипломатії ЄС у різних регіонах, вивчення синергії між європейською та китайською стратегіями, розробка сценаріїв розвитку енергетики Центральної Азії з урахуванням глобальних трендів та дослідження соціально-гуманітарних аспектів енергетичного переходу. Енергетична дипломатія ЄС у Центральноазійському векторі є комплексною проблематикою, від ефективності якої залежатиме енергетична безпека, сталий розвиток та процвітання Європи і Центральної Азії.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

UDC 327:339.9
DOI: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.71

Turdumambet Barpybaev

PhD in Pedagogy, Associate Professor

Institute of Innovative Technologies and Energy

724100, 5 Studentskaya Str., Tash-Kumyr, Kyrgyzsta

<https://orcid.org/0000-0002-9027-1204>

EU energy diplomacy: The Central Asian vector

Abstract. This study gains particular importance in the context of global geopolitical challenges to energy security and the need to diversify energy sources in Europe. The purpose of this study was to provide a comprehensive analysis of the EU's energy diplomacy in the Central Asian region. The study employed the methods of analysis, synthesis, systematisation, comparative studies, statistical analysis, and generalisation. The study found that Central Asian countries, specifically Kazakhstan, Turkmenistan, and Uzbekistan, have considerable hydrocarbon reserves and strong renewable energy development potential, making them key partners for the EU in ensuring energy security and diversifying energy sources. The study found that the EU's energy diplomacy in Central Asia is implemented through a range of bilateral and multilateral mechanisms, but faces serious challenges, such as geopolitical competition, underdeveloped infrastructure, political instability, and imperfect legal regulation of the energy sector in the region. Based on these findings, recommendations were developed to strengthen strategic partnerships, intensify investment activities, harmonise legal regulation and implement international standards, as well as develop renewable energy and improve energy efficiency within the framework of EU cooperation with Central Asian partners. The practical significance of this study lies in the fact that its findings and recommendations can be used to improve the EU's energy strategy, develop effective mechanisms for cooperation with Central Asian countries and build a mutually beneficial partnership in the energy sector, which will contribute to strengthening energy security, sustainable development, and prosperity of both Europe and Central Asia in the long term

Keywords: diversification of supply; hydrocarbon resources; strategic partnership; geopolitical challenges; investment activity; legal regulation

Introduction

The European Union's energy diplomacy in the Central Asian region is becoming increasingly important in the context of global challenges of energy security and diversification of energy sources. Rich in hydrocarbon resources, Central Asia plays a key role in ensuring energy stability and sustainable development in Europe. However, despite the strategic importance of the region, energy cooperation between the EU and Central Asian countries faces a range of challenges that require in-depth investigation and analysis.

The need to study the EU's energy diplomacy in the Central Asian vector is conditioned by a range of factors. First and foremost, Europe's growing dependence on energy imports is prompting the search for alternative sources of supply and the development of strategic partnerships with producing countries. The geopolitical competition for influence in Central Asia between the world's leading actors, including Russia, China, and the United States, complicates the implementation of energy projects and

requires the EU to develop an effective diplomatic strategy. This issue has become particularly acute in the context of the Russian-Ukrainian war, which has led to the need to urgently diversify the European energy market and reduce dependence on Russian energy carriers. Furthermore, the problems of navigation in the Bab el-Mandeb Strait and the threat of terrorism in Africa pose additional challenges to the EU's energy security and highlight the need to develop alternative routes for energy supplies, specifically through Central Asia. Notably, energy security issues are closely intertwined with the problems of sustainable development, climate change, and environmental protection, which necessitates a comprehensive approach to energy cooperation.

The problematic of the study focused on the challenges and obstacles to the effective implementation of the EU's energy diplomacy in the Central Asian region. These include geopolitical competition, insufficient infrastructure development, political instability in some countries

Received: 16.01.2024, Revised: 29.03.2024, Accepted: 26.04.2024

Suggested Citation:

Barpybaev, T. (2024). EU energy diplomacy: The Central Asian vector. *Foreign Affairs*, 34(2), 71-80. doi: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.71.

*Corresponding author

of the region, corruption, imperfect legal regulation of the energy sector, and the lack of a common energy policy among EU countries. Furthermore, there are risks associated with the environmental impacts of energy production and transportation, which require the implementation of high safety and environmental protection standards.

A review of studies on the EU's energy diplomacy in the Central Asian region shows that this issue is of considerable academic interest, but certain aspects still lack sufficient coverage. V. Melnychuk (2023) analyses the impact of China's One Belt, One Road initiative on EU-China relations, specifically, examines the competition between the EU and China in the Central Asian market, but does not focus directly on the EU's energy diplomacy in the region. This study is useful for understanding the broader geopolitical context in which the EU's energy diplomacy is developing.

Continuing with the topic of geopolitical factors, M. Leonard *et al.* (2021) consider the geopolitical implications of the European Green Deal, but do not pay special attention to the Central Asian region. This study is valuable for understanding the impact of the EU's climate policy on its relations with key partners, which is also significant for energy diplomacy in Central Asia. M. Mišík (2022) focuses on the EU's energy security but does not consider the role of Central Asia in detail. This study is useful for understanding the challenges faced by the EU in the field of energy security and the potential role of the Central Asian region in addressing them.

A somewhat different perspective is offered by T. Kober *et al.* (2020), who analyse scenarios for the development of global energy without focusing on individual regions. This study is important for understanding global energy trends that influence the shaping of the EU's energy diplomacy, including towards Central Asia. O. Semenenko *et al.* (2023) examine the economic relations between the EU and Central Asian countries, but only superficially touch upon energy diplomacy. This study provides a better insight into the broader context of economic cooperation between the EU and the region, which also creates the basis for the development of energy diplomacy.

Thus, despite the existence of studies on the EU's energy policy and its relations with Central Asia, there is a lack of a comprehensive analysis of concrete mechanisms and instruments of the EU's energy diplomacy in the region, an assessment of the effectiveness of existing initiatives, and recommendations for improving the strategy in view of current challenges. The present study aims to fill these gaps.

The purpose of this study was to comprehensively examine the specific features of the implementation of the EU's energy diplomacy in the Central Asian region. To fulfil this purpose, the following tasks are expected to be solved: to analyse the energy potential of Central Asian countries and their significance for European energy security; to investigate the principal areas and mechanisms for implementing the EU's energy diplomacy in the region and identify key problems and challenges that obstruct effective energy cooperation between the EU and Central Asian countries; to develop recommendations for improving the EU's energy diplomacy, considering the specifics of the Central Asian region.

Materials and methods

The study was based on the use of general scientific methods of cognition, specifically, analysis, synthesis, generalisation, comparison, and statistical analysis. The phenomenon under study was broken down into its component parts and each of these aspects was examined in detail, which allowed for a better understanding of the essence and peculiarities of the EU's energy diplomacy in the region.

The interrelationships and interdependencies between the various elements were established and shown to form a coherent system. This helped to obtain a comprehensive vision of the phenomenon under study and formulate key conclusions about its effectiveness and development prospects.

The comparative analysis was used to compare the energy potential of different Central Asian countries, their strategies, and the EU's approach to cooperation with each of them. This helped to identify commonalities and differences in the energy policies of Central Asian states and the specifics of bilateral relations with the EU. Statistical analysis was used to process quantitative data on energy reserves and production, exports to the EU, and renewable energy development indicators. This helped to assess the energy potential of the region and the dynamics of cooperation with the EU. The systematisation helped to create a holistic and structured picture, identify key trends and patterns, and facilitate data analysis and interpretation. The method of generalisation helped to suggest ways to improve the EU's energy diplomacy in Central Asia.

The study was based on a wide range of sources, including statistical data, international agreements, regulations, analytical reports of international, national and civil society organisations, as well as materials of initiatives and programmes. Valuable sources for the study also included materials of such initiatives and programmes as the Neighbourhood Investment Platform (n.d.), the Investment Fund for Central Asia (IFCA) (European Union, 2021) and Horizon 2020 work programme from 2018 to 2020 (2017), The Caspian Pipeline Consortium (2023), which provide financial and technical support for the implementation of energy projects and promote technology transfer and exchange of experience between the EU and Central Asian countries.

The study also relied on the materials of the Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) (Nadibaidze & Maisuradze, 2016), the EU Non-Financial Reporting Directive No. 2014/95/EU (2014), the environmental management standard ISO 14001:2015 (2015), and the social responsibility standard SA 8000 (2007). These sources contain significant information on the principles and mechanisms for ensuring transparency, environmental, and social responsibility in the energy sector, which are key factors for the sustainable development of the industry. They also demonstrate the EU's role in promoting these standards and values in cooperation with partner countries, specifically in Central Asia, by supporting the development and implementation of relevant legislation and by engaging European companies with high standards of corporate responsibility in energy projects in the region.

Results

Energy potential of Central Asian countries and their significance for European energy security. Central Asia and the Caspian region have considerable oil and gas reserves, which play a major role in the energy security and economic development of both the countries of the region and neighbouring countries. According to the Energy Information Administration (EIA), the total hydrocarbon resources of the Caspian Basin are 48 bn barrels of oil and 292 tn cubic feet of gas (proven and probable reserves). Therewith, 75% of oil reserves and 67% of gas reserves are concentrated on the Caspian Sea shelf. The northern part

of the Caspian contains most of the oil fields, while the southern sector is rich in gas deposits (Zeynalova, 2021).

Despite their considerable resource potential, the countries of Central Asia and the Caspian region face a range of challenges in developing their oil and gas sectors. These include difficult geological conditions, technological limitations, territorial disputes, geopolitical competition, underdeveloped infrastructure, etc. Effective development of the region's hydrocarbon resources requires large-scale investments, advanced technologies and close cooperation between energy producing, transit, and consuming countries (Fig. 1).

Figure 1. Map of existing and planned oil and gas pipelines across Eurasia

Source:

According to T. Rokicki *et al.* (2023), the EU's dependence on energy imports from Russia was quite high before the crisis in 2020-2022. Specifically, at the beginning of 2019, the share of oil and oil products imported from Russia was about 30% of the EU's total imports of these energy carriers, while the share of natural gas imported from Russia exceeded 40%. However, in the wake of the COVID-19 pandemic and especially after the outbreak of the war in Ukraine, the EU has begun to actively seek ways to reduce its energy dependence on Russia and diversify its sources of supply. Specifically, as early as March 2023,

the share of Russian oil and oil products in EU imports fell to 2.28%, and many countries completely stopped buying them from Russia. As for natural gas, the pace of decline in imports from Russia was somewhat slower due to long-term contracts and infrastructure constraints, but the trend towards reduced dependence was evident.

In these circumstances, Central Asian countries, with their considerable hydrocarbon reserves, could become essential partners for the EU in diversifying its energy supply. The development of cooperation with Central Asian states will not only increase the EU's energy security but

will also contribute to economic development and stability in the region, which is in line with the EU's strategic interests. However, fulfilling this potential requires significant considerable investment in infrastructure and overcoming certain geopolitical challenges.

The principal areas and mechanisms for implementing the EU's energy diplomacy in the region. The EU's energy diplomacy in Central Asia is implemented at both bilateral and multilateral levels. Within the framework of bilateral relations, the EU develops energy cooperation with each country in the region individually, considering their specific needs and capabilities.

Kazakhstan is the EU's key energy partner among Central Asian countries. In 2006, the EU and Kazakhstan signed a Memorandum of Understanding on cooperation in the energy sector, which envisages the development of cooperation in such areas as energy efficiency, renewable energy, modernisation of energy infrastructure, and technology exchange (Mantel, 2015). Turkmenistan is also an important potential partner of the EU in the gas sector. In 2008, the EU and Turkmenistan signed a Memorandum of Understanding on the development of energy cooperation, which prescribes the possibility of supplying Turkmen gas to Europe as part of the Trans-Caspian gas pipeline project (Zanatta, 2023). Despite the signing of a 2008 Memorandum of Understanding between the EU and Turkmenistan on the development of energy cooperation, which provided for the possibility of supplying Turkmen gas to Europe through the Trans-Caspian gas pipeline, this project has not yet been implemented. Although recent political developments in the region, such as the signing of the Convention on the Legal Status of the Caspian Sea in 2018, the conclusion of the Memorandum of Understanding between Turkmenistan and Azerbaijan on the joint development of the "Dostluk field in 2021 and the launch of the Southern Gas Corridor in 2020, have created a more positive diplomatic environment for this infrastructure, the EU has still not managed to establish gas connections with Turkmenistan (Zanatta, 2023). The reasons for this lie not only in the difficult geopolitical situation in the region, but also in Turkmenistan's approach to foreign investment and the EU's energy policy. Specifically, Ashgabat is reluctant to allow foreign companies to develop its gas fields and does not ensure transparency of energy revenues, which scares away European investors (Zanatta, 2023). At the same time, the EU has embarked on a course of decarbonising its economy and gradually phasing out fossil fuels, which calls into question the feasibility of large-scale investments in new gas pipelines (Fetting, 2020). The EU's position is also influenced by the internal political situation in Turkmenistan, which is one of the most repressive and authoritarian regimes in the world (Bohr, 2016; Schatz, 2023). Supporting the rhetoric of promoting democracy and protecting human rights, European politicians are not inclined to make excessive concessions to the Turkmen leadership for the sake of energy interests.

Thus, although the idea of a Trans-Caspian gas pipeline stays on the agenda of bilateral relations, its practical implementation faces serious obstacles that go beyond purely geopolitical considerations. Progress on this issue requires efforts on both sides to create a favourable

investment climate, ensure transparency, and adhere to democratic standards (Yuldasheva, 2022).

Uzbekistan is also actively developing cooperation with the EU in the oil and gas sector. The country has considerable hydrocarbon reserves and is one of the most promising suppliers of gas to the European market. In 2019, Uzbekistan produced 60.4 bcm of gas and exported about 10 bcm, mainly to China and Russia (International Energy Agency, 2021). At the same time, the Uzbek government is interested in diversifying export routes and entering new markets. In this context, the EU is considered as an important potential partner. Uzbekistan can supply gas to Europe through existing and planned pipeline systems, such as the Trans-Caspian gas pipeline and the Southern Gas Corridor (Yuldasheva, 2022).

Furthermore, Uzbekistan is seeking to attract European investment and technology to modernise its oil and gas infrastructure and improve the efficiency of hydrocarbon production and processing. The country is interested in cooperating with leading European energy companies within the framework of projects for the exploration and development of new fields, construction of gas processing plants, etc. While developing cooperation with the EU in the oil and gas sector, Uzbekistan does not forget the significance of developing renewable energy. The country intends to gradually increase the share of renewable energy in its energy balance and counts on EU support in this area, specifically through technology transfer and exchange of experience (Yuldasheva, 2022).

Overall, energy cooperation between Uzbekistan and the EU is comprehensive and covers both conventional and renewable energy sources. It meets the strategic interests of both parties and has considerable potential for further development on a mutually beneficial basis. The practical implementation of the agreements will help strengthen energy security, attract investment, and achieve sustainable development goals in the region (Yuldasheva, 2022).

Alongside bilateral relations, the EU is actively developing multilateral initiatives and projects within the framework of its energy diplomacy in Central Asia. One of the key platforms for multilateral energy cooperation is the EU-Central Asia Energy Initiative, launched in 2007. This initiative aims to strengthen the energy dialogue between the EU and Central Asian countries, exchange experience and best practices in the energy sector, and develop regional energy infrastructure (Mantel, 2015).

Another important project is the Trans-Caspian Gas Pipeline, which will bring natural gas from Turkmenistan and other Central Asian countries to Europe via the Caspian Sea and the Southern Gas Corridor. Although the project faces a range of geopolitical and technical challenges, it stays a priority for the EU in the context of diversifying its energy supply (Mantel, 2015).

The EU also supports the development of renewable energy and energy efficiency in Central Asia through initiatives such as the Neighbourhood Investment Facility (NIF), the Investment Fund for Central Asia (IFCA) and the Horizon 2020 programme. These instruments provide financial and technical support for the implementation of clean energy and sustainable development projects (Neighbourhood Investment Platform, n.d.; Horizon 2020 work programme..., 2017; European Union, 2021).

Energy cooperation between the EU and Central Asian countries is based on a range of legal documents and agreements. The key document in this context is the EU Strategy for Central Asia, adopted in 2007 and updated in 2019 (Mantel, 2015). The Strategy identifies priority areas of cooperation between the EU and the region, among which energy plays a major role. The bilateral Partnership and Cooperation Agreements (PCAs) concluded between the EU and each of the Central Asian countries also contain provisions on energy cooperation (Mantel, 2015; Yuldasheva, 2022; Zanatta, 2023). These agreements create a legal framework for the development of trade and investment relations in the energy sector, as well as for the exchange of technology and experience. Furthermore, the EU and Central Asian countries are parties to the Energy Charter Treaty (ECT), a multilateral agreement that establishes a legal framework for international energy cooperation (Banet, 2024). The ECT ensures investment protection, free trade in energy resources, and facilitates energy transit.

Key issues and challenges of energy cooperation between the EU and Central Asian countries. One of the principal challenges for the EU's energy diplomacy in Central Asia is geopolitical competition and conflicts of interest between the world's leading actors in the region. Russia, China, and the United States also have strategic interests in Central Asia, particularly in the energy sector, which complicates the implementation of energy projects involving the EU.

Russia traditionally views Central Asia as a zone of its influence and seeks to maintain control over energy flows in the region. Moscow is actively promoting its own energy projects, such as the Power of Siberia gas pipeline and the Turkish Stream, which may compete with EU initiatives (Caşın & Kisacik, 2021). China, in turn, is increasing its presence in Central Asia within the framework of the Belt and Road Initiative. Beijing is investing heavily in the development of energy infrastructure in the region, including the construction of gas and oil pipelines connecting Central Asia with China (Manish & Behera, 2024). The United States also has its own interests in the region related to energy security and geopolitical influence. Since 2006, Washington has been supporting projects aimed at diversifying energy routes and reducing the dependence of Central Asian countries on Russia, such as the Trans-Caspian gas pipeline (Siruk, 2006).

Another challenge for energy cooperation between the EU and Central Asian countries is the insufficient level of energy infrastructure development in the region. Many of the existing gas and oil pipelines were built during the Soviet era and need to be modernised and expanded to ensure reliable and efficient energy transportation. Furthermore, the lack of direct access to the Caspian Sea and the need to transport energy through the territories of other countries create additional difficulties for the implementation of EU energy projects in the region. The construction of new pipelines, such as the Trans-Caspian gas pipeline, requires considerable investment and alignment of interests of all parties involved (Palu & Hilmola, 2023).

Technological limitations associated with the production and processing of hydrocarbons in Central Asia may also hinder effective energy cooperation with the EU. Many deposits in the region are characterised by complex

geological conditions, high sulphur content, and other impurities, which requires the use of advanced extraction and treatment technologies (Kolb, 2014). Limited access to modern technologies and equipment can reduce the profitability and environmental friendliness of energy projects.

Political instability, weak democratic institutions, and high levels of corruption in some Central Asian countries pose additional challenges to the EU's energy diplomacy. Opaque decision-making, lack of rule of law and insufficient investment protection may deter European companies from taking part in energy projects in the region. Furthermore, the lack of a common energy policy among EU countries makes it difficult to formulate a coherent and effective energy diplomacy strategy for Central Asia. Different interests and priorities of EU member states can lead to fragmentation of efforts and weakening of Brussels' negotiating position in the region. The imperfect legal regulation of the energy sector in Central Asia, including insufficient protection of investors' rights, lack of transparent rules for access to energy infrastructure, and administrative barriers, may also be an obstacle to the successful implementation of energy projects with EU participation.

Recommendations for improving the EU's energy diplomacy in the Central Asian region. To increase the effectiveness of the EU's energy diplomacy in Central Asia, it is necessary to strengthen strategic partnerships and political dialogue with the countries of the region. This involves regular high-level meetings, exchanging views on key issues of energy cooperation and agreeing on common approaches to addressing existing challenges.

The EU should pay special attention to developing bilateral relations with each of the Central Asian countries, accommodating their specific needs and capabilities. Specifically, expanding the energy dialogue with Kazakhstan, Turkmenistan, and Uzbekistan, which have considerable hydrocarbon reserves, could open new prospects for diversifying energy supplies to Europe. At the same time, the EU should more actively engage other countries in the region, such as Kyrgyzstan and Tajikistan, in energy cooperation, particularly in the development of renewable energy and energy efficiency. This will help strengthen regional integration and sustainable development in Central Asia.

Modernisation and expansion of energy infrastructure in Central Asia is a key factor in the successful implementation of energy projects with EU participation. Brussels should intensify investment activities in the region aimed at building new pipelines, upgrading existing energy networks, and introducing modern technologies for energy production and transportation. Particular attention should be paid to the implementation of strategic projects, such as the Trans-Caspian gas pipeline, which will allow Turkmen gas to be supplied to Europe bypassing Russia. The EU should provide political and financial support for this project, as well as help to regulate the legal status of the Caspian Sea to ensure its smooth implementation. Furthermore, the EU should make more active use of existing investment instruments, such as the Neighbourhood Investment Platform (n.d.) and the Investment Fund for Central Asia (IFCA) (European Union, 2021), to finance energy projects in the region. This will help attract additional funds and technological expertise from European companies to develop the energy sector in Central Asia.

To create a favourable investment climate and ensure the transparency of the energy market in Central Asia, it is necessary to harmonise legal regulation and implement international standards. The EU should more actively promote energy sector reforms in the region, including through technical assistance and the exchange of best practices. Specifically, it is important to strengthen cooperation within the framework of the Energy Charter Treaty (ECT) (Banet, 2024), which establishes a legal framework for international cooperation in the energy sector. The EU should encourage Central Asian countries to fully implement their ECT commitments, especially in terms of investment protection, free trade in energy resources, and unimpeded energy transit.

Moreover, the EU should promote the implementation of European standards of transparency, environmental, and social responsibility in the energy sector in Central Asia, such as the Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) (Nadibaidze & Maisuradze, 2016), the EU Non-Financial Reporting Directive 2014/95/EU (2014), the ISO 14001:2015 (2015) environmental management standard, and the SA 8000 social responsibility standard (2007). This includes support for the development and implementation of relevant legislation, as well as the involvement of European companies that adhere to high standards of corporate responsibility in energy projects in the region.

In the context of the global climate crisis and the growing importance of sustainable development, the EU should pay special attention to the environmental and social aspects of its energy diplomacy in Central Asia. This includes promoting the development of renewable energy, improving energy efficiency, and reducing greenhouse gas emissions in the region. The EU should more actively engage Central Asian countries in sustainable development and climate change initiatives, specifically within the framework of the Paris Agreement and the UN Sustainable Development Goals (Falkner, 2016; Biermann *et al.*, 2017). Providing financial and technical support for clean energy and energy efficiency projects could become a vital area of energy cooperation between the EU and the region.

Furthermore, the EU should pay attention to the social impacts of energy projects in Central Asia, including their impact on local communities and the environment. Involving the public in decision-making, conducting environmental impact assessments, and ensuring fair distribution of benefits from energy projects should become an integral part of the EU's energy diplomacy in the region.

Discussion

The findings of this study show certain specific features of Central Asian countries in sustainable energy transition and point to some shortcomings of the EU's current approaches to energy security and cooperation with this region. Specifically, it was found that a sustainable energy transition in Central Asia is slow due to a range of political, financial, technical, and social barriers. Despite the considerable renewable energy potential in the region, it is still underutilised. The EU has a range of strategies and initiatives to improve energy interconnectivity with Central Asia, but they focus mainly on fossil fuels and do not fully consider the potential of renewable energy. In addition, the EU often considers climate instability as a

problem "beyond its borders" and does not sufficiently integrate climate factors into its external energy strategies.

These results are largely consistent with the findings of other studies reviewed in this paper. M. Radovanović *et al.* (2021) also point to a slow energy transition in Central Asia and numerous challenges in the development of the region's energy sector. These include difficult geological conditions, technological limitations, territorial disputes, geopolitical competition, and underdeveloped infrastructure. As in the present study, the researchers note the considerable potential of renewable energy in Central Asia, which, however, stays underutilised due to a range of political, financial, technical, and social barriers. At the same time, unlike in this study, M. Radovanović *et al.* (2021) pay more attention to climate change and the role of Central Asian countries in greenhouse gas emissions. The researchers note that a lack of reliable data on greenhouse gas emissions in the region, but anecdotal evidence suggests that Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Tajikistan are not significant emitters due to their low levels of economy, industry, and transport. Kazakhstan and Turkmenistan use mostly clean natural gas, although Kazakhstan's coal industry may be of interest for climate action. These observations complement the picture of the energy landscape in Central Asia presented in this study.

M. Radovanović *et al.* (2021) take a deeper look at the issue of energy poverty and the role of public policy in overcoming it. The researchers emphasise that ensuring access to energy for all segments of the population should form an integral part of energy transition strategies in Central Asia. They discuss measures such as controlling energy prices, improving energy efficiency in households, using affordable renewable energy sources, and increasing household income. These aspects deserve more attention in the present study. Both studies point to the need to strengthen cooperation between the EU and the countries of the region, attract investment, transfer technology and know-how, and reform the energy sector and market.

F. Bossuyt & I. Bolgova (2020) analyse the prospects for cooperation between the EU, China, and Russia in Central Asia within the framework of China's Belt and Road Initiative (BRI). The researchers note that despite the tensions between the EU and Russia, these actors, along with China, have a common interest in developing a transport corridor between China and Europe through Central Asia. While the idea of trilateral cooperation may be too far-reaching at this point, there is room for bilateral cooperation between the parties involved. At the same time, the researchers acknowledge that the study was published before the full-scale Russian invasion of Ukraine in 2022, which dramatically changed the geopolitical landscape and prospects for cooperation.

R. Youngs (2021) examines the relationship between EU foreign policy and energy strategies. The researcher argues that this relationship is complex and diverse, demonstrating both the intensification of confrontation and its mitigation in various aspects of energy policy. R. Youngs introduces the concept of "limited confrontation" to characterise the impact of foreign policy on EU energy policy, when disagreements, although existing, are kept within the limits that allow for the development of common positions. The cited study complements the

present study by highlighting additional aspects of the interaction between EU foreign and energy policy, although it touches less on the internal dynamics of reconciling interests within the EU.

S.K. Pradhan & S.K. Pradhan (2020) analyse the geopolitical dynamics in Central Asia and India's role in the region, specifically in the energy sector. The researchers examine the historical ties between India and Central Asia, the region's oil and gas potential, and Indian investment in these sectors. Much attention is paid to India's Connect Central Asia policy, which aims to strengthen relations with the countries of the region. Despite its focus on Indian interests and strategies, the study offers a valuable insight into the broader geopolitical context in which EU energy diplomacy in Central Asia is unfolding, complementing the findings of the present study.

O. Lazard & R. Youngs (2021) offer a critical look at the EU's current approaches to climate security. The researchers argue that these approaches do not address the root causes of climate instability and may even exacerbate environmental disruption in the long term. They call for a shift from a narrow concept of climate security focused on decarbonisation to a broader notion of environmental security and integrity that includes the restoration of key ecosystems and their interdependencies. These arguments resonate with the theses of the present study regarding the need for a more systematic approach to peace and geopolitics, considering environmental factors. Both studies call on the EU to move beyond a narrow focus on emissions reductions and develop holistic strategies that address the root causes of environmental instability.

The strength of the study by O. Lazard & R. Youngs (2021) is the emphasis on restoring key ecological interdependencies, especially the hydrological cycle, as a prerequisite for true climate security. The researchers convincingly argue that climate change is the result and driver of environmental crises that go beyond excessive carbon dioxide emissions. They emphasise the central role of the fragility of the water cycle and call for the restoration of hydrological balance through contextually adaptive ecological regeneration. On the other hand, the study by O. Lazard & R. Youngs (2021) could benefit from a more detailed elaboration of practical steps to integrate comprehensive regeneration into the EU's foreign policy, development and security cooperation. Although the researchers outline the general principles of environmental diplomacy, the concrete mechanisms and processes for its implementation could be developed in greater depth. Furthermore, the study could pay more attention to potential synergies and trade-offs between the goals of decarbonisation and ecosystem regeneration.

Q. Fatima & S. Zafar (2020) offer a comprehensive analysis of the new "Great Game" in Central Asia, considering the interests and strategies of all key regional and extra-regional players. The researchers identify three dimensions of this "game": geoeconomic (competition for control over the region's energy resources), geostrategic (security interests and strategies of the actors involved), and geopolitical (the role of the Central Asian states themselves and their strategies for positioning in world politics). Q. Fatima & S. Zafar convincingly demonstrate the centrality of the energy factor in this geopolitical

competition. They examine in detail the various pipeline projects – both implemented and planned – as instruments of the geoeconomic strategies of the states involved. The researchers pay special attention to the "pipeline policy" as a key element of the competition for control over energy transportation routes. The study also makes a valuable contribution by analysing the growing geopolitical subjectivity of Central Asian states, which are trying to balance between major players, avoid domination, and maximise the benefits of their strategic position. Q. Fatima & S. Zafar (2020) show how these countries use multi-vectorism and balancing to promote their own interests and enhance their role on the world stage.

At the same time, unlike in the present study, Q. Fatima & S. Zafar (2020) touch less on the internal dynamics of the EU and the issue of alignment of interests and confrontation within the EU regarding energy policy in Central Asia. Instead, they offer a more holistic view of the interaction of interests of all key external players in the region, both regional (Russia, China, Iran) and extra-regional (the United States). Furthermore, the study could benefit from a deeper analysis of the internal political and economic processes in the Central Asian states themselves and their impact on the energy policies of these countries. While the researchers examine the role of Central Asian states in the "Great Game", they pay less attention to the internal factors that shape their energy strategies.

The present study and the study by M. Ardelean *et al.* (2020), complement each other by offering a systematic semi-quantitative methodology for assessing optimal transmission routes between Central Asia and the EU. The researchers develop a cost (friction) mapping model that uses a set of 13 weighted variables representing geographic, environmental, resource, and infrastructure factors. The strength of the methodology is its ability to accommodate the potential of untapped renewable energy sources in the crossed areas when modelling optimal routes. This distinguishes the cited study from those reviewed earlier, which mainly employed qualitative approaches. The inclusion of renewable energy potential proved to be a key determinant of the routes assessed, highlighting the significance of this variable. Furthermore, the researchers pay due attention to the basic policies and strategies of the EU and Central Asia on energy interconnection and renewable energy, which substantiate the relevance of the analysis. They also provide a comprehensive overview of the current energy landscape in Central Asia in terms of fossil fuels, nuclear, renewables, and transmission infrastructure. On the other hand, the study could have benefited from a more detailed discussion of the model's assumptions and limitations, especially with regard to variable selection, friction scoring, and weighting. A clearer explanation of the logic behind these methodological choices would allow for a better assessment of the reliability and reproducibility of the results. Moreover, the study could have analysed the geopolitical, economic, and environmental implications of the assessed routes in more depth, going beyond purely technical modelling.

G. Sonmez (2021) analyses energy security issues in Eurasia in the context of Russian-Ukrainian tensions and Turkey's role as a potential energy hub. The researcher

thoroughly examines the energy crises between Russia and Ukraine in 2006, 2009 and 2014, which have become a chronic reminder of the risks of the EU's energy dependence on Russia. G. Sonmez convincingly demonstrates how Russia has strategically used its energy resources as an instrument of pressure on the EU and neighbouring countries. He highlights the asymmetric nature of the energy interdependence between the EU and Russia, with the latter having more leverage as a key supplier.

Against this backdrop, the researcher analyses Turkey's efforts to become a regional energy hub, taking advantage of its strategic location. G. Sonmez considers key projects such as the Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) oil pipeline, the Baku-Tbilisi-Erzurum (BTE) gas pipeline, the failed Nabucco project, the Trans-Anatolian gas pipeline (TANAP), and the Turkish Stream. He argues that Turkey has the potential to play the role of a "key Eurasian energy hub" more than ever, while implementing EU and Russian-backed projects in line with its own interests.

In summary, the studies reviewed offer complementary perspectives on the complex dynamics of energy policy in Central Asia and Eurasia as a whole. They agree on the considerable challenges to a sustainable energy transition in the Central Asian region and the shortcomings of the EU's current approaches to energy cooperation with the region. The researchers emphasise the need to rethink EU strategies towards a more holistic, inclusive, and environmentally friendly vision of the region's energy future.

At the same time, the analysed studies highlight different facets of this multidimensional problem. Some of them, like this study, focus on the internal dynamics of the EU and the management of energy policy divergences (Radovanović *et al.*, 2021). Others pay more attention to geopolitical competition for resources and routes (Fatima & Zafar, 2020) or technical aspects of transmission optimisation (Ardelean *et al.*, 2020). O. Lazard & R. Youngs (2020) propose a conceptual shift from climate security to environmental diplomacy, while G. Sonmez (2021) considers the role of individual regional players, such as Turkey. Each of these studies makes a valuable contribution to the understanding of the energy landscape in Central Asia and Eurasia by offering original conceptual frameworks, methodological innovations, and relevant empirical data. Together, they form a completer and more nuanced picture than that which emerges from the analysis of a single study.

Conclusions

An analysis of the energy potential of Central Asian countries has shown their exceptional significance for ensuring Europe's energy security. The region has considerable

hydrocarbon reserves, including oil and natural gas, and has strong renewable energy development potential. Kazakhstan, Turkmenistan, and Uzbekistan are the EU's key energy partners, and cooperation with them could substantially increase the diversification of energy sources and reduce dependence on Russian energy.

The study of the principal areas and mechanisms for implementing the EU's energy diplomacy in the region revealed that it is carried out both bilaterally and multilaterally. The EU develops energy dialogue with each country individually, accommodating their specifics, and takes part in regional initiatives such as EU-Central Asia Energy and the Trans-Caspian gas pipeline project. The key instruments of the EU's energy diplomacy are partnership and cooperation agreements, memoranda of understanding, investment funds, and technical assistance programmes. At the same time, the study revealed a range of problems and challenges that stand hinder effective energy cooperation between the EU and Central Asian countries. These include geopolitical competition from Russia, China, and the United States, underdeveloped energy infrastructure, political instability and high levels of corruption in some countries of the region, imperfect legal regulation of the energy sector, and the lack of a common energy policy among EU countries. Furthermore, the need to ensure sustainable development and consider environmental aspects in the implementation of energy projects is a major challenge. Based on the analysis, recommendations were developed to improve the EU's energy diplomacy in the Central Asian region. The EU should strengthen its partnership with Central Asian countries, step up investments in energy infrastructure, promote regulatory harmonisation and the implementation of international standards, with a particular focus on renewable energy and emissions reduction.

Promising areas for further research include a comparative analysis of the EU's energy diplomacy in different regions, studying the synergy between European and Chinese strategies, devising scenarios for the development of Central Asia's energy sector in line with global trends, and researching the social and humanitarian aspects of the energy transition. The EU's energy diplomacy in the Central Asian vector is a complex issue, the effectiveness of which will determine energy security, sustainable development, and prosperity in Europe and Central Asia.

Acknowledgements

None.

Conflict of Interest

None.

References

- [1] Ardelean, M., Minnebo, P., & Gerbelová, H. (2020). *Optimal paths for electricity interconnections between Central Asia and Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- [2] Banet, C. (2024). *Legal mechanisms to ensure energy solidarity in international and EU Law*. In C. Bailliet (Ed.), *Research handbook on international solidarity law: (Chapter 18)*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- [3] Biermann, F., Kanie, N., & Kim, R.E. (2017). Global governance by goal-setting: The novel approach of the UN Sustainable Development Goals. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 26, 26-31. doi: 10.1016/j.cosust.2017.01.010.
- [4] Bohr, A. (2016). *Turkmenistan: Power, politics and petro-authoritarianism*. London: Chatham House, Royal Institute of International Affairs.

- [5] Bossuyt, F., & Bolgova, I. (2020). Connecting Eurasia: Is cooperation between Russia, China, and the EU in Central Asia possible? In *Regional integration and future cooperation initiatives in the Eurasian Economic Union* (pp. 234-250). Hershey: IGI Global. doi: 10.4018/978-1-7998-1950-9.ch013.
- [6] Caşin, M.H., & Kisacik, S. (2021). *Understanding the new Russian energy policy after the Crimean crisis: A case study on TurkStream, Power of Siberia, and Nord Stream 2 Natural Gas Projects*. *UPA Strategic Affairs*, 2(1), 206-255.
- [7] Directive of the European Parliament and of the Council No. 2014/95/EU “On Amending Directive 2013/34/EU as Regards Disclosure of Non-Financial and Diversity Information by Certain Large Undertakings and Groups”. (2014, October). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/95/oj>.
- [8] European Union. (2021). *IFCA investment facility for Central Asia*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- [9] Falkner, R. (2016). The Paris Agreement and the new logic of international climate politics. *International Affairs*, 92(5), 1107-1125. doi: 10.1111/1468-2346.12708.
- [10] Fatima, Q., & Zafar, S. (2020). *New great game: Players, interests, strategies and Central Asia*. *South Asian Studies*, 29(2), 623-652.
- [11] Fetting, C. (2020). The European green deal. *ESDN report*. Retrieved from https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN/Reports/ESDN_Report_2_2020.pdf.
- [12] Horizon 2020 work programme from 2018 to 2020. (2017). Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_17_4123.
- [13] International Energy Agency. (2021). *Uzbekistan energy profile*. Retrieved from <https://iea.blob.core.windows.net/assets/8c1cefe6-4c29-46b0-82fa-c524714e54a5/UzbekistanEnergyProfile.pdf>.
- [14] ISO 14001:2015 “Environmental Management Systems. Requirements and Guidelines for Use”. (2015). Retrieved from https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=64015.
- [15] Javaid, P.D.U., & Rashid, A. (2020). *Oil and gas potentials of Central Asian Republics and relations with Pakistan*. *South Asian Studies*, 30(1), 127-148.
- [16] Kober, T., Schiffer, H.W., Densing, M., & Panos, E. (2020). Global energy perspectives to 2060 – WEC’s World Energy Scenarios 2019. *Energy Strategy Reviews*, 31, article number 100523. doi: 10.1016/j.esr.2020.100523.
- [17] Kolb, R.W. (2014). The natural gas revolution and Central Asia. In *Perspectives on energy risk* (pp. 71-87). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg. doi: 10.1007/978-3-642-41596-8_5.
- [18] Lazard, O., & Youngs, R. (2021). *The EU and climate security: Toward ecological diplomacy*. Massachusetts: Carnegie Endowment for International Peace.
- [19] Leonard, M., Pisani-Ferry, J., Shapiro, J., Tagliapietra, S., & Wolff, G.B. (2021). *The geopolitics of the European green deal. Bruegel policy contribution*, 4.
- [20] Manish, & Behera, A. (2024). China’s Belt and Road projects in Central Asia. *FIIB Business Review*, 13(2), 143-154. doi: 10.1177/23197145211042431.
- [21] Mantel, R. (2015). EU-Central Asia relations in the energy sector with a special focus on Kazakhstan. *L’Europe en Formation*, 375(1), 55-71. doi: 10.3917/eufor.375.0055.
- [22] Melnychuk, V. (2023). Interests and practical goals of the “Belt and Road” of the People’s Republic of China in the EU countries. *International Relations, Public Communications and Regional Studies*, 3(17), 149-164. doi: 10.29038/2524-2679-2023-03-149-164.
- [23] Mišík, M. (2022). The EU needs to improve its external energy security. *Energy Policy*, 165, article number 112930. doi: 10.1016/j.enpol.2022.112930.
- [24] Nadibaidze, T., & Maisuradze, D. (2016). Extractive Industries Transparency Initiative (EITI). *Institute for Development of Freedom of Information*. Retrieved from <https://idfi.ge/public/upload/Davit/The%20Extractive%20Industries%20Transparency%20Initiative.pdf>.
- [25] Neighbourhood Investment Platform. (n.d.). https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/neighbourhood-investment-platform_en.
- [26] Palu, R., & Hilmola, O.P. (2023). Future potential of trans-caspian corridor. *Logistics*, 7(3), article number 39. doi: 10.3390/logistics7030039.
- [27] Pradhan, S.K., & Pradhan, S.K. (2020). Central Asia: Geopolitics and “New Great Game”. In *India’s quest for energy through oil and natural gas: Trade and investment, geopolitics, and security* (pp. 87-101). Singapore: Springer. doi: 10.1007/978-981-15-5220-5_4.
- [28] Radovanović, M., Filipović, S., & Andrejević Panić, A. (2021). Sustainable energy transition in Central Asia: Status and challenges. *Energy, Sustainability and Society*, 11(1), article number 49. doi: 10.1186/s13705-021-00324-2.
- [29] Rokicki, T., Bórawski, P., & Szeberényi, A. (2023). The impact of the 2020-2022 crises on EU countries’ independence from energy imports, particularly from Russia. *Energies*, 16(18), article number 6629. doi: 10.3390/en16186629.
- [30] SA 8000 “Accounting for Corporate Social Responsibility”. (2007). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015697-07#Text>.
- [31] Semenenko, O., Dobrovolskyi, U., Tolok, P., Onofriichuk, A., & Onofriichuk, V. (2023). Energy and environmental security of the European Union in the context of Russia’s unstable military and economic policy. *Scientific Horizons*, 26(2), 135-144. doi: 10.48077/scihor.26(2).2023.135-144.
- [32] Schatz, E. (2023). *Varieties of authoritarianism in Eurasia*. In A. Mihr, P. Sorbello & B. Weiffen (Eds.), *Securitization and democracy in Eurasia: Transformation and development in the OSCE Region* (pp. 279-290). New-York: Springer.

- [33] Siruk, M. (2006). *Strategic priority: The US banking on pipelines that bypass Russia*. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/node/170665>.
- [34] Sonmez, G. (2021). [Eurasian energy security in the face of Russo-Ukrainian tensions and Turkey's role as a potential energy hub](#). *Eurasian Research Journal*, 3(1), 7-29.
- [35] The Caspian Pipeline Consortium: Russian and Western accountability in the oil and gas sector during wartime. (2023). Retrieved from <https://crudeaccountability.org/the-caspian-pipeline-consortium-russian-and-western-accountability-in-the-oil-and-gas-sector-during-wartime/>.
- [36] Youngs, R. (2021). [EU foreign policy and energy strategy: Bounded contestation](#). In *Renegotiating authority in EU energy and climate policy* (pp. 141-156). London: Routledge.
- [37] Yuldasheva, M. (2022). [The development of economic relations between new Uzbekistan and European countries](#). In *International conference on research in humanities, applied sciences and education* (pp. 415-419). Berlin: Scientific society.
- [38] Zanatta, L. (2023). [EU-Turkmenistan energy cooperation failure: It is not only about geopolitics](#). In T. Kruesmann (Ed.), *The Caucasus in Europe-Asia connectivity* (pp. 131-162). Stuttgart: Ibidem-Verlag.
- [39] Zeynalova, G. (2021). [Correlation of oil and gas resources of the Caspian countries](#). *The Caucasus*, 43(4) 39-43

Валерій Цибух

Доктор філософських наук, професор

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

02000, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0002-5182-3413>**Зелена політика у Східній та Південно-Східній Європі в XXI ст.**

Анотація. Зелена політика стала однією з найбільш актуальних тем для країн Східної та Південно-Східної Європи в XXI, позаяк сучасна Європа відчуває негативний вплив глобальних змін клімату та екологічної кризи. Мета цього дослідження полягала в аналізі та узагальненні підходів до реалізації зеленої політики в країнах Східної та Південно-Східної Європи. Для досягнення цілей були проаналізовані нормативно-правові документи, статистичні данні та звіти міжнародних організацій з питань зміни клімату. Результати дослідження зеленої політики в Східній та південно-східній Європі підтвердили значний прогрес у впровадженні заходів щодо зменшення викидів та захисту довкілля у регіоні, зокрема було відзначено ефективність ініціатив, спрямованих на підвищення продуктивності використання енергії, розвитку джерел енергії, що відновлюються, та зменшення застосування екологічно шкідливих технологій. На момент 2023 року відновлювані джерела енергії складають приблизно 19% від усього обсягу енергоспоживання у всьому світі. Було досліджено, що традиційні біоресурси займають 9% виробництва, а сучасні відновлювані джерела енергії – понад 10%, що включає в себе виробництво тепла та електроенергії, а також сектор транспорту. Використання біомаси відповідає за близько 14% кінцевого енергоспоживання. У 2023 році в Європі виробництво електроенергії з використанням відновлювальних джерел становило рекордних 43%, порівняно з 36% у 2022 році. Це вже другий рік поспіль, коли виробництво енергії з відновлювальних джерел перевищує використання забруднюючого копалинного палива. Практичне значення цього дослідження полягає в розробці рекомендацій та стратегій для впровадження зелених ініціатив у політичну, економічну та соціальну практику країн досліджуваного регіону

Ключові слова: відновлювана енергетика; кліматичні зміни; охорона природи; сонячна тепла енергія; біорізноманіття; вітрові турбіни

Вступ

В XXI столітті світ стикається з рядом серйозних екологічних викликів, включаючи зміни клімату, забруднення довкілля та вичерпання природних ресурсів. У контексті зростаючої уваги до екологічних проблем, зелена політика стає центральною темою для досліджень. Східна та Південно-Східна Європа, в яких відбулися значні зміни у політичному, економічному та соціокультурному вимірах у минулому столітті, не є винятком щодо цієї тенденції. Проблематика дослідження полягає у тому, що зелена політика у Східній та Південно-Східній Європі в XXI столітті представляє собою складний та багатогранний образ, ці регіони, перебуваючи на перехресті розвитку, стикаються з унікальними викликами у сфері екології та сталого розвитку. Від впровадження стратегій енергоефективності до заохочення використання відновлюваних джерел енергії та збереження біорізноманіття, зелена політика в цих регіонах має величезний потенціал у боротьбі з екологічними викликами.

У роботі Yu.A. Polishchuk (2020) відзначається, що існує значна різниця в вирішенні екологічних проблем. Отримані результати дослідження показали, що використання відновлюваної енергії може бути успішно інтегровано в енергетичні системи країн Східної Європи. Наукова праця I.S. Skorokhod & L.M. Gorbach (2019), зосереджена на аналізі діяльності європейських інституцій у реалізації стратегічних цілей спільної екологічної політики ЄС. Науковці азначають, що аналіз співпраці Європейського Союзу з міжнародними акторами в імплементації стандартів європейської екологічної політики свідчить про важливу роль ЄС у встановленні світових стандартів, що забезпечує ефективність екологічної політики.

Екологічні проблеми у XXI ст. стали глобальними викликами, з якими стикається міжнародна спільнота. Забруднення довкілля, постійне збільшення токсичних викидів у повітря, танення льодовиків та вимирання

Отримано: 25.01.2024, Перевірено: 04.04.2024, Прийнято: 26.04.2024

Suggested Citation:

Tsybukh, V. (2024). Green policy in Eastern and South-Eastern Europe in the 21st century. *Foreign Affairs*, 34(2), 89-97. doi: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.89.

*Corresponding author

рослин і тварин стали ключовими факторами глобальної екологічної кризи. Тому в цьому аспекті є важливим висновок науковців Y.I. Zavada *et al.* (2022), які вважають, що співробітництво міжнародних учасників є ключовим у вирішенні екологічних проблем. Результат їх роботи показав, що Європейський Союз часто виступає як ключовий учасник у формуванні світового порядку, пропонуючи рішучі мандати та сприяючи інституційному розвитку через різноманітні заходи.

Концепція «Зеленої економіки» стала однією з головних програм, що реалізуються урядами по всьому світу з метою досягнення сталого розвитку. E. Šogorov Vučković *et al.* (2020) розглядалось питання того, що протягом останніх десятиліть політичним естеблішментом акцент був зроблений на вирішенні проблеми змін клімату та інших екологічних проблем, спричинених людською діяльністю та природними факторами. У висновках зазначається, що країни Західних Балкан нещодавно почали впроваджувати екологічні закони та розвивати більш енергоефективне середовище. Аналізуючи прогрес країн Західних Балкан, в цій статті досліджується реалізація екологічних ініціатив в економіці та плани щодо майбутніх інвестицій у неї. Науковцями D. Vladojević *et al.* (2020), було розглянуто правову регламентацію та економічні перспективи «зеленої політики», а також її інвестиційний потенціал. В процесі дослідження були виявлені важливі фактори, що сприяють стимулюванню інвестицій в цій сфері.

Науковцями J. Vazić *et al.* (2019), було проаналізовано наскільки ефективними є впроваджені на території Балкан стратегії та політичні заходи для збереження природних ресурсів та зменшення негативного впливу на довкілля. В висновках дослідження були надані рекомендації щодо подальшого реформування у сфері екології.

У статті D. Đukanović & B. Đorđević (2020), проаналізовано особливості та принципи Спільної екологічної політики Європейського Союзу. Отримані результати підтверджують ефективність співпраці ЄС з міжнародними акторами в імплементації стандартів Спільної європейської екологічної політики. Науковцями P. Jovanović & S. Stojković Zlatanović (2020) обґрунтовано значущість та ефективність екополітики ЄС. Науковцями зроблено висновок про значущість та ефективність екополітики ЄС, яка є ключовим фактором у вирішенні глобальних екологічних проблем.

Отже, існує достатня кількість досліджень щодо зеленої політики, проте є питання, які потребують додаткового вивчення, а саме: ефективність імплементації політичних заходів, а також вивчення можливостей та перешкод трансграничної співпраці між країнами регіону для реалізації спільних зелених проєктів та стратегій. Додаткове дослідження цих аспектів допоможе покращити розуміння успіхів та проблемних аспектів зеленої політики в Східній та Південно-Східній Європі.

Мета даного дослідження полягала в тому, щоб проаналізувати та узагальнити різноманітні методи та підходи, які використовуються для впровадження зеленої політики у країнах Східної та Південно-Східної Європи. З цієї метою передбачалося провести аналіз національних стратегій та програм зеленого розвитку, вивчити законодавство та регулятивні акти, порівняти

ключові підходи та ідентифікувати успішні практики та виклики в реалізації зелених ініціатив, а також висвітлити можливості для обміну досвідом та співпраці між країнами.

Матеріали та методи

Дослідження зеленої політики у Східній та Південно-Східній Європі в XXI столітті базується на ґрунтовному та послідовному аналізі офіційних документів та звітів, які стосуються екологічних ініціатив, прийнятих у цих регіонах. В ході дослідження було проаналізовано звіт The Intergovernmental Panel on Climate Change (2023), згаданий звіт є важливим в рамках дослідження, оскільки він надав оцінку ситуації з кліматичних змін у регіоні та рекомендації щодо подальших заходів для зменшення впливу зміни клімату і адаптації до неї.

Далі було зібрано та систематизовано результати конференції Сторін Рамкової конвенції ООН з питань зміни клімату (COP26) у Глазго, які відіграють важливу роль у міжнародному співробітництві з метою боротьби зі зміною клімату (Masood & Tollefson, 2021). У контексті даного дослідження, результати та угоди, досягнуті на Конференції COP26 у Глазго, мають прямий вплив на стратегії та політику щодо зеленої енергетики, використання відновлюваних джерел енергії, а також розвитку сталого розвитку в регіонах Східної та Південно-Східної Європи. Результати конференції визначають подальший курс дій країн-учасниць у цих питаннях, в тому числі і в контексті дослідження зеленої політики.

Наступний етап включав аналіз політичних та екологічних програм та законодавчих актів, які застосовуються в країнах Східної та Південно-Східної Європи, зокрема було досліджено політику “Fit for 55” (2021) Європейського Союзу. Ця політика відіграє ключову роль у впровадженні зобов'язань ЄС, відповідно до “Paris Agreement” (2015). Разом ці два документи визначають стратегічні цілі і конкретні заходи, які країни можуть вживати для вирішення кліматичних викликів, що стають дедалі актуальнішими в XXI ст. Цей аналіз дозволив виявити рівень реалізації екологічних програм, ідентифікувати ключові проблеми та визначити можливості для подальшого розвитку зеленої політики.

Для проблемного аналізу використовувалися такі критерії, як ефективність законодавства, наявність механізмів контролю за виконанням екологічних норм, вплив програм на стан довкілля та населення, а також ступінь участі громадськості у процесі формування та реалізації екологічних програм. В цьому контексті, вивчення звіту “Carbon Brief” (Gabbatiss, 2024) надало детальну інформацію про викиди парникових газів, тренди в енергетичній політиці, аналізі законодавчих ініціатив та оцінки впливу різних заходів на зміну клімату. Методами дослідження вищезазначеної джерельної бази дослідження стали загальнонаукові методи термінологічного та проблемного аналізу, синхронного та асинхронного порівняння.

Результати

Зміна клімату – це процес, який відбувається на Землі через різноманітні впливи, включаючи ті, які викликані діяльністю людини. Цей процес проявляється

у широкому масштабі, з великою швидкістю та інтенсивністю, і вже призвів до численних погодних та кліматичних аномалій у різних частинах світу. Перетворення спостерігаються в атмосфері, в океанах, на льодових покривах і на суходолі, при цьому багато з них мають безпрецедентний характер. Певні трансформації уже відбуваються, в той час як інші, такі як підвищення рівня морів, можуть стати незворотними у найближчому майбутньому (Kexiang *et al.*, 2024). Однак, згідно до останньої доповіді The Intergovernmental Panel on Climate Change (2023), ще існує можливість обмежити зміни клімату. Якщо раптово та повністю зменшити викиди парникових газів, таких як вуглекислий газ (CO₂), це може сприяти швидкому покращенню якості повітря. За 20-30 років такої політики можливо досягнення стабілізації глобальної температури. Це підкреслює, що рішення, які будуть прийняті зараз, можуть суттєво вплинути на подальші кліматичні зміни.

У доповіді, яка була підготовлена з залученням 234 вченими з 66 країн, вказано, що вплив людської діяльності на збільшення температури клімату відбувався із надзвичайною швидкістю, принаймні за останні 2 тисячі років. У 2019 році рівень вуглекислого газу (CO₂) в атмосфері досяг рекордно високих значень, концентрації метану та оксиду азоту перевищили рівні, зафіксовані протягом останніх 800 тисяч років. Ці дані свідчать про значний вплив людської діяльності на атмосферні процеси та зміни клімату. Зазначається, що з 1970 року глобальна середньорічна температура поверхні зростала швидше, ніж за будь-який інший 50-річний період протягом останніх 2 тисяч років (The Intergovernmental Panel on Climate Change (2023)). Наприклад, у проміжку останнього десятиріччя (2011-2020 роки) середня температура перевищувала температурні показники останнього періоду значного потепління, який мав місце майже 6 тис. років тому (Depledge *et al.*, 2022). З початку 1900 року середній глобальний рівень моря зростає швидше, ніж будь-коли раніше за останні три тисячі років, що свідчить про безпрецедентний та швидкий характер кліматичних змін, які відбуваються в XXI ст.

На конференції COP26 ООН у Глазго майже 90 країн, включаючи Україну, приєдналися до ініціативи, запропонованої США та ЄС, щодо зменшення викидів метану на 30% до 2030 року, порівняно з рівнем 2020 року. Ця угода спрямована на боротьбу з однією з головних причин зміни клімату. Метан є другим за важливістю парниковим газом після вуглекислого, але має вищий потенціал теплотворення, ніж CO₂, проте швидко розпадається в атмосфері (United Nations, 2023). Україна найбільше метану викидає у сфері енергетики, що становить 66%. З цього відсотка 49% припадає на нафтогазовий сектор, а 17% – на вугільний. Щодо частки викидів з аграрного сектору та сфери утилізації відходів, вони становлять відповідно 13,7% та 15,4% (PrJSC “Ukrhydroenergo”, 2023). У сфері енергетики найбільші джерела метанових викидів включають процеси видобутку, транспортування, зберігання, розподілу та використання нафти та природного газу, а також видобуток вугілля (метан з шахт). Упродовж останніх п'яти років в Україні спостерігається переважно зростання викидів метану, особливо в сфері відходів та в сільському

господарстві. Збільшення викидів метану зі сміттєзвалищ стає наслідком непорядку в управлінні відходами та відсутності системного законодавства, яке б дотримувалося європейських стандартів у цій сфері.

Іншим важливим результатом саміту COP26 стало підписання декларації, згідно з якою учасники, включаючи Україну, взяли на себе зобов'язання припинити вирубку лісів та сприяти покращенню стану земель до 2030 року. За цим договором, країни, які мають понад 85% світових лісів, погодилися припинити і навіть відшкодувати втрату лісів до кінця десятиліття (Matúš & Andrej, 2023). 30 фінансових установ взяли на себе зобов'язання до 2025 року зменшити ризик знищення лісових ресурсів (United Nations, 2023).

Пріоритети кліматичної політики України потребують коригування відповідно до Європейського зеленого курсу та нової політики Європейського Союзу “Fit for 55” (2021), для пристосування до зміни клімату та впровадження пріоритетів кліматичної політики в програми соціально-економічного розвитку країни. Одним із ключових аспектів програми “Fit for 55” є впровадження механізму транскордонного вуглецевого регулювання. Цей механізм передбачає збирання митних зборів з імпортованих товарів до Європейського Союзу в залежності від їх вуглецевого сліду (Fit for 55, 2021). Тому ЄС хоче захистити своїх виробників, позаяк посилення регулювання клімату в ЄС збільшить їхні витрати та погіршить їхню конкурентну позицію порівняно з виробниками в країнах з менш суворими правилами.

Розглядаючи досвід Естонії, варто відзначити, що країна з 2022 року має план, спрямований на досягнення вуглецевої нейтральності, а також перегляд економічних зв'язків з Німеччиною та Данією. Ця стратегія ґрунтується на інноваційному використанні деревини в будівництві. Найбільший будівельний проєкт в Естонії, який отримав назву «Будинок навколишнього середовища», із вартістю 54,4 мільйона євро, є відзначенням інноваційного підходу до громадських будівель із деревини в естонському будівництві (Hindre, 2023). Цей проєкт об'єднує різні урядові установи і визначає новий стандарт для таких будівель, а також сприяє створенню зручних та екологічно чистих просторів для громадського користування, що відповідає вимогам сталого розвитку та екологічної безпеки. Аналіз J. Gabbatiss (2024) показує, що, незважаючи на великі запаси горючих сланців, Естонія займає третє місце за викидами CO₂ на душу населення в світі. Уряд Естонії визнає цей факт і спрямовує країну в напрямку відновлюваної енергетики.

Підписавши новий закон про клімат, що набуде чинності у 2025 році, країна приєднується до Європейського Союзу в зобов'язанні досягти вуглецевої нейтральності до 2050 року. Це означає перехід до зеленої економіки, відмову від горючих сланців та інвестиції у житло та транспорт. Поза тим, варто зазначити, що відповідний нормативно-правовий акт також був підписаний країнами Західних Балкан. Естонія, роблячи крок у напрямку вуглецевої нейтральності та використання деревини в будівництві, встановлює себе як лідера в екологічних ініціативах у регіоні (Rodrigues *et al.*, 2022, Kovačević *et al.*, 2023). Її стратегія розвитку не лише

сприяє екологічному благополуччю, але й створює нові можливості для економіки та промисловості країни.

Ще одним із ключових напрямків зеленої політики є сприяння розвитку та використання відновлюваних джерел енергії. Зелена енергетика ставить завдання забезпечити виробництво електроенергії з мінімальним використанням вугілля, нафти або природного газу або взагалі без них. Вона базується на використанні альтернативних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова, гідроелектрична енергія, біоенергія тощо.

Енергетичний сектор у XXI ст. перебуває на шляху фундаментальної трансформації. У контексті руху до чистих джерел енергії з мінімальними викидами CO₂ відзначаються значні переваги з точки зору енергетичної безпеки, однак цей процес також супроводжується певними ризиками. Зростаюча взаємозалежність, складність та різноманітність енергетичних систем породжують нові питання енергетичної безпеки (Đurićin *et al.*, 2022). Поряд з традиційними аспектами енергетичної безпеки, такими як різноманітність джерел енергії, постачання та транспортування, з'являються нові виклики та питання. Особливу увагу заслуговує проблематика впливу енергетики на зміну клімату та розвиток «зелених» технологій.

У Європейському Союзі на виробництво та використання енергії припадає 75% викидів вуглецю та інших парникових газів. Таким чином, чиста енергетична система має першочергове значення. Щоб прискорити процес в цій галузі, було прийнято Directive No. (EU) 2018/2001 (2018) про відновлювані джерела енергії. Директива збільшує ціль щодо виробництва 40% енергії в ЄС з відновлюваних джерел до 2030 року. Усі країни-члени зобов'язані сприяти досягненню цієї мети та встановлювати конкретні цілі щодо використання відновлюваної енергії у різних секторах, таких як транспорт, опалення, охолодження, будівництво та промисловість. Щоб досягти кліматичних та екологічних цілей, критерії стійкості, пов'язані з

використанням біоенергетики, посилюються, і держави-члени повинні створити ефективні схеми підтримки біоенергетики, які дотримуються принципу каскаду, що передбачає мінімізацію негативного впливу промисловості на ринок і біорізноманіття.

До 2023 року частка відновлюваних джерел енергії в загальному кінцевому споживанні енергії на планеті становитиме 19%. Це розподілено між 9% часткою енергії на основі біоресурсів та 10% часткою сучасних відновлюваних джерел, включаючи виробництво тепла та електроенергії та їх транспортування (Seidl *et al.*, 2020). Станом на 2022 рік у глобальному виробництві електроенергії внесок відновлюваних джерел енергії становить майже 23%, і найбільша частка припадає на гідроенергію, що складає 16,6%. З інших видів відновлюваних джерел енергії найбільшу частку становить вітроенергія – 3,1%, за якою слідує біоенергія з 1,8%. Моніторинг атмосферного вітру, сонячної радіації та гідрологічних змін є ключовим для успішної реалізації кліматичної політики в Європі, оскільки він забезпечує важливі дані для оптимізації виробництва відновлюваної енергії та зменшення викидів парникових газів (Ramirez & Vezzoni, 2022). Знання регіональних особливостей цих джерел енергії дозволяє політикам розробляти цільові стратегії для швидкого переходу до стійких джерел енергії, що сприяє як захисту довкілля, так і економічному розвитку. У 2023 році в Європі було досягнуто рекордного відсотку виробництва електроенергії з використанням відновлювальних джерел – 43%, порівняно з 36% у 2022 році. Це вже другий рік поспіль, коли виробництво енергії з відновлювальних джерел перевищує виробництво з використанням забруднюючого палива (рис. 1). Країнами з найбільшими обсягами «зеленої» електроенергії є 7 країн, на які разом припадає 71% загального обсягу світового виробництва відновлюваної енергії (480 ГВт, включаючи гідроенергію): Китай, США, Німеччина, Італія, Іспанія, Японія та Індія.

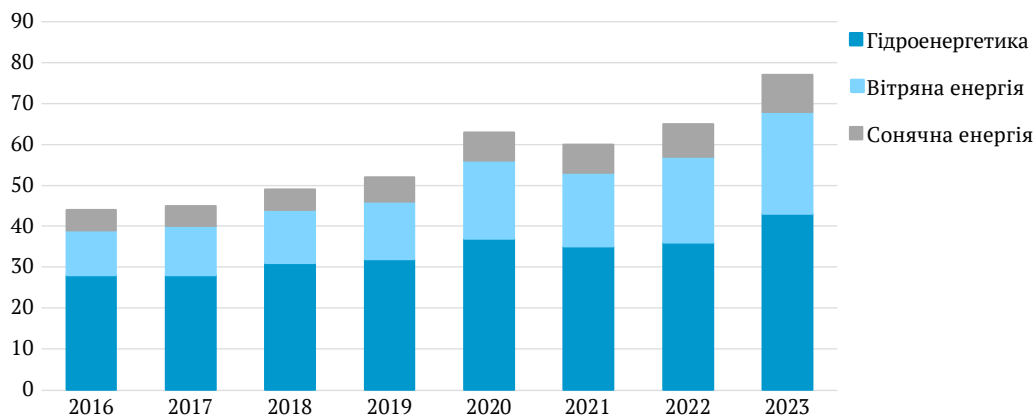

Рисунок 1. Відсоток електроенергії, що виробляється щорічно в Європі, розподіляється між різними джерелами з 2016-2023 рр.

Джерело: структуровано автором на основі даних ENTSO-E (2023)

За даними International Renewable Energy Agency (IRENA, 2023) до кінця 2021 року в усьому світі було встановлено 3064 гігаватт (ГВт) екологічно чистої генерації. Із загального обсягу 40% було зайнято на гідро-

електростанціях (1230 ГВт), 28% – на сонячних електростанціях, 27% – на вітрових електростанціях. Ці дані вказують на те, що розвиток сонячної та вітрової енергетики є набагато більшим, ніж розвиток гідроенергетики.

Ринок поділяється між сонячною та вітровою енергетикою приблизно порівну, з встановленою потужністю 849 ГВт (з них 843 ГВт фотоелектричної та трохи більше 6 ГВт сонячної теплової). Вітрові та сонячні електростанції мають відповідно 825 ГВт. Інші джерела відновлювальної енергії, такі як біоенергетика (143 ГВт), геотермальна енергія (16 ГВт) та енергія океану (524 МВт), в сумі становлять приблизно 5% частки ринку (рис. 2).

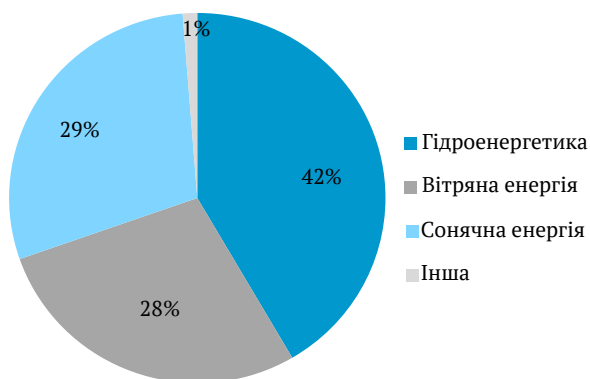

Рисунок 2. Світовий ринок відновлюваної енергетики в 2023 році

Джерело: IRENA (2023)

В ЄС рівень розвитку відновлюваної енергетики в цілому схожий на світові показники. Внесок відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у кінцеве споживання енергії становить 15%. Частка відновлюваної енергетики у виробництві електроенергії становить 25,4%, з яких близько 5% отримують з використанням біомаси. Більше 19% загальної теплової енергії в ЄС виробляється з використанням відновлюваних джерел енергії.

Для того, щоб до 2030 року частка відновлюваної енергії становила 20% від загального кінцевого енергоспоживання, країни ЄС повинні не лише розширити потужності виробництва відновлюваної енергії, але й зменшити споживання первинної енергії. Це передбачає зменшення споживання первинної енергії на близько 5% до 2030 року в порівнянні з рівнем 2015 року. Щоб відповідати сценарію зміни клімату "2DS". ЄС підтвердив свою офіційну мету в 2011 році скоротити викиди парникових газів (декарбонізація) на 80-95% до 2050 року порівняно з рівнем 1990 року. Оскільки енергетичний сектор є одним із основних джерел викидів парникових газів, пов'язаних з діяльністю людини, основні можливості для скорочення цих викидів мають бути реалізовані в енергетичному секторі (Nickel *et al.*, 2021). З метою досягнення цих цілей зниження емісії парникових газів та забезпечення надійності та конкурентоспроможності систем енергопостачання, Європейська Комісія розробила Дорожню карту щодо енергетики до 2050 року. В цій карті аналізується, яким чином можна досягти вказаних цілей (Low-carbon development strategy..., 2018).

Головним сектором, від якого залежить успіх процесу декарбонізації, є енергетична галузь, оскільки в ній виробляється 68% викидів парникових газів. Україна відзначається активним розвитком ВДЕ, що є

ключовим елементом енергетичного переходу, хоча присутня значна відмінність у частці ВДЕ між Україною та ЄС. Наприклад, у 2019 році частка ВДЕ у виробництві електроенергії становила відповідно 3,6% та 23,8% в Україні та ЄС (без урахування гідроенергетики), та 8,7% та 34,6% (з урахуванням гідроенергетики) (PrJSC "Ukrhydroenergo", 2023). Відповідно до чинної енергетичної стратегії України до 2035 року, планується довести частку ВДЕ в загальному обсязі постачання електроенергії до 25%.

Ця тенденція також відображається на кліматичних амбіціях. Відповідно до Стратегії низьковуглецевого розвитку України до 2050 року, очікується, що якщо політика та заходи з декарбонізації будуть реалізовані, викиди парникових газів досягнуть 31% від рівня 1990 року до 2050 року (Low-carbon development strategy..., 2018). Місія полягає в трансформації енергетичної системи для використання джерел енергії з низьким вмістом вуглецю, розвитку екологічно чистої електроенергії та тепла, а також підвищення енергоефективності та енергозбереження в усіх секторах економіки, житлі та громадських місцях. Підвищення енергоефективності стоїть перед Україною та ЄС як важливе завдання, оскільки близько 40% усієї енергії використовується у житловому та комерційному будівництві. Ця проблема стає ще серйознішою через те, що кількість енергії, витрачена на 1 м², значно перевищує відповідний показник в країнах ЄС з аналогічними кліматичними умовами.

Україні бракує належних засобів для значного просування в енергоефективності, а ключові стратегічні документи в сферах енергетики та клімату потребують оновлення (Banerjee *et al.*, 2020). Проте, спостерігається певний прогрес у лібералізації енергетичних ринків, інтеграції у європейську енергосистему, а також у покращенні захисту прав споживачів шляхом монетизації субсидій та пільг. Європейський зелений курс представляє собою динамічну та всебічну стратегію, яка не відміняє попередні політичні рішення, але доповнює та впроваджує їх. Тому для України важливо продовжувати реформування енергетичного сектору в межах вже взятих зобов'язань, зокрема, виконуючи положення Угоди про асоціацію (Decision of the Association Council Between Ukraine and the EU No. 984.001-19, 2019), який передбачає гармонізацію українського енергетичного законодавства з нормами ЄС.

Уряд України ще не затвердив офіційні документи, що стосуються відмови від використання вугілля до 2035 року в рамках ініціативи Powering Past Coal Alliance (PPCA). Проте Міністерство енергетики планує розпочати переговори з PPCA для уточнення термінів відмови від вугільної генерації відповідно до визначень чинної Енергетичної стратегії. У 2020 році близько 35% усього обсягу виробленої електроенергії в Україні було здобуто на теплових електростанціях, які переважно працюють на вугіллі або газі. При цьому приблизно дві третини електроенергії виробляються з джерел, що не викидають парникові гази, таких як атомні та гідроелектростанції, а також енергія від відновлюваних джерел. Однак, через використання застарілих теплових електростанцій, Україна стикається з великими викидами зольного пилу,

діоксиду сірки та оксидів азоту. Для покращення ситуації у цьому напрямку було розроблено Національний план зменшення викидів від великих спалювальних установок (Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 796, 2017). Однак екологічні модернізації є дуже витратними, хоча надзвичайно важливими.

Парламент Косово ухвалив Закон про сприяння використанню відновлюваних джерел енергії (Ministry of Economy, 2023), отримавши похвалу від Секретаріату Енергетичного співтовариства за приведення правової бази у відповідність з Директивою про відновлювані джерела енергії. Мета цього закону полягає у підвищенні безпеки постачання та захист довкілля (Erjavec *et al.*, 2021). Він також включає положення щодо комбінованого виробництва тепла та електроенергії (когенерація). Законодавство охоплює електроенергетичний сектор, опалення, охолодження та транспорт, відкриваючи шлях для стимулювання споживачів виробляти, зберігати та продавати надлишки відновлюваної електроенергії. Крім того, передбачається впровадження системи гарантій походження електроенергії, а Управління з регулювання енергетики (ERO) планує створити реєстр у червні 2024 р. Закон також передбачає створення оператора відновлюваної енергетики, який буде керувати фондом підтримки відновлюваних джерел енергії (Krasniqi & Ymeri, 2022). Крім того, законодавство визначає енергетичні співтовариства, діяльність зі зберігання енергії та встановлення лічильників для самоспоживачів відновлюваних джерел енергії, які не матимуть можливості відправляти електроенергію в мережу.

Ухвалення цього закону було відкладено до створення Албанської енергетичної біржі (ALPEX), яка запустила ліквідний ринок на добу вперед разом із Косово та Албанією. Визначення ринкової ціни на торгах необхідне для зобов'язань, укладених у контрактах на різницю (CfD). Субсидії надаються на аукціонах з відновлюваних джерел енергії (Martinovska Stojcheska *et al.*, 2024). З іншого боку, перші конкурси цього типу вже завершилися наприкінці 2023 р., ще до ухвалення Закону про стимулювання використання відновлюваних джерел енергії. Уряд Північної Македонії у 2022 році ухвалив схожий законопроект до національного парламенту.

Обговорення

Дослідження показує значне зростання інвестицій у відновлювану енергетику у всіх квантилях, що відповідає посиленню екологічної політики. Це зростання спостерігається як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Аналіз показав, що тенденція до зростання інвестицій є рівномірною по всій шкалі, що підкреслює важливість цього явища для різних ринкових сегментів та рівнів економічного розвитку. Зокрема, навіть у менш розвинених економіках інвестиції у відновлювану енергетику значно зросли, що свідчить про підвищення екологічної свідомості та потребу у переході до чистих джерел енергії. Важливо відзначити, що ця тенденція є стійкою і проявляється як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, вказуючи на те, що розвиток відновлюваної енергетики є продуктивним та стабільним процесом,

який сприяє досягненню глобальних цілей екологічної сталості та енергетичної безпеки як у побутовому, так і в промисловому використанні.

Науковець N. Alsagr (2023) дослідив, що виробництво та промислові операції сильно залежать від енергії. Ця залежність важлива не лише для підвищення національного доходу та покращення якості життя, але й для загального розвитку суспільства. Однак значна частина енергії походить з вуглецевмісного палива, яке є основним джерелом викидів парникових газів і забруднення навколишнього середовища. Це вимагає пошуку більш дешевих, ефективних та екологічно чистих джерел енергії. Запаси викопного палива швидко вичерпуються, що загрожує енергетичній безпеці та стабільності суспільства, тому перехід до відновлюваних джерел енергії стає необхідністю.

Результати дослідження однозначно підтверджують, що викиди вуглекислого газу, спричинені людською діяльністю, стали серйозною проблемою для природного середовища. Особливу увагу привертає велике споживання традиційного вуглецевого палива у важкій промисловості, що призводить до значних викидів вуглецю. Це підкреслює необхідність розробки та впровадження ефективних стратегій зниження викидів парникових газів, таких як перехід на відновлювані джерела енергії та інші заходи з підвищення енергоефективності. Такий підхід не лише сприятиме збереженню природного середовища, а й зменшить залежність від вуглецевих палив, підтримуючи сталий розвиток суспільства.

Група авторів під керівництвом W. Cai *et al.* (2019) дослідила зелену політику Китаю, підтвердивши необхідність переходу до відновлюваних джерел енергії. З часів промислової революції середини 20-го століття викиди вуглекислого газу в Китаї, спричинені людською діяльністю, стали серйозною загрозою для екологічного балансу. Крім того, недостатня увага уряду до охорони навколишнього середовища породжує проблеми з екологічним управлінням та призводить до погіршення стану довкілля, що також було зазначено у попередньому розділі.

Досвід Китаю в дослідженні та реалізації зеленої політики має велике значення для країн Східної та Південно-Східної Європи з кількох причин. Китай, який є найбільшим у світі виробником вуглекислого газу через інтенсивність промислового виробництва та великий обсяг використання вугілля, водночас демонструє рішучість у впровадженні зеленої політики. Наприклад, у роботах C. Li *et al.* (2023) та S. Li *et al.* (2023) зазначено, що Китай планує досягти піку викидів парникових газів до 2030 року і стати вуглецево-нейтральним до 2060 року. Це свідчить про серйозні зусилля країни у скороченні викидів та переході до більш сталого способу виробництва та споживання енергії. Такі кроки відображають усвідомлення Китаєм необхідності боротьби зі зміною клімату та прагнення долучитися до глобальних зусиль у цьому напрямку. Крім того, Китай активно впроваджує нові технології та стимулює розвиток відновлюваних джерел енергії, що може бути важливим джерелом інформації та натхнення для інших країн у регіоні. Таким чином, досвід Китаю може слугувати цінним джерелом

інформації та вдосконаленими практиками для країн Східної та Південно-Східної Європи в їхніх зусиллях зі зменшення викидів парникових газів та реалізації зеленої політики.

Отримані результати свідчать про те, що екологічна політика відіграє ключову роль у стимулюванні «зеленого» зростання та полегшенні переходу до стійкої енергетичної структури. Рішення, ухвалені на національному та міжнародному рівнях для зменшення викидів парникових газів, розвитку відновлюваних джерел енергії та посилення екологічного контролю, можуть сприяти економічному розвитку, створенню нових робочих місць та покращенню якості життя. Впровадження «зелених» технологій та практик може зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, знизити енергоспоживання та водоспоживання, а також сприяти ефективнішому використанню ресурсів. Це, у свою чергу, допоможе запобігти зміні клімату, зменшити забруднення повітря та води, а також сприяти збереженню біорізноманіття.

Крім того, екологічна політика може стимулювати інновації у сфері екологічно чистих технологій та сталого розвитку, що сприяє економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності на світовому ринку. Тому важливо, щоб уряди та суспільство загалом активно підтримували та просували екологічні ініціативи та політику для досягнення «зеленого» зростання та сталого розвитку. Втім, як зазначають науковці A. Razzaq *et al.* (2021), впровадження цієї політики може мати як позитивні, так і негативні наслідки для економічного зростання, соціальної справедливості та індивідуальної поведінки. Позитивний аспект полягає у можливості створення нових економічних перспектив у галузі чистої енергетики завдяки ефективній екологічній політиці, що може сприяти створенню робочих місць та підтримці місцевого підприємництва. Наприклад, запровадження пільгових тарифів та податкових преференцій для установок відновлюваної енергетики може стимулювати інвестиції у стійкі технології та сприяти інноваціям у галузі чистої енергетики.

Більше того, на думку S. Bashir *et al.* (2021) екологічна стратегія не завжди може забезпечити соціальну справедливість, оскільки витрати на період переходу можуть бути нерівномірно розподілені та нести непропорційне навантаження для малозабезпечених чи маргіналізованих громад. Цей висновок відображає важливий аспект екологічних стратегій, який необхідно враховувати в рамках дослідження. Це підкреслює важливість розуміння та врахування соціальних аспектів впровадження екологічних стратегій, щоб забезпечити їхню ефективність та спрямованість на підтримку всіх верств суспільства. Такий підхід допоможе збалансувати заходи щодо захисту довкілля з необхідністю забезпечення соціальної справедливості, що є ключовим аспектом сталого розвитку.

Електроенергетичний сектор світу, зокрема Східної та Південно-Східної Європи, є ключовим елементом економіки і суспільства, займає одне з провідних місць серед джерел забруднення навколишнього середовища. Основним фактором цього забруднення є виробництво електроенергії, яке в основному здійснюється за рахунок використання викопного палива,

переважно вугілля, природного газу та нафти. На підтвердження цього, авторами M. Jovanović *et al.* (2023) були розроблені сценарії розвитку бізнесу (BAU) на 2030 і 2050 роки для електроенергетичного сектора в Республіці Сербія. Ці сценарії передбачають відсутність суттєвих змін у технології виробництва електроенергії. Після коригування на основі доступних звітів Енергетичного агентства Республіки Сербія були отримані прогнози для зазначених періодів. Відповідні висновки авторів є важливими для дослідження, оскільки такі сценарії надають базову основу для порівняння з альтернативними сценаріями, які передбачають впровадження нових технологій, політичних рішень або заходів щодо зниження викидів парникових газів. Аналіз різних сценаріїв дозволяє оцінити ефективність та потенційні наслідки різних стратегій розвитку енергетичного сектора та сприяє прийняттю обґрунтованих рішень для досягнення сталого розвитку.

Висновки

В сучасній Європі, як ніде в світі спостерігається значний інтерес до зелених технологій. Україна, як країна, що прагне увійти до ЄС, активно працює над розвитком альтернативних джерел енергії. Литва, Латвія та Естонія вже наслідують приклад країн Західної Європи та впроваджують плани щодо скорочення викидів та підвищення енергоефективності. Зростаючий інтерес до зелених технологій та сталого розвитку в цьому регіоні свідчить про те, що країни усвідомлюють важливість збереження довкілля та прагнуть до зростання в екологічно чистому просторі.

У країнах Західних Балкан, таких як Албанія, Сербія, Чорногорія, Боснія і Герцеговина, а також Північна Македонія та Косово, також спостерігається зростаючий інтерес до зелених технологій та сталого розвитку. Ці країни мають значний потенціал для розвитку відновлюваних джерел енергії, зокрема сонячної та вітрової енергії, завдяки своїм природним ресурсам та географічним умовам. Наприклад, Албанія розвиває сонячні та гідроенергетичні проєкти, спрямовані на зменшення залежності від традиційних джерел енергії та розвитку екологічно чистих джерел. Сербія також активно розвиває сектор відновлюваної енергії, зокрема сонячної та вітрової енергії, які можуть допомогти зменшити залежність від вугільної енергетики. Заходи, спрямовані на збереження довкілля та розвиток зелених технологій, стають все більш важливими для цих країн у контексті їхнього енергетичного та економічного розвитку.

Розвиток зелених технологій та інновацій грає ключову роль у впровадженні зеленої політики. Інвестиції в дослідження та розвиток допомагають зменшити вартість відновлюваних джерел енергії, підвищують їхню ефективність та конкурентоспроможність. Зелена політика не обмежується лише енергетичними аспектами, вона також стосується збереження біорізноманіття, збалансованого використання природних ресурсів та зменшення відходів. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу та співпраці між урядом, бізнесом та громадськістю. Незважаючи на позитивні тенденції, існують виклики та перешкоди на шляху до реалізації зеленої політики.

Серед них: нестабільність законодавства, фінансові обмеження, технологічні труднощі та опір з боку традиційних галузей енергетики. Отримані результати вказують на те, що країни регіону розвивають та впроваджують зелену політику, проте існують значні різниці в її характері, обсязі та ефективності між країнами. Такі відмінності впливають на темпи та напрямки розвитку відновлюваної енергетики, зменшення викидів парникових газів та загальну стійкість до змін клімату.

Обмеження дослідження полягають у відсутності глибокого аналізу ролі громадськості та політичних партій у формуванні та реалізації зелених політик у розглянутих країнах, а також у недостатньому

охопленні питань соціально-економічної відповідальності в контексті впровадження зелених стратегій. Перспективи подальших досліджень полягають у глибшому вивченні впливу зеленої політики на економічний, соціальний та екологічний розвиток країн регіону, а також в аналізі ефективності та результативності заходів, спрямованих на зменшення викидів та підвищення використання відновлюваних джерел енергії.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

UDC 327:332.1

DOI: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.89

Valerii Tsybukh*Doctor of Philosophy, Professor**Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University**02000, 9 Pirogova Str., Kyiv, Ukraine**<https://orcid.org/0009-0002-5182-3413>*

Green policy in Eastern and South-Eastern Europe in the 21st century

Abstract. Green policy has become one of the most pressing issues for Eastern and Southeastern Europe in the 21st century, as modern Europe is experiencing the negative impact of global climate change and the environmental crisis. The purpose of this study was to analyse and summarise approaches to implementing green policies in Eastern and South-Eastern Europe. To fulfil this purpose, the study analysed regulatory documents, statistical data, and reports of international organisations on climate change. The findings of this study on green policies in Eastern and South-Eastern Europe confirmed considerable progress in the implementation of emission reduction and environmental protection measures in the region, specifically, the effectiveness of initiatives aimed at increasing energy productivity, developing renewable energy sources, and reducing the use of environmentally harmful technologies was noted. By 2023, renewable energy sources will account for approximately 19% of total energy consumption worldwide. It was found that conventional bioresources account for 9% of production, while modern renewable energy sources account for more than 10%, which includes heat and electricity production, as well as the transport sector. The use of biomass is responsible for about 14% of final energy consumption. In 2023, renewables accounted for a record 43% of electricity generation in Europe, up from 36% in 2022. This is the second year in a row that energy production from renewable sources has exceeded the use of polluting fossil fuels. The practical significance of this study lies in the development of recommendations and strategies for the implementation of green initiatives in the political, economic, and social practices of the countries of the region under study

Keywords: renewable energy; climate change; nature protection; solar thermal energy; biodiversity; wind turbines

Introduction

In the 21st century, the world is facing a range of serious environmental challenges, including climate change, environmental pollution, and the depletion of natural resources. In the context of growing attention to environmental issues, green policy is becoming a central topic for research. Eastern and South-Eastern Europe, which experienced significant changes in political, economic, and socio-cultural dimensions in the last century, are no exception to this trend. The problematic of this study is that green policy in Eastern and South-Eastern Europe in the 21st century is a complex and multifaceted image, these regions, being at the crossroads of development, face unique challenges in the field of ecology and sustainable development. From implementing energy efficiency strategies to promoting the use of renewable energy sources and biodiversity conservation, green policies in these regions have enormous potential to combat environmental challenges.

Yu.A. Polishchuk (2020) notes that there is a considerable difference in solving environmental problems.

The study results showed that renewable energy can be successfully integrated into the energy systems of Eastern European countries. I.S. Skorokhod & L.M. Gorbach (2019) focus on the analysis of the activities of European institutions in implementing the strategic goals of the EU's common environmental policy. The researchers note that the analysis of the European Union's cooperation with international actors in implementing European environmental policy standards shows the EU's vital role in setting global standards that ensure the effectiveness of environmental policy.

Environmental issues in the 21st century have become global challenges faced by the international community. Environmental pollution, a steady increase in toxic air emissions, melting glaciers and the extinction of plants and animals have become key factors in the global environmental crisis. Therefore, the conclusion of Y.I. Zavada *et al.* (2022), who believe that cooperation between international actors is key to solving environmental problems, is important in this regard. Their study has shown that

Received: 25.01.2024, Revised: 04.04.2024, Accepted: 26.04.2024

Suggested Citation:

Tsybukh, V. (2024). Green policy in Eastern and South-Eastern Europe in the 21st century. *Foreign Affairs*, 34(2), 89-97. doi: 10.46493/2663-2675.34(2).2024.89.

*Corresponding author

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

the European Union often acts as a key actor in shaping the world order, offering strong mandates, and promoting institutional development through various measures.

The Green Economy concept has become one of the main programmes implemented by governments around the world to achieve sustainable development. E. Šogorov-Vučković *et al.* (2020) considered the fact that in recent decades, the political establishment has focused on addressing climate change and other environmental problems caused by human activity and natural factors. The conclusions note that the Western Balkan countries have recently begun to implement environmental laws and develop a more energy-efficient environment. Analysing the progress of the Western Balkan countries, this study examines the implementation of environmental initiatives in the economy and plans for future investments in it. D. Blagojević *et al.* (2020), examined the legal regulation and economic prospects of green policy, as well as its investment potential. The study identified key factors that help stimulate investment in this area.

J. Bazić *et al.* (2019) analysed the effectiveness of strategies and policy measures implemented in the Balkans to preserve natural resources and reduce negative environmental impacts. The study concluded with recommendations for further reforms in the environmental sector.

D. Đukanović & B. Đorđević (2020) analyse the features and principles of the European Union's Common Environmental Policy. Their findings confirm the effectiveness of EU cooperation with international actors in implementing the standards of the Common European Environmental Policy. P. Jovanović & S. Stojković Zlatanović (2020) substantiate the significance and effectiveness of the EU environmental policy. The researchers concluded that the EU's environmental policy is significant and effective, being a key factor in solving global environmental problems.

Thus, there is a sufficient amount of research on green policy, but there are issues that require further study, namely the effectiveness of policy implementation, as well as the study of opportunities and obstacles to cross-border cooperation between countries in the region to implement joint green projects and strategies. Additional research on these aspects will help to improve the understanding of the successes and challenges of green policies in Eastern and Southeastern Europe.

The purpose of this study was to analyse and summarise the different methods and approaches used to implement green policies in Eastern and Southeastern Europe. To this end, it was planned to analyse national green development strategies and programmes, study legislation and regulations, compare key approaches and identify successful practices and challenges in implementing green initiatives, as well as highlight opportunities for experience exchange and cooperation between countries.

Materials and methods

The study of green policies in Eastern and South-Eastern Europe in the 21st century is based on a thorough and consistent analysis of official documents and reports relating to environmental initiatives adopted in these regions. The study analysed the report of The Intergovernmental Panel on Climate Change (2023), which is important for the study as it provided an assessment of the climate

change situation in the region and recommendations for further measures to reduce the impact of climate change and adapt to it.

Next, the results of the Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change (COP26) in Glasgow were collected and systematised, which play a significant role in international cooperation to combat climate change (Masood & Tollefson, 2021). In the context of this study, the outcomes and agreements reached at the COP26 Conference in Glasgow directly affect strategies and policies for green energy, renewable energy, and sustainable development in the Eastern and South-Eastern European regions. The results of the conference will determine the further course of action of the participating countries in these issues, including in the context of green policy research.

The next stage included an analysis of political and environmental programmes and legislation applied in Eastern and Southeastern Europe, including the European Union's Fit for 55 (2021) policy. This policy plays a key role in implementing the EU's commitments under the Paris Agreement (2015). Together, these two documents define strategic goals and concrete measures that countries can take to address the climate challenges that are becoming increasingly urgent in the 21st century. This analysis helped to determine the level of implementation of environmental programmes, identify key issues and identify opportunities for further development of green policy.

The following criteria were used for the problem analysis: the effectiveness of legislation, the availability of mechanisms for monitoring the implementation of environmental standards, the impact of programmes on the environment and the population, and the degree of public involvement in formulating and implementing environmental programmes. In this context, the study of the Carbon Brief report (Gabbatiss, 2024) provided detailed information on greenhouse gas emissions, trends in energy policy, analyses of legislative initiatives, and assessments of the impact of various measures on climate change. The methods used to investigate the above-mentioned source base of the study were the general scientific methods of terminological and problematic analysis, synchronous and asynchronous comparison.

Results

Climate change is a process that occurs on Earth due to a variety of influences, including those caused by human activity. This process is manifesting itself on a large scale, with great speed and intensity, and has already led to numerous weather and climate anomalies in different parts of the world. Transformations are occurring in the atmosphere, in the oceans, on ice sheets and on land, and many of them are unprecedented. Some transformations are already underway, while others, such as sea level rise, may become irreversible in the near future (Kexiang *et al.*, 2024). However, according to the latest report of The Intergovernmental Panel on Climate Change (2023), there is still an opportunity to limit climate change. If greenhouse gas emissions, such as carbon dioxide (CO₂), are suddenly and completely reduced, this can lead to rapid improvements in air quality. In 20-30 years of such a policy, it is possible to achieve global temperature stabilisation.

This highlights that decisions made now can have a substantial impact on future climate change.

The report, which was prepared with the involvement of 234 scientists from 66 countries, indicates that the impact of human activity on the increase in climate temperature has been occurring at an extraordinary rate, at least over the past 2,000 years. In 2019, the level of carbon dioxide (CO₂) in the atmosphere reached record highs, with methane and nitrogen oxide concentrations exceeding levels recorded over the past 800,000 years. These data indicate a considerable impact of human activity on atmospheric processes and climate change. It is noted that since 1970, the global average annual surface temperature has risen faster than in any other 50-year period over the past 2,000 years (The Intergovernmental Panel on Climate Change, 2023). For instance, in the last decade (2011-2020), the average temperature exceeded the temperature of the last period of significant warming, which took place almost 6,000 years ago (Depledge *et al.*, 2022). Since the beginning of 1900, the global average sea level has risen faster than at any time in the last three thousand years, indicating the unprecedented and rapid nature of climate change in the 21st century.

At the UN COP26 conference in Glasgow, almost 90 countries, including Ukraine, joined the initiative proposed by the US and the EU to reduce methane emissions by 30% by 2030 compared to 2020 levels. This agreement is aimed at combating one of the main causes of climate change. Methane is the second most important greenhouse gas after carbon dioxide, but it has a higher heat-saving potential than CO₂, but it decays rapidly in the atmosphere (United Nations, 2023). Ukraine emits the most methane in the energy sector, which accounts for 66%. Of this percentage, 49% is accounted for by the oil and gas sector and 17% by the coal sector. As for the share of emissions from the agricultural and waste management sectors, they are 13.7% and 15.4%, respectively (Ukrhydroenergo, 2023). In the energy sector, the largest sources of methane emissions include the production, transportation, storage, distribution, and use of oil and natural gas, as well as coal mining (methane from mines). Over the past five years, Ukraine has seen a predominantly growing methane emissions, especially in the waste sector and agriculture. The increase in methane emissions from landfills is the result of poor waste management and the lack of systemic legislation that would follow European standards in this area.

Another vital outcome of the COP26 summit was the signing of a declaration under which participants, including Ukraine, committed to ending deforestation and improving land conditions by 2030. Under this treaty, countries with more than 85% of the world's forests agreed to stop and even compensate for forest loss by the end of the decade (Matúš & Andrej, 2023). 30 financial institutions have committed to reducing the risk of forest destruction by 2025 (United Nations, 2023).

Ukraine's climate policy priorities need to be adjusted in line with the European Green Deal and the new EU policy "Fit for 55" (2021) to adapt to climate change and integrate climate policy priorities into the country's socio-economic development programmes. One of the key aspects of the Fit for 55 programme is the introduction of a cross-border carbon regulation mechanism. This

mechanism makes provision for the collection of customs duties on imported goods into the European Union depending on their carbon footprint (Fit for 55, 2021). Therefore, the EU wants to protect its producers, as stricter climate regulation in the EU will increase their costs and worsen their competitive position compared to producers in countries with less stringent regulations.

Considering Estonia's experience, it is worth noting that the country has a plan to achieve carbon neutrality by 2022, as well as to revise its economic ties with Germany and Denmark. This strategy is based on the innovative use of wood in construction. The largest construction project in Estonia, called the Environment House, with a value of EUR 54.4 million, is a celebration of the innovative approach to public buildings made of wood in Estonian construction (Hindre, 2023). This project brings together various government agencies and sets a new standard for such buildings and contributes to the creation of comfortable and environmentally friendly public spaces that meet the requirements of sustainable development and environmental safety. An analysis by J. Gabbatiss (2024) shows that, despite its large oil shale reserves, Estonia ranks third in the world in terms of CO₂ emissions per capita. The Estonian government recognises this fact and is steering the country towards renewable energy.

By signing the new climate law, which will come into force in 2025, the country joins the European Union in its commitment to achieve carbon neutrality by 2050. This means a transition to a green economy, the abandonment of oil shale, and investments in housing and transport. Notably, the relevant legal act was also signed by the Western Balkan countries. Estonia, by taking a step towards carbon neutrality and the use of wood in construction, is establishing itself as a leader in environmental initiatives in the region (Rodrigues *et al.*, 2022, Kovačević *et al.*, 2023). Its development strategy not only promotes environmental well-being, but also creates new opportunities for the country's economy and industry.

Another key area of green policy is to promote the development and use of renewable energy sources. Green energy aims to generate electricity with minimal or no use of coal, oil, or natural gas. It is based on the use of alternative energy sources such as solar, wind, hydroelectric, bioenergy, etc. The energy sector in the 21st century is undergoing a fundamental transformation. The move towards clean energy sources with minimal CO₂ emissions has considerable energy security benefits, but it also carries certain risks. The growing interdependence, complexity, and diversity of energy systems raise new energy security issues (Đuričin *et al.*, 2022). Alongside conventional aspects of energy security, such as diversity of energy sources, supply, and transportation, new challenges and issues are emerging. Particular attention should be paid to the impact of energy on climate change and the development of green technologies.

In the European Union, energy production and use account for 75% of carbon and other greenhouse gas emissions. A clean energy system is therefore of paramount significance. To accelerate the process in this area, Directive No. (EU) 2018/2001 (2018) on renewable energy sources was adopted. The Directive increases the target of producing 40% of the EU's energy from renewable sources

by 2030. All member states shall be obliged to contribute to this goal and set concrete targets for the use of renewable energy in various sectors, such as transport, heating, cooling, building, and industry. To achieve climate and environmental goals, sustainability criteria related to the use of bioenergy are being tightened, and Member States must establish effective bioenergy support schemes that follow the cascade principle, which minimises the negative impact of the industry on the market and biodiversity.

By 2023, the share of renewable energy sources in the world's total final energy consumption will reach 19%. This is split between a 9% share of bio-based energy and a 10% share of modern renewables, including heat and electricity generation and transport (Seidl *et al.*, 2020). As of 2022, renewable energy sources accounted for almost 23% of global electricity production, with hydropower accounting for the largest share of 16.6%. Of the other renewable energy sources, wind energy accounts for the largest share of 3.1%, followed by bioenergy with

1.8%. Monitoring of atmospheric wind, solar radiation, and hydrological changes is key to the successful implementation of climate policy in Europe, as it provides important data to optimise renewable energy production and reduce greenhouse gas emissions (Ramirez & Vezioni, 2022). Knowledge of the regional characteristics of these energy sources allows policy makers to develop targeted strategies for a rapid transition to sustainable energy sources, which contributes to both environmental protection and economic development. In 2023, Europe reached a record 43% of electricity generation from renewable sources, up from 36% in 2022. This is the second year in a row that energy production from renewable sources has exceeded that from fossil fuels (Fig. 1). The countries with the largest volumes of "green" electricity are 7 countries, which together account for 71% of the total global renewable energy production (480 GW, including hydropower): China, the USA, Germany, Italy, Spain, Japan, and India.

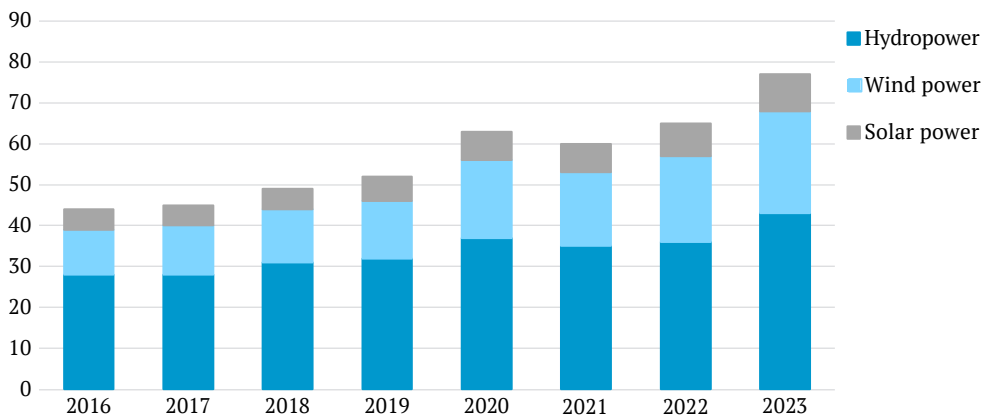

Figure 1. Percentage of electricity generated annually in Europe is distributed among different sources from 2016-2023

Source: structured by the author of this study based on ENTSO-E data (2023)

According to the International Renewable Energy Agency (IRENA, 2023), by the end of 2021, 3,064 GW of clean generation were installed worldwide. Of the total, 40% were employed at hydroelectric power plants (1,230 GW), 28% at solar power plants, and 27% at wind power plants. These data indicate that the development of solar and wind power is much greater than that of hydropower. The market is split roughly equally between solar and wind power, with an installed capacity of 849 GW (of which 843 GW is photovoltaic and just over 6 GW is solar thermal). Wind and solar power plants have a capacity of 825 GW, respectively. Other renewable energy sources, such as bioenergy (143 GW), geothermal (16 GW) and ocean energy (524 MW), together account for approximately 5% of the market share (Fig. 2).

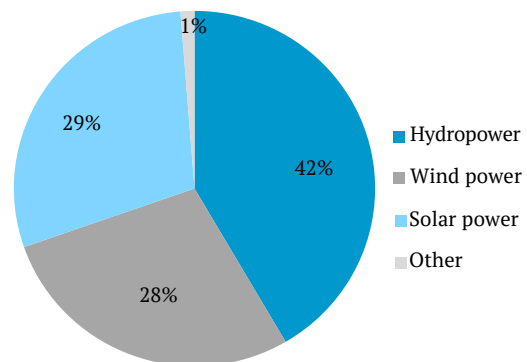

Figure 2. Global renewable energy market in 2023
Source: (IRENA, 2023)

In the EU, the level of renewable energy development is generally analogous to global indicators. The contribution of renewable energy sources (RES) to final energy consumption is 15%. The share of renewable energy in electricity production is 25.4%, of which about 5% is generated from biomass. Over 19% of total heat energy in the EU is produced using renewable energy sources.

To ensure that renewable energy accounts for 20% of total final energy consumption by 2030, EU countries must not only expand renewable energy production capacity but also reduce primary energy consumption. This involves reducing primary energy consumption by around 5% by 2030 compared to 2015 levels. To meet the 2DS climate change scenario, the EU reaffirmed its official goal in 2011 to reduce greenhouse gas emissions (decarbonisation) by 80-95% by 2050 compared to 1990 levels. As the energy sector is one of the main sources of human-related greenhouse gas emissions, the main opportunities for reducing these emissions should be realised in the energy sector (Hickel *et al.*, 2021). To achieve these goals of reducing greenhouse gas emissions and ensuring the reliability and competitiveness of energy supply systems, the European Commission has developed an Energy Roadmap 2050. This map analyses how these goals can be achieved (Low-carbon development strategy..., 2018).

The energy sector is the main sector on which the success of the decarbonisation process depends, as it produces 68% of greenhouse gas emissions. Ukraine has been actively developing renewable energy sources (RES), which is a key element of the energy transition, although there is a considerable difference in the share of renewables between Ukraine and the EU. For instance, in 2019, the share of RES in electricity production was 3.6% and 23.8% in Ukraine and the EU, respectively (excluding hydropower), and 8.7% and 34.6% (including hydropower) (Ukrhydroenergo, 2023). According to the current energy strategy of Ukraine until 2035, it is planned to increase the share of renewable energy sources in total electricity supply to 25%.

This trend is also reflected in climate ambitions. According to the Low-Carbon Development Strategy of Ukraine until 2050, it is expected that if decarbonisation policies and measures are implemented, greenhouse gas emissions will reach 31% of 1990 levels by 2050 (Low-carbon development strategy..., 2018). The mission is to transform the energy system to use low-carbon energy sources, develop clean electricity and heat, and increase energy efficiency and energy saving in all sectors of the economy, housing, and public spaces. Improving energy efficiency is a crucial task for Ukraine and the EU, as about 40% of all energy is used in residential and commercial construction. This problem is made even more serious by the fact that the amount of energy consumed per 1 m² is considerably higher than in EU countries with analogous climatic conditions.

Ukraine lacks the proper means to make significant progress in energy efficiency, and key energy and climate policy documents need to be updated (Banerjee *et al.*, 2020). Still, there has been some progress in liberalising energy markets, integrating into the European energy system, and improving consumer protection through the monetisation of subsidies and privileges. The European Green Deal

is a dynamic and comprehensive strategy that does not overturn previous policy decisions but complements and implements them. Therefore, it is important for Ukraine to continue reforming the energy sector within the framework of its existing commitments, specifically, by implementing the provisions of the Association Agreement (Decision of the Association Council Between Ukraine and the EU No. 984_001-19, 2019), which makes provision for the harmonisation of Ukrainian energy legislation with EU standards.

The Ukrainian government has yet to approve official documents related to the phase-out of coal by 2035 within the framework of the Powering Past Coal Alliance (PPCA) initiative. However, the Ministry of Energy plans to start negotiations with PPCA to clarify the timing of the coal phase-out according to the definitions of the current Energy Strategy. In 2020, about 35% of all electricity generated in Ukraine was generated by thermal power plants, which are mainly fuelled by coal or gas. Therewith, approximately two-thirds of electricity is generated from sources that do not emit greenhouse gases, such as nuclear and hydroelectric power plants, as well as energy from renewable sources. However, due to the use of outdated thermal power plants, Ukraine faces large emissions of ash dust, sulphur dioxide, and nitrogen oxides. To improve the situation in this area, the National Plan for Reducing Emissions from Large Combustion Plants was developed (Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 796, 2017). However, environmental upgrades are very costly, although crucial.

Kosovo's parliament has adopted the Law on the Promotion of Renewable Energy (Ministry of Economy, 2023), receiving praise from the Energy Community Secretariat for aligning the legal framework with the Renewable Energy Directive. The purpose of this law is to improve security of supply and protect the environment (Erjavec *et al.*, 2021). It also includes provisions for combined heat and power (cogeneration). The legislation covers the electricity, heating, cooling, and transport sectors, paving the way for incentives for consumers to generate, store, and sell surplus renewable electricity. Furthermore, a system of guarantees of electricity origin is to be introduced, and the Energy Regulatory Office (ERO) plans to create a register in June 2024. The law also makes provision for the establishment of a renewable energy operator that will manage the renewable energy support fund (Krasniqi & Ymeri, 2022). Furthermore, the legislation defines energy communities, energy storage activities, and the installation of meters for self-consumers of renewable energy sources that will not be able to send electricity to the grid.

The adoption of this law was postponed until the establishment of the Albanian Energy Exchange (ALPEX), which launched a day-ahead liquid market along with Kosovo and Albania. Market price determination at auction is required for obligations entered into under contracts for difference (CfDs). Subsidies are provided through renewable energy auctions (Martinovska Stojcheska *et al.*, 2024). On the other hand, the first tenders of this type were already completed at the end of 2023, even before the adoption of the Law on the Promotion of Renewable Energy Sources. In 2022, the government of North Macedonia submitted a comparable draft law to the national parliament.

Discussion

The study suggested a considerable increase in investment in renewable energy in all quantiles, which is consistent with the strengthening of environmental policy. This growth is observed in both the short and long term. The analysis shows that the upward trend in investment is uniform across the entire scale, which underscores the significance of this phenomenon for different market segments and levels of economic development. Specifically, even in less developed economies, investments in renewable energy have increased significantly, reflecting the growing environmental awareness and the need to move towards cleaner energy sources. Notably, this trend is sustainable and manifests itself in both the short and long term, indicating that the development of renewable energy is a productive and sustainable process that contributes to the achievement of global goals of environmental sustainability and energy security in both domestic and industrial use.

N. Alsagr (2023) found that production and industrial operations are highly dependent on energy. This dependence is important not only for increasing national income and improving the quality of life, but also for the overall development of society. However, much of the energy comes from carbon-based fuels, which are the main source of greenhouse gas emissions and environmental pollution. This requires finding cheaper, more efficient and environmentally friendly energy sources. Fossil fuel reserves are rapidly depleting, threatening energy security and societal stability, and therefore the transition to renewable energy sources is becoming a necessity.

The results of the study clearly confirm that carbon dioxide emissions caused by human activity have become a serious problem for the natural environment. Particularly noteworthy is the high consumption of conventional carbon fuels in heavy industry, which leads to considerable carbon emissions. This underscores the need to develop and implement effective strategies to reduce greenhouse gas emissions, such as switching to renewable energy sources and other energy efficiency measures. This approach will not only help preserve the natural environment, but also reduce dependence on carbon fuels, supporting sustainable development of society.

W. Cai *et al.* (2019) investigated China's green policy, confirming the need for a transition to renewable energy sources. Since the industrial revolution of the mid-20th century, China's carbon dioxide emissions caused by human activity have become a serious threat to the ecological balance. Furthermore, the government's lack of attention to environmental protection creates problems with environmental governance and leads to environmental degradation, as also noted in the previous section.

China's experience in researching and implementing green policies is of immense importance for Eastern and Southeastern Europe for several reasons. China, which is the world's largest producer of carbon dioxide due to its industrial intensity and large coal use, is also demonstrating its determination to implement green policies. For instance, C. Li *et al.* (2023) and S. Li *et al.* (2023) state that China plans to reach peak greenhouse gas emissions by 2030 and become carbon neutral by 2060. This demonstrates the country's serious efforts to reduce emissions and move towards a more sustainable way of producing

and consuming energy. Such steps reflect China's awareness of the need to combat climate change and its desire to join global efforts in this area. Furthermore, China is actively introducing innovative technologies and promoting the development of renewable energy sources, which can be a valuable source of information and inspiration for other countries in the region. Thus, China's experience can serve as a valuable source of information and best practices for Eastern and Southeastern European countries in their efforts to reduce greenhouse gas emissions and implement green policies.

The findings suggest that environmental policy plays a key role in stimulating green growth and facilitating the transition to a sustainable energy mix. Decisions taken at the national and international levels to reduce greenhouse gas emissions, develop renewable energy sources, and strengthen environmental controls can contribute to economic development, job creation, and a better quality of life. The introduction of green technologies and practices can reduce the adverse environmental impact, reduce energy and water consumption, and contribute to more efficient use of resources. This will help prevent climate change, reduce air and water pollution, and contribute to biodiversity conservation.

Furthermore, environmental policy can stimulate innovation in clean technologies and sustainable development, which contributes to economic growth and competitiveness in the global market. It is therefore important that governments and society at large actively support and promote environmental initiatives and policies to achieve green growth and sustainable development. However, according to A. Razzaq *et al.* (2021), the implementation of this policy can have both positive and negative consequences for economic growth, social justice, and individual behaviour. On the positive side, new economic opportunities in the clean energy sector can be created through effective environmental policies, which can help create jobs and support local entrepreneurship. For instance, the introduction of feed-in tariffs and tax preferences for renewable energy installations can stimulate investment in sustainable technologies and promote innovation in clean energy.

Furthermore, according to S. Bashir *et al.* (2021), an environmental strategy may not always ensure social justice, as transition costs may be unevenly distributed and disproportionately burden poor or marginalised communities. This finding reflects an important aspect of environmental strategies that needs to be considered within the framework of the study. This highlights the significance of understanding and addressing the social aspects of environmental strategies to ensure that they are effective and supportive of all segments of society. This approach will help balance environmental protection measures with the need to ensure social justice, which is a key aspect of sustainable development.

The electricity sector in the world, including Eastern and South-Eastern Europe, is a key element of the economy and society, and is one of the leading sources of environmental pollution. The main contributor to this pollution is electricity generation, which is mainly based on the use of fossil fuels, mainly coal, natural gas, and oil. In support of this, M. Jovanović *et al.* (2023) developed business as usual (BAU) scenarios for 2030 and 2050 for the electricity

sector in the Republic of Serbia. These scenarios assume no substantial changes in electricity generation technology. After adjustments based on available reports of the Energy Agency of the Republic of Serbia, the forecasts for the periods indicated were obtained. The researchers' conclusions are valuable for the study, as such scenarios provide a basis for comparison with alternative scenarios that involve the introduction of innovative technologies, policy decisions, or measures to reduce greenhouse gas emissions. The analysis of different scenarios allows assessing the effectiveness and potential consequences of different energy sector development strategies and helps to make informed decisions to achieve sustainable development.

Conclusions

In modern Europe, as nowhere else in the world, there is a considerable interest in green technologies. As a country that aspires to join the EU, Ukraine is actively working to develop alternative energy sources. Lithuania, Latvia, and Estonia are already following the example of Western European countries and implementing plans to reduce emissions and improve energy efficiency. The growing interest in green technologies and sustainable development in this region shows that countries are aware of the significance of preserving the environment and are striving to grow in a greener space.

Countries in the Western Balkans, such as Albania, Serbia, Montenegro, Bosnia and Herzegovina, as well as North Macedonia and Kosovo, are also showing a growing interest in green technologies and sustainable development. These countries have considerable potential for the development of renewable energy sources, specifically solar and wind energy, due to their natural resources and geographical conditions. For instance, Albania is developing solar and hydropower projects aimed at reducing dependence on conventional energy sources and developing environmentally friendly sources. Serbia is also actively developing its renewable energy sector, particularly solar and wind power, which could help reduce its dependence on coal-fired power. Measures aimed at preserving the environment and developing green

technologies are becoming increasingly important for these countries in the context of their energy and economic development.

The development of green technologies and innovations plays a key role in the implementation of green policies. Investments in research and development help to reduce the cost of renewable energy sources, increase their efficiency and competitiveness. Green policy is not limited to energy aspects, but also concerns biodiversity conservation, sustainable use of natural resources, and waste reduction. Solving these problems requires a comprehensive approach and cooperation between government, business, and the public. Despite the positive trends, there are challenges and obstacles to the implementation of green policy. These include legislative instability, financial constraints, technological difficulties, and resistance from conventional energy industries. The findings suggest that countries in the region are developing and implementing green policies, but there are considerable differences in their nature, scope, and effectiveness between countries. Such differences affect the pace and vectors of renewable energy development, greenhouse gas emissions reduction, and overall climate change resilience.

Limitations of the study include the lack of in-depth analysis of the role of the public and political parties in the development and implementation of green policies in the countries under consideration, as well as insufficient coverage of socio-economic responsibility in the context of implementing green strategies. Prospects for further research include a more in-depth investigation of the impact of green policies on the economic, social, and environmental development of the countries of the region, as well as an analysis of the effectiveness and efficiency of measures aimed at reducing emissions and increasing the use of renewable energy sources.

Acknowledgements

None.

Conflict of Interest

None.

References

- [1] Alsagr, N. (2023). How environmental policy stringency affects renewable energy investment? Implications for green investment horizons. *Utilities Policy*, 83, article number 101613. doi: 10.1016/j.jup.2023.101613.
- [2] Banerjee, O., Crossman, N., Vargas, R., Brander, L., Verburg, P., Cicowiez, M., Hauck, J., & McKenzie, E. (2020). Global socio-economic impacts of changes in natural capital and ecosystem services: State of play and new modeling approaches. *Ecosystem Services*, 46, article number 101202. doi: 10.1016/j.ecoser.2020.101202.
- [3] Bashir, S., Abdul Qayyum, M., Husain, A., Bakhsh, A., Ahmed, N., Baqir Hussain, M., Soliman Elshikh, M., Alwahibi, M.S., Bandar, M.A.A., Hussain, R., Wang, Y.-F., Zhou, Y., & Zeng-Hui, D. (2021). Efficiency of different types of biochars to mitigate Cd stress and growth of sunflower (*Helianthus*; L.) in wastewater irrigated agricultural soil. *Saudi Journal of Biological Sciences*, 28, 4. doi: 10.1016/j.ecoser.2020.101202.
- [4] Bazić, J., Bujvid Kurek, E., & Obradović, Z. (2019). Serbia and the challenges of European integration. *Serbian Politician Misao*, 64(2), 49-72. doi: 10.22182/spm.6422019.2.
- [5] Blagojević, D., Nagy, I., Lukić, A., & Tešić, D. (2020). Adaptation of climate change through theories of urban development. *The Central European Journal of Regional Development and Tourism*, 12(3), 37-57. doi: 10.32725/det.2020.021.
- [6] Cai, W., Wu, L., Lengaigne, M., Li, T., McGregor, S., Kug, J.S., Yu, J.Y., Stuecker, M.F., Santoso, A., Li, X., Ham, Y.G., Chikamoto, Y., Ng, B., McPhaden, M.J., Du, Y., Dommenges, D., Jia, F., Kajtar, J.B., Keenlyside, N., Lin, X., Luo, J.J., Martín-Rey, M., Ruprich-Robert, Y., Guojian Wang, Y., Xie, S.P., Yang, Y., Kang, S.M., Choi, J.Y., Gan, B., Kim, G. II., Kim, C.E., Kim, S., Kim, J.H., & Chang, P. (2019). Pantropical climate interactions. *Science*, 363(6430), article number eaav4236. doi: 10.1126/science.aav4236.

- [7] Decision of the Association Council Between Ukraine and the EU No. 984_001-19 “On Amendments to Annex XXVII to the Association Agreement Between Ukraine, on the One Hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the Other Hand”. (2019, June). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-19#Text.
- [8] Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 796 “On the National Plan for Reducing Emissions from Large Combustion Plants”. (2017, November). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-2017-%D1%80#Text>.
- [9] Depledge, J., Saldivia, M., & Peñasco, C. (2022). Glass half full or glass half empty?: The 2021 Glasgow Climate Conference. *Climate Policy*, 22(2), 147-157 doi: 10.1080/14693062.2022.2038482.
- [10] Directive of the European Parliament and of the Council No. (EU) 2018/2001 “On the Promotion of the Use of Energy from Renewable Sources (Recast)”. (2018, December). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/2001/oj>.
- [11] Đukanović, D., & Đorđević, B., (2020). Little Schengen – concept, implementation and controversies. *International Problem*, 72(3), 595-618. doi: 10.2298/MEDJP2003595D.
- [12] Đuričin, D., Vukašinb, K., & Vuksanović Herceg, I. (2024). Green transition action plan for Serbia: A call for urgent, systemic, comprehensive, and thoughtful action. *Ekonomika Preduzeća*, 72(1-2), 595-618. doi: 10.5937/EKOPRE2402001D.
- [13] ENTSO-E. (2023). *Statistical reports*. Retrieved from <https://www.entsoe.eu/data/power-stats/>.
- [14] Erjavec, E., Volk, T., Rednak, M., Ciaian, P., & Lazdinis, M. (2021). Agricultural policies and European Union accession processes in the Western Balkans: Aspirations versus reality. *Eurasian Geography and Economics*, 62(1), 46-75. doi: 10.1080/15387216.2020.1756886.
- [15] Fit for 55. (2021). Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55/#:-:text=Why%20Fit%20for%2055%3F,line%20with%20the%202030%20goal>.
- [16] Gabbatiss, J. (2024). *Analysis: New oil and gas projects since 2021 could emit 14bn tonnes of CO2*. Retrieved from <https://www.carbonbrief.org/analysis-new-oil-and-gas-projects-since-2021-could-emit-14bn-tonnes-of-co2/>.
- [17] Hickel, J., Brockway, P., Kallis, G., Keyßer, L., Lenzen, M., Slameršak, A., Steinberger, J., & Üрге-Vorsatz, D. (2021). Urgent need for post-growth climate mitigation scenarios. *Nature Energy*, 6, 766-768. doi: 10.1038/s41560-021-00884-9.
- [18] Hindre, M. (2023). Government planning new tender for “environmental house”. *ERR*. Retrieved from <https://news.err.ee/1609108265/government-planning-new-tender-for-environmental-house18>.
- [19] IRENA. (2023). *Renewable energy statistics*. Abu Dhabi: International Renewable Energy Agency.
- [20] Jovanović, M., Bakić, V., Škobalj, P., Cvetinović, D., Erić, A., Živković, N., & Duić, N. (2023). Scenarios for transitioning the electricity sector of the Republic of Serbia to sustainable climate neutrality by 2050. *Utilities Policy*, 85, article number 101681. doi: 10.1016/j.jup.2023.101681.
- [21] Jovanović, P., & Stojković Zlatanović, S. (2020). *Types of drunkenness in Serbia*. Belgrad: Institute of Social Doctrine.
- [22] Kexiang, H., Yanyu, Ch., Siying, M., & Zhixion, T. (2024). Green inclusive leadership, green policy, and pursuit of sustainability in natural resources: A firm-level analysis in context of Ukraine-Russia war. *Resources Policy*, 89, article number 104607. doi: 10.1016/j.resourpol.2023.104607.
- [23] Kovačević, M., Pantelić, V., & Smiljković, M. (2023). Labour force as a component of the economy. *The Economics of Predecessors*, 71(5-6), 243-259. doi: 10.5937/EKOPRE2306243K.
- [24] Krasniqi, N., & Ymeri, A. (2022). Electricity production from solar Energy in Kosovo and Environmental Impacts. *IFAC-PapersOnLine*, 55(39), 302-307. doi: 10.1016/j.ifacol.2022.12.039.
- [25] Li, C., Chen, Z., Hu, Y., Chengcheng, C., Xintong, Z., Shang, C., & Lin, H. (2023). The energy conservation and emission reduction co-benefits of China’s emission trading system. *Scientific Reports*, 13, article number 13758. doi: 10.1038/s41598-023-40811-4.
- [26] Li, S., Zhu, X., & Zhang, T. (2023). Optimum combination of heterogeneous environmental policy instruments and market for green transformation: Empirical evidence from China’s metal sector. *Energy Economics*, 123, article number 106735. doi: 10.1016/j.eneco.2023.106735.
- [27] Low-carbon development strategy of Ukraine until 2050. (2018). Retrieved from <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/zmina-klimatu/pom-yakshennya-zminy-klimatu/strategiya-nyzkovugletsevogo-rozvytku-ukrayiny-do-2050-roku/>.
- [28] Martinovska Stojcheska, A., Zhllima, E., Kotevska, A., & Imami, D. (2024). Western Balkans agriculture and rural development policy in the context of EU integration – the case of Albania and North Macedonia. *Regional Science Policy & Practice*, 16(4), article number 100049. doi: 10.1016/j.rspp.2024.100049.
- [29] Masood, E., & Tollefson, J. (2021). COP26 hasn’t solved the problem: Scientists react to UN climate deal. *Nature*, 599, 355-356. doi: 10.1038/d41586-021-03431-4.
- [30] Matúš, M., & Andrej, N. (2023). Post-pandemic lessons for EU energy and climate policy after the Russian invasion of Ukraine: Introduction to a special issue on EU green recovery in the post-Covid-19 period. *Energy Policy*, 177, article number 113546. doi: 10.1016/j.enpol.2023.113546.
- [31] Ministry of Economy. (2023). *Law on Renewable Energy Sources out for public consultations*. Retrieved from <https://me.rks.gov.net/en/blog/law-on-renewable-energy-sources-out-for-public-consultations/>.
- [32] Paris Agreement. (2015, December). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text.

- [33] Polishchuk, Yu.A. (2020). Foreign experience of implementing the state policy of “green economy” development. *State Construction*, 2. doi: [10.34213/db.20.02.10](https://doi.org/10.34213/db.20.02.10).
- [34] PrJSC “Ukrhydroenergo”. (2023). *IEA: By 2025, more than a third of the world’s electricity will be generated from renewable sources*. Retrieved from https://uhe.gov.ua/media_tsentr/novyny/iea-do-2025-roku-ponad-tretina-elektroenergii-u-sviti-viroblyatimetsya-z-vde.
- [35] Ramirez Aranda, N., & Vezzoni, R. (2022). Technology as a tool for environmental engagement. The case of digital participatory mapping (DPM). In A. Franklin (Ed.), *Co-creativity and engaged scholarship* (pp. 417-455). Cham: Palgrave Macmillan. doi: [10.1007/978-3-030-84248-2_14](https://doi.org/10.1007/978-3-030-84248-2_14).
- [36] Razzaq, A., Ajaz, T., Claire Li, J., Irfan, M., & Suksatan, W. (2021). Investigating the asymmetric linkages between infrastructure development, green innovation, and consumption-based material footprint: Novel empirical estimations from highly resource-consuming economies. *Resources Policy*, 74, article number 102302. doi: [10.1016/j.resourpol.2021.102302](https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2021.102302).
- [37] Rodrigues, R., Pietzcker, R., Fragkos, P., Price, J., McDowall, W., Siskos, P., Fotiou, T., Luderer, G., & Capros, P. (2022). Narrative-driven alternative roads to achieve mid-century CO2 net neutrality in Europe. *Energy*, 239, article number 121908. doi: [10.1016/j.energy.2021.121908](https://doi.org/10.1016/j.energy.2021.121908).
- [38] Seidl, A., Mulungu, K., Arlaud, M., van den Heuvel, O., & Riva, M. (2020). Finance for nature: A global estimate of public biodiversity investments. *Ecosystem Services*, 46, article number 101216. doi: [10.1016/j.ecoser.2020.101216](https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2020.101216).
- [39] Skorokhod, I.S., & Gorbach, L.M. (2019). [Development of the “green” economy in the countries of the European Union](https://doi.org/10.1016/j.wieo.2019.01.001). *World Economy and International Economic Relations*, 30(69), 17-21.
- [40] Šogorov Vučković, E., Pikiades, D., & Trifunović, I. (2021). Governmental investment in the environmental economy in the Western Balkan. *The European Journal of Applied Economics*, 19(1), 121-136. doi: [10.5937/EJAE19-33686](https://doi.org/10.5937/EJAE19-33686).
- [41] The Intergovernmental Panel on Climate Change. (2023). *AR6 synthesis report: Climate change 2023*. Retrieve from <https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-cycle/>.
- [42] United Nations. (2023). *COP26: Together for our planet*. Retrieved from <https://www.un.org/en/climatechange/cop26>.
- [43] Zavada, Y.I., Ilnytska, U.V., & Lopata, M.O. (2022). Cooperation of the European Union with international actors in the context of the implementation of the standards of the EU common environmental policy. *Politicus*, 4, 94-99. doi: [10.24195/2414-9616.2022-4.14](https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-4.14).

**Журнал
«ЗОВНІШНІ СПРАВИ»**

**Том 34, № 2
2024**

Відповідальний редактор:
Т. Прокопчук, О. Таукач

Редагування англomовних текстів:
К. Касьянов

Комп'ютерна верстка:
К. Пилипенко

Підписано до друку з оригінал-макета 26.04.2024
Ум. друк. арк. 11,6
Наклад 300 примірників

Видавництво: Громадська спілка «Редакція журналу «Зовнішні справи»
01001, пров. Рильський, 6, м. Київ, Україна
E-mail: info@uaforeignaffairs.com
<https://uaforeignaffairs.com/uk>

**Journal
“FOREIGN AFFAIRS”**

**Volume 34, No. 2
2024**

Managing Editors:
T. Prokopchuk, O. Taukach

Editing English-language texts:
K. Kasianov

Desktop publishing:
K. Pylypenko

Signed to the print with the original layout 26.04.2024
Conventional Printed Sheet 11.6
Circulation 300 copies

Publisher: Public Union Editorial Board of the Journal “Foreign Affairs”,
01001, 6 Rylskyi Ln, Kyiv, Ukraine
E-mail: info@uaforeignaffairs.com
<https://uaforeignaffairs.com/en>